

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΜΕ
ΠΜΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΣΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΙΤ ΣΤΗ ΔΗΜΟΦΙΛΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ:
μια μελέτη για το “House of Cards”

Φοιτητής: Πέτρος Γκόγκος ΑΜ: 9983201636013

Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτρης Χαραλάμπης

Αθήνα, Φεβρουάριος 2018

Περιεχόμενα

1. Πρόλογος.....	4
2.1 Οι θεωρίες των ελίτ.....	6
2.1.1 Η Ιταλική σχολή.....	6
2.1.2 Η «Αμερικανική σχολή» του μεσοπολέμου – Οι πρώτες προσεγγίσεις των ελίτ σε δημοκρατικά πολιτεύματα.....	16
2.1.3 Η σχολή των πλουραλιστών.....	17
2.1.4 Η ελίτ της εξουσίας του C.W. Mills.....	19
2.1.5 Οι ανταγωνιστικές ελίτ.....	25
2.1.6 Η επιχειρηματική ελίτ.....	29
2.1.7 Ο Bourdieu για την αναπαραγωγή της άρχουσας τάξης.....	32
2.1.8 Η σύγχρονη μελέτη.....	34
2.2.1 Η τέχνη ως πολιτική και η πολιτική ως θέαμα.....	38
2.2.2 Η αμερικανοποίηση του ελληνικού ακροατηρίου και η παγκόσμια πρωτοκαθεδρία της αμερικανικής μυθοπλασίας.....	44
2.2.3 Οι αναπαραστάσεις των κοινωνικών τάξεων.....	53
3. Μεθοδολογία.....	59
4. Ανάλυση του κειμένου του House of Cards.....	67
4.1.1 Το φαινόμενο House of Cards.....	67
4.1.2 Οι ελίτ στο House of Cards.....	71
4.1.3 Ο «σιδερένιος νόμος του Frank Underwood».....	77
4.1.4 Η επιχειρηματική ελίτ σε δεύτερο ρόλο.....	81
4.1.5 Ο ανταγωνισμός των ελίτ. Πολιτική ελίτ εναντίων γραφειοκρατικής.....	84
4.1.6 Οι κοινωνικές τάξεις στο House of Cards.....	85
4.2 Η προσέγγιση του κοινού.....	90
5. Συμπεράσματα.....	105
6. Βιβλιογραφία.....	113

1. Πρόλογος

Στις σελίδες που ακολουθούν επιχειρείται μια συζήτηση σχετικά με την αναπαράσταση των ελίτ σε προϊόντα αμερικανικής μυθοπλασίας, και πιο συγκεκριμένα στο σίριαλ του NETFLIX, *House of Cards*. Κάποτε η λαϊκή κουλτούρα ήταν αντικείμενο αυστηρής κριτικής και καταδικαστέα από την άποψη ότι αποτελεί ένα πεδίο, όχι τόσο σημαντικό ώστε να το πάρει κάποιος στα σοβαρά. Πλέον έχει καταστεί μια έννοια που πρέπει να ληφθεί πάρα πολύ σοβαρά αφού αποτελεί ένα κρίσιμο και διάχυτο στοιχείο της καθημερινής μας ζωής.¹ Για τον λόγο αυτό αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον το περιεχόμενο των αναπαραστάσεων στην δημοφιλή ή λαϊκή κουλτούρα καθώς και η λογική πίσω από αυτές. Πράγματι η σχετική βιβλιογραφία είναι πλούσια, ωστόσο συγκεκριμένα στην περίπτωση του σίριαλ που θα εξεταστεί η επιστημονική έρευνα είναι περιορισμένη. Αυτό δεν οφείλεται στην αδιαφορία των ερευνητών για το συγκεκριμένο προϊόν αλλά μάλλον στο γεγονός ότι κυκλοφόρησε πρόσφατα. Άλλωστε έχουν ήδη κυκλοφορήσει ορισμένες έρευνες που αφορούν την εξουσία και την πολιτική όπως παρουσιάζεται στο σίριαλ,² ή την φιλοσοφία πίσω από αυτό.³ Η επιλογή της θεωρίας των ελίτ δικαιολογείται όπως θα δούμε από τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο στην σειρά. Αυτό που γίνεται δηλαδή εδώ είναι η προσέγγιση της έννοιας της εξουσίας και του τρόπου διακυβέρνησης μέσα από την λογική της θεωρίας για τις ελίτ.

Η προσέγγιση που υιοθετείται από την εργασία αυτή ξεκινά πρώτα από τον ορισμό της έννοιας ελίτ. Πιο συγκεκριμένα γίνεται μια παρουσίαση των σημαντικότερων θεωριών για τις ελίτ. Ξεκινώντας από τις πρώτες προσεγγίσεις της έννοιας ελίτ από τους θεωρητικούς της Ιταλικής Σχολής στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, γίνεται μια γραμμική χρονικά συζήτηση που επιτρέπει την κατανόηση του όρου και αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο εξελίσσεται φτάνοντας μέχρι τις πλέον πρόσφατες θεωρητικές προσεγγίσεις. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αναδειχθούν οι πτυχές εκείνες στη μελέτη για τις ελίτ, οι οποίες θα προσφέρουν τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία θα αναζητηθούν στη συνέχεια στο σίριαλ που θα εξεταστεί, ως συμπεριφορές και σχέσεις μεταξύ των χαρακτήρων.

¹ Strinati D. and Wagg S. (Eds.) (1992), *Introduction in Come on down?: popular media culture in post-war Britain*. London: Routledge, σ.3

² Davidson, L. E. (2015). *The World According to Frank Underwood: Politics and Power in "House of Cards"*.

³ Hackett, J. E. (2015). *House of Cards and Philosophy: Underwood's Republic*. John Wiley & Sons.

Στη συνέχεια ακολουθεί μια συζήτηση που αφορά τον βαθιά ιδεολογικό και πολιτικό χαρακτήρα της τέχνης. Στην ενότητα αυτή υποστηρίζεται ότι η τέχνη διαμορφώνει μέχρι ένα βαθμό τον τρόπο με τον οποίο κατανοεί την πραγματικότητα γύρω του. Γίνεται ένας συσχετισμός της τέχνης με την πολιτική και στη συνέχεια παρουσιάζεται μια επιχειρηματολογία που προσεγγίζει την πολιτική ως θέμα. Αμέσως μετά, δεδομένης της παραγωγής του εξεταζόμενου σίριαλ αλλά και της έρευνας που θα ακολουθήσει στο εγχώριο κοινό, γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση της διαδικασίας με την οποία επήλθε μια «αμερικανοποίηση» της ελληνικής τηλεόρασης. Στο τέλος του πρώτου κεφαλαίου γίνεται μια συζήτηση που αφορά την αναπαράσταση των τάξεων στην δημοφιλή κουλτούρα, αφού ως κοινωνικό φαινόμενο, οι ελίτ επιτρέπουν τον εντοπισμό τους στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας.

Αρχικά στο τρίτο κεφάλαιο θα διατυπωθεί αναλυτικά το ερευνητικό ερώτημα που θα απαντηθεί στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας και στη συνέχεια θα αναλυθεί η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε καθώς και ο τρόπος υλοποίησης της έρευνας.

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται αρχικά η ανάλυση του κειμένου του σίριαλ που χωρίζεται σε επιμέρους ενότητες οι οποίες προέκυψαν από τα χαρακτηριστικά που αναζητούνται όπως αυτά διαμορφώθηκαν νωρίτερα στην ενότητα με τις θεωρίες των ελίτ. Έπειτα ακολουθεί η παρουσίαση της έρευνας στο κοινό σε μια διαλεκτική σχέση με τα αποτελέσματα που προέκυψαν στη πρώτη φάση της μελέτης.

Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται μια σύνοψη και παρουσίαση των συμπερασμάτων της μελέτης του κειμένου του σίριαλ και ολοκληρώνεται με μια αναφορά σε προτάσεις για περαιτέρω μελέτη γύρω από το αντικείμενο των πολιτικών αναπαραστάσεων σε προϊόντα τηλεοπτικής μυθοπλασίας γενικά και ειδικά στο συγκεκριμένο που αναλύεται εδώ.

«Η μεγάλη ανηθικότητα είναι μια συστηματική λειτουργία της αμερικανικής ελίτ· η γενικότερη αποδοχή της είναι μια συστηματική λειτουργία της μαζικής κοινωνίας».⁴

2.1 Οι θεωρίες των ελίτ

Είναι δύσκολο να δημιουργήσει κανείς έναν καθολικό και περιεκτικό ορισμό της έννοιας των πολιτικών ελίτ αφού στην σχετική βιβλιογραφία επικρατεί σύγχυση. Όχι μόνο δεν υπάρχει μια γενική επικρατούσα άποψη αναφορικά με τον τρόπο αλλά και το πότε μπορεί να χρησιμοποιεί κανείς τον όρο “πολιτική ελίτ”, αλλά ακόμα κάθε προτεινόμενος ορισμός περιέχει ορισμένες ερμηνευτικές δυσκολίες.⁵ Άλλωστε σύμφωνα και με τον Giddens⁶, κανένα από τα πεδία της κοινωνιολογίας δεν εμφανίζει τόσες ιδιοτροπίες στην χρήση και τόσες νεφελώδεις και εναλλασσόμενες κατασκευές εννοιών. Ο αριθμός των αναφορών είναι πολύ μεγάλος, όπως άρχουσα τάξη, πολιτική τάξη, ελίτ, ελίτ εξουσίας, και ηγετική ομάδα. Πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως συνώνυμες, άλλες φορές ως αντίθετες. Στην ενότητα αυτή θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά τις σημαντικότερες θεωρίες των ελίτ από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν σχηματίστηκαν οι πρώτες προσεγγίσεις μέχρι σήμερα, με στόχο μια ουσιαστική και περιεκτική πλαισίωση αυτής της πολιτικής θεωρίας που θα βοηθήσει στη συνέχεια να εντοπιστούν τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των ελίτ και κατ’ επέκταση η αναπαράσταση των πολιτικών ελίτ και των ελίτ εν γένει σε ένα σύγχρονο και δημοφιλές προϊόν αμερικανικής μυθοπλασίας, όπως είναι το σίριαλ της NETFLIX, *House of Cards*.

2.1.1 Η Ιταλική σχολή

Το βασικό επιχείρημα του Gaetano Mosca στο διάσημο έργο του *The Ruling Class* (1896)⁷ αφορά την ύπαρξη δύο τάξεων σε κάθε κοινωνία και σε κάθε στάδιο εξέλιξης της κοινωνίας. Μιας τάξης που κυβερνά και μιας τάξης που κυβερνάται. Η πρώτη

⁴ Mills, C.W. (2000). *The power elite* (Vol. 20). Oxford University Press., σ.343

⁵ Zuckerman, A. (1977). *The Concept "Political Elite": Lessons from Mosca and Pareto*. *The Journal of Politics*, 39(2), σ 327

⁶ Stanworth, P., & Giddens, A. (Eds.). (1974). *Elites and power in British society* (No. 8). CUP Archive. σ.2

⁷ Mosca, G., Kahn, H. D., & Livingston, A. (1939). *Elementi di scienza politica*. McGraw-Hill Book Co. Inc.

τάξη, που είναι πάντα αριθμητικά η μικρότερη, μονοπωλεί την εξουσία, ελέγχει όλες τις δυνατές πολιτικές λειτουργίες και απολαμβάνει τα οφέλη που η εξουσία της παρέχει. Αντίθετα η δεύτερη τάξη, που είναι η πλειοψηφία, καθοδηγείται και ελέγχεται από την πρώτη με τρόπο άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο νόμιμο, καταπιεστικό ή και βίαιο, ενώ παράλληλα παρέχει στην πρώτη όλα τα υλικά μέσα διαβίωσης και τα απαραίτητα εργαλεία για την συντήρηση του πολιτικού αυτού οργανισμού.⁸ Αποδίδει την υπερίσχυση της κυρίαρχης τάξης έναντι των εξουσιαζόμενων στο γεγονός ότι η μειοψηφία είναι οργανωμένη σε αντίθεση με την υπόλοιπη κοινωνία που παραμένει ανοργάνωτη. Έτσι, ένα άτομο απομονωμένο από την πλειοψηφία, δεν μπορεί να αντισταθεί στην ισχύ κάθε οργανωμένης μειοψηφίας, η οποία είναι οργανωμένη κυρίως γιατί αποτελείται από λίγα άτομα, γεγονός που επιτρέπει μια εύκολη και αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των μελών, κάτι που είναι αδύνατο να γίνει ανάμεσα στα χιλιάδες άτομα της μάζας.⁹ Μάλιστα, όσο πολυπληθέστερη είναι μια κοινωνία, τόσο η αναλογία ανάμεσα σε μειοψηφία και πλειοψηφία μικραίνει, ενισχύοντας την προνομιακή θέση της μειοψηφίας, αφού γίνεται τώρα πιο δύσκολο για την πλειοψηφία να οργανωθεί προκειμένου να αντιδράσει ενάντια στην πρώτη.¹⁰

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της άρχουσας τάξης, παραθέτει δύο θεμελιώδη στοιχεία. Πρώτον, σε όλες τις άρχουσες τάξεις εμφανίζεται μια τάση προς την *de facto* -αν όχι *de jure*- κληρονομική μεταβίβαση της εξουσίας. Δεύτερον, η άρχουσα τάξη παρουσιάζει μια τάση που στην φυσική περιγράφεται από τον νόμο της αδράνειας από την άποψη ότι τα μέλη της επιχειρούν να παραμείνουν στην θέση στην οποία βρίσκονται αρχικά.¹¹ Ο σχηματισμός μιας «κλίκας», μερικών δεκάδων ή εκατοντάδων ανθρώπων, οι οποίοι μονοπωλούν την διαχείριση του κρατικού μηχανισμού και καταλαμβάνουν σημαντικές θέσεις, μερικές φορές διαδοχικά, είναι ένα φαινόμενο που συμβαίνει σε όλες τις μορφές διακυβέρνησης, υποστηρίζει ο Ιταλός. Αυτό που διαφέρει είναι τα κριτήρια με τα οποία αυτή η ομάδα, που απαρτίζει το υψηλότερο επίπεδο της άρχουσας τάξης επιλέγεται, γιατί τα κριτήρια αυτά, διαφέρουν ανάλογα με το αν το καθεστώς είναι φιλελεύθερο ή αυταρχικό, αν δηλαδή

⁸ Mosca G, ο.π, σ. 50

⁹ Mosca G, ο.π, σ. 53

¹⁰ Mosca G, ο.π

¹¹ Mosca G, ο.π, σ. 61

επικρατούν δημοκρατικές ή αριστοκρατικές τάσεις στην κοινωνία.¹² Οι οργανωμένες μειοψηφίες συνήθως σχηματίζονται με έναν τέτοιο τρόπο ώστε τα άτομα που τις απαρτίζουν μπορούν να ξεχωρίζουν από τη μάζα των κυβερνωμένων μέσα από συγκεκριμένα προσόντα που τους δίνουν ένα μεγάλο υλικό, πνευματικό και ηθικό πλεονέκτημα. Με άλλα λόγια πρέπει να πληρούν κάποιες προϋποθέσεις, πραγματικές ή προφανείς, που είναι καθολικά αποδεκτές και μπορούν αποτελεσματικά να χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν.¹³ Αυτήν την νομική και ηθική βάση πάνω στην οποία θεμελιώνεται η εξουσία της άρχουσας τάξης, ο Mosca ονομάζει «πολιτική φόρμουλα», η οποία ανάλογα και πάλι με το επίπεδο εξέλιξης της κοινωνίας, σχηματίζεται είτε από ανορθολογικές πεποιθήσεις, είτε από λογικές, οι οποίες επιτρέπουν αφενός την επικράτηση της και αφετέρου την αναπαραγωγή της.¹⁴ Πιο συγκεκριμένα, ο έλεγχος του κρατικού μονοπωλίου στην βία, ο έλεγχος της δημόσιας διοίκησης, η λειτουργία του κράτους, η κατοχή εξειδικευμένης γνώσης, η εκπαίδευση, η θρησκεία, αποτελούν μέσα επιβολής της άρχουσας τάξης στην πλειοψηφία, η οποία τις περισσότερες φορές έχει ελάχιστη ή και μηδενική πρόσβαση και επιρροή.¹⁵ Η θέση αυτή, ο αποκλεισμός δηλαδή του μεγαλύτερου μέρους της κοινωνίας από τους μηχανισμούς διακυβέρνησης και καταστολής, θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία σε θεωρίες που θα εξεταστούν στη συνέχεια και αναπτύχθηκαν πριν ή μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όπως των Lasswell, Mannheim και C.W Mills.¹⁶ Ανάμεσα στις ελίτ και τις μάζες υπάρχει μια ενδιάμεση τάξη, η οποία λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις ελίτ και τις μάζες. Χωρίς μια τέτοια τάξη οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής οργάνωσης θα ήταν αδύνατη. Το υψηλότερο στρώμα δεν μπορεί μόνο του να ηγηθεί και να υποδείξει τις δραστηριότητες των μαζών και άρα η σταθερότητα οποιουδήποτε πολιτικού μηχανισμού εξαρτάται από το επίπεδο ηθικότητας, ικανότητας και της δράσης γενικότερα αυτής της δεύτερης τάξης. Οποιαδήποτε ηθική ή πνευματική «δυσλειτουργία» σε αυτήν την δεύτερη τάξη αποτελεί μεγαλύτερο κίνδυνο για το

¹² Mosca G, ο.π, σ. 402-405

¹³ Mosca G, ο.π, σ. 53

¹⁴ Mosca G, ο.π, σ.70-71

¹⁵ Mosca G, ο.π, σ. 52-69

¹⁶ Κάρουλας Γ,(2015), Πολιτικά κόμματα και ανάδειξη των πολιτικών ελίτ στο ελληνικό κομματικό σύστημα 1989 – 2011: παράγοντες συνδιαμόρφωσης των ηγετικών κομματικών ομάδων, ΔΔ, σ. 13

ανώτερο στρώμα της άρχουσας τάξης απ' ότι οι εσωτερικές συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη της.¹⁷

Ο Mosca αμφισβητεί τέλος τη δημοκρατική διαδικασία των εκλογών αφού υποστηρίζει πως οι νικητές των εκλογικών αναμετρήσεων είναι εκείνοι οι οποίοι διαθέτουν πολιτική ισχύ, πολύ συχνά κληρονομική, η οποία υπάρχει ανεξαρτήτως των εκλογών. Άλλωστε ένα κριτήριο που παραμένει σταθερό σε όλες τις περιπτώσεις και σε όλα τα συστήματα και το οποίο έχει πολύ μεγάλη σημασία υπαγορεύει πως αυτοί που ήδη ανήκουν σε αυτήν την κλίκα της άρχουσας τάξης, πρέπει να ικανοποιηθούν.¹⁸ Όπως υποστηρίζει, η πολιτική εξουσία ποτέ δεν υπήρξε και ποτέ δεν θα γίνει δημοκρατική με την έννοια ότι εκπορεύεται από την συλλογική συγκατάθεση της πλειοψηφίας. Πάντα μέχρι τώρα αλλά και στο μέλλον θα ασκείται από μειοψηφίες οι οποίες θα επιβάλλουν την κυριαρχία τους στις «πλειάδες».¹⁹ Ο Ιταλός θεωρητικός υποστηρίζει ότι ο εκπρόσωπος του λαού στις εκλογές έχει ουσιαστικά «εκλέξει τον εαυτό του» από τους ψηφοφόρους και όχι το αντίθετο και αυτό συμβαίνει γιατί στις εκλογές όπως σε όλες τις υπόλοιπες πτυχές της κοινωνικής ζωής, αυτοί που έχουν τη θέληση αλλά κυρίως τα ηθικά, πνευματικά και υλικά μέσα να επιβάλουν την θέλησή τους στους άλλους, παίρνουν ηγετική θέση και διατάζουν τους υπόλοιπους. Στην πράξη συνεπώς, το αντιπροσωπευτικό σύστημα δεν συμβάλει στην διακυβέρνηση με όρους πλειοψηφίας. Έτσι η μειοψηφία που επενδύει τα περισσότερα χρήματα ή ψεύδεται με μεγαλύτερη πειθώ κερδίζει στις εκλογικές αναμετρήσεις αφού είναι αδύνατο για την φτωχή και αφελή πλειοψηφία των πολιτών να ασκήσει σωστά ή αποτελεσματικά το δικαίωμά της στην επιλογή και τον έλεγχο.²⁰

Παρά την μεγάλη του ενασχόληση με τις ελίτ, ο Mosca δεν κατάφερε να σχηματίσει μια συστηματική και σε βάθος επιχειρηματολογία υπέρ των ιδεών του και περιορίστηκε σε μια απλουστευτική προσέγγιση. Για παράδειγμα, ενώ από την αρχή υιοθέτησε την έκφραση «κυρίαρχη τάξη» (ruling class), συχνά χρησιμοποιούσε συνώνυμες εκφράσεις όπως κυβερνώσα τάξη, άρχουσα κλίκα, οργανωμένη μειοψηφία, κυβερνώσα μειοψηφία, χωρίς να δίνει αρκετή σημασία στην ανάγκη ενός ξεκάθਾਰου ορισμού των εννοιών αυτών. Ακόμα, δεν κατάφερε να οριοθετήσει την

¹⁷ Mosca G, ο.π, σ.404

¹⁸ Mosca G., ο.π, σ.61, 402-405

¹⁹ Mosca G., ο.π., σ.323

²⁰ Mosca G., ο.π., σ.156

έκταση της τάξης που κυβερνά, καθιστώντας την προσπάθεια του για μια επιστημονική θεώρηση της πολιτικής, έκφραση μιας συντηρητικής ιδεολογίας.²¹

Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ενώ ο Mosca «ανακάλυψε» τον ρόλο αυτής της μειοψηφίας, ο Pareto της έδωσε το όνομά της.²² Ο Pareto είχε σχηματίσει μια παρόμοια θεωρία των ελίτ, πρώτα σε ένα άρθρο το 1900 και αργότερα στο βιβλίο του *Systemes socialistes*.²³ Και ο Mosca και ο Pareto ασχολήθηκαν με τις ελίτ με την έννοια των ομάδων ατόμων που είτε ασκούσαν άμεσα είτε βρίσκονταν σε θέση να επηρεάσουν αποφασιστικά την άσκηση της πολιτικής εξουσίας, ενώ αναγνώριζαν ότι η κυβερνώσα ελίτ ή πολιτική τάξη αποτελείται από ευδιάκριτες κοινωνικές ομάδες.²⁴ «Παντού υπάρχει μια κυβερνώσα τάξη»,²⁵ μια αρχή απολύτως σύμφωνη με την παρατήρηση του Mosca που είδαμε νωρίτερα, και που επαναλαμβάνεται με κάθε ευκαιρία.

Η θεωρία των ελίτ, καταλαμβάνει δευτερεύουσα θέση στο συνολικό έργο του Pareto, ωστόσο είναι αυτή που τον έκανε ευρύτατα γνωστό αφού έχει γίνει αντικείμενο επεξεργασίας από πολλούς σύγχρονους κοινωνιολόγους και πολιτικούς επιστήμονες²⁶. Αν και ο Pareto δεν ήταν μαρξιστής ασχολήθηκε αρκετά με την υπόθεση ότι υπάρχει μια συμμετρική αιτιότητα ανάμεσα στην οικονομική και την πολιτική εξουσία, μια ιδέα που εμφανίζεται έντονα στο έργο των Μαρξ και Ένγκελς, και μπορεί να εκφραστεί στην γνωστή φράση τους « η σύγχρονη κρατική εξουσία δεν είναι παρά μια επιτροπή που διευθύνει τις κοινές δραστηριότητες ολόκληρης της αστικής τάξης».²⁷ Όμως δεν συμφώνησε μαζί τους και κατασκεύασε την έννοια της κυβερνώσας ελίτ, η οποία αποτελεί έναν ομογενοποιημένο ψυχολογικά και πολιτισμικά οργανισμό, που σχηματίζεται από σύνθετες κοινωνικές δυνάμεις που δεν

²¹ Bobbio, N. (1972). Gaetano Mosca and the theory of the ruling class. *Travaux de Sciences Sociales*, σ.6-8,15

²² Merriam, C. E. (1940). *The Ruling Class (Elementi di scienza politica)*. By Gaetano Mosca. Translation by Hannah D. Kahn. Edited and revised, with an Introduction, by Arthur Livingston. (New York: McGraw-Hill Book Company. 1939, σ.606

²³ Bobbio N., ο.π., σ.4

²⁴ Bottomore T.B. (1980), *Ελίτ και κοινωνία*, Εκδόσεις 70, σ.13

²⁵ Pareto, V., & Finer, S. E. (1966). *Sociological Writings: Selected and Introduced by SE Finer*; Translated by Derick Mirfin. Praeger. σ.267

²⁶ Αντωνοπούλου Μ,(1991), *Θεωρία και Ιδεοληψία στη σκέψη κλασικών της κοινωνιολογίας*, Παπαζήση: Αθήνα, σ. 234

²⁷ Μαρξ Κ, Ένγκελς Φ.,(2004), *Το μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Θεμέλιο:Αθήνα, σ. 48

απορρέουν αποκλειστικά από την οικονομία.²⁸ Έτσι, στην επίσης γνωστή φράση των Μαρξ-Ένγκελς ότι «μέχρι τώρα, η ιστορία όλης της κοινωνίας είναι ιστορία ταξικών αγώνων»²⁹, ο Pareto αντιπαραβάλλει την ιστορία ως «ένα νεκροταφείο των αριστοκρατιών».³⁰

Ο Pareto λοιπόν ισχυρίζεται πως η ιστορία «είναι η ιστορία της συνεχούς αντικατάστασης των ελίτ: καθώς μια αναδύεται μια άλλη παρακμάζει»³¹. Προτού φτάσουμε σε αυτό το αξίωμα ωστόσο, δηλαδή την εναλλαγή των ελίτ στην εξουσία, όπως διαμορφώνεται στο έργο του Ιταλού θεωρητικού, πρέπει να δούμε τι ακριβώς ορίζει με την έννοια της ελίτ. Κατασκεύασε ένα αριθμητικό μοντέλο αξιολόγησης των ατομικών ικανοτήτων – δεξιοτήτων σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης κοινωνικής δραστηριότητας και όρισε ως ελίτ «την τάξη με εκείνους του ανθρώπους που έχουν τους μεγαλύτερους δείκτες στον κλάδο της δραστηριότητάς τους».³² Μάλιστα υποθέτει πως όσοι έχουν υψηλές επιδόσεις σε έναν τομέα, θα έχουν υψηλές επιδόσεις και στους άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι όσοι διαθέτουν οικονομική δύναμη, διαθέτουν και πολιτική και κοινωνική επιρροή.³³

Ο ίδιος ο Pareto δεν χρησιμοποιεί πλατύτερα αυτήν την αντίληψη για την ελίτ, αφού χρησιμεύει απλά και μόνο για να τονίζει την ανισότητα των ατομικών προτερημάτων σε κάθε σφαίρα της κοινωνικής ζωής,³⁴ ενώ από την άλλη δεν ασχολείται εκτεταμένα με τη μεγάλη μάζα του πληθυσμού, τη μη ελίτ, την οποία την προσεγγίζει μόνο ως ένα στρώμα που υποθάλπει μια νέα ελίτ όπως θα δούμε παρακάτω. Στη συνέχεια, προχωράει σε μια νέα διάκριση, αυτή τη φορά μέσα στο ανώτερο στρώμα της κοινωνίας που είναι η ελίτ, δημιουργώντας μια υποομάδα που ορίζει ως κυβερνώσα ή αλλιώς πολιτική ελίτ, η οποία με τον ένα ή άλλο τρόπο παίζει σημαντικό ρόλο στη διακυβέρνηση.³⁵ Χαρακτηριστικό της κυβερνώσας ελίτ είναι η ικανότητά της και

²⁸ Marshall, A. J. (2016). *Vilfredo Pareto's Sociology: a framework for political psychology*. Routledge., σ.9.

²⁹ Μαρξ Κ, Ένγκελς Φ, ο.π, σ. 45

³⁰ Pareto V., ο.π., σ.249

³¹ Pareto V.,(2003) *The Rise and fall of the Elites- An Application of theoretical Sociology*”, Transaction Publishers: New Jersey, σ. 36

³² Pareto V., “*Sociological Writtings*”, ο.π, σ. 248

³³ Αντωνοπούλου Μ, ο.π, σ. 235. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Οι λεγόμενες λοιπόν, ανώτερες τάξεις είναι συνήθως και οι πλουσιότερες. Αυτές οι τάξεις αντιπροσωπεύουν μια ελίτ, μια αριστοκρατία», βλ Pareto, “*Les systemes Socialistes*”, αναφέρεται στο Bottomore T.B, ο.π, σ. 11

³⁴ Bottomore T.B., ο.π., σ. 10

³⁵ Pareto V., ο.π., σ. 249

κυρίως η αποφασιστικότητα της να παραμένει στην εξουσία με κάθε μέσο και πάνω απ' όλα με τη χρήση βίας, όταν τα άλλα μέσα και μέθοδοι, δηλαδή η πειθώ ως μέσο συναίνεσης, έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικά. Δυο είδη ατόμων συνθέτουν την συγκεκριμένη ελίτ, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από το κυκλικό του σχήμα για το λιοντάρι και την αλεπού.³⁶ Σύμφωνα με αυτό, η ελίτ που κυβερνά πάνω στη λογική της βίας και της διαφθοράς και δείχνει δυναμισμό και αποφασιστικότητα προσομοιάζεται με τα λιοντάρια, ενώ η ελίτ που κυβερνά με τη λογική της αλεπούς, στηρίζεται στη πειθώ, την εξυπνάδα, δείχνει επιδεξιότητα στους χειρισμούς και ικανότητα στο να κερδίζει ή να εκμαυλίζει τις αντίπαλες ελίτ και κυρίως τα άτομα που αναδεικνύονται από τις κατώτερες τάξεις και φαίνεται πως απειλούν ή αμφισβητούν την εξουσία της πρώτης.³⁷

*«Πέρα από τη διάρκεια σύντομων χρονικών διαστημάτων, οι άνθρωποι πάντα κυβερνούνται από μια ελίτ [...] Όμως, εξαιτίας ενός σημαντικού νόμου της φυσιολογίας, οι ελίτ δεν διατηρούνται [...] Η νέα ελίτ που αναζητά να αντικαταστήσει την παλιά, ή απλώς να μοιραστεί τη δύναμη και τα προνόμιά της, δεν το παραδέχεται σαν πρόθεση της ειλικρινά και τίμια. Αντίθετα, αναλαμβάνει την ηγεσία όλων των καταπιεσμένων, διακηρύσσει πως δε θα επιδιώξει το δικό της καλό αλλά το καλό των πολλών [...] Φυσικά μόλις η νίκη έχει κατακτηθεί, υποτάσσει τους παλιούς συμμάχους ή στην καλύτερη περίπτωση τους προσφέρει ορισμένες τυπικές παραχωρήσεις».*³⁸

Σε αυτό το απόσπασμα περικλείεται η ουσία του θεωρητικού του μοντέλου για την «εναλλαγή των ελίτ», το οποίο αποτελεί και την πρώτη συστηματική μελέτη για τον τρόπο με τον οποίο οι ελίτ αναδεικνύονται, αναπαράγονται, και εναλλάσσονται στην εξουσία.³⁹ Επιπλέον αποτυπώνονται εδώ χαρακτηριστικά των ελίτ όπως η επιλεκτικότητα και η απομόνωση αλλά και η τάση για μίμηση των προηγούμενων ελίτ, χαρακτηριστικά που εμφανίζονται μόλις η ανερχόμενη ελίτ πετύχει τον στόχο της να ανέλθει στην εξουσία. Εμφανίζεται εδώ μια νομοτέλεια που θέλει την κυβερνώσα ελίτ να συρρικνώνεται και να αποδυναμώνεται σε βάθος χρόνου. Άλλωστε οι αλεπούδες είναι πιο ευάλωτοι έναντι των ανερχόμενων λεόντων.⁴⁰ Ο τρόπος με τον οποίο οι ελίτ καταφέρνουν να παραμείνουν στην εξουσία ή να την

³⁶ Αντωνοπούλου Μ, ο.π, σ. 235 και Κάρουλας Γ, ο.π, σ. 14-15

³⁷ ο.π

³⁸ Pareto V.,(2003) The Rise and fall ο.π, σ.36

³⁹ Κάρουλας Γ., ο.π. σ.14

⁴⁰ Αντωνοπούλου Μ., ο.π, σ. 236

καταλαμβάνουν στην περίπτωση παρακμής της προηγούμενης γίνεται με μια αριθμητική αλλά κυρίως ποιοτική στρατολόγηση ανερχόμενων ατόμων από τα κατώτερα στρώματα. Άλλωστε η κυβερνώσα ελίτ σύμφωνα με τον Pareto δεν είναι αδιαίρετη:

*«Η κυβερνώσα τάξη δεν είναι ομοιογενής, έχει μέσα της μια κυβερνητική αρχή, μια πιο εξειδικευμένη δηλαδή τάξη ή έναν ηγέτη ή ομάδα εξουσίας, που ασκεί τον έλεγχο στην ουσία και στην πράξη[...] Η κυβερνώσα τάξη αναζωογονείται όχι μόνο σε αριθμούς αλλά ακόμα σε ποιότητα με το να στρατολογεί σε αυτήν οικογένειες που ανέρχονται από τα χαμηλότερα στρώματα φέρνοντας μαζί τους την ενέργεια και τα αναγκαία κατάλοιπα⁴¹ για να τους διατηρήσουν στην εξουσία. Επίσης ανανεώνεται με το να χάνει τα πλέον παρακμασμένα στοιχεία της».*⁴²

Τροχός της ιστορίας συνεπώς για τον Pareto, όπως είπαμε και προηγουμένως, είναι η εναλλαγή των ελίτ όπως αυτή προκύπτει από την διαρκή και επαρκή κυκλοφορία ταλαντούχων και φιλόδοξων ατόμων από τις μη ελίτ στις ελίτ. Η παρακμή τους μπορεί να οφείλεται είτε στην παρεμπόδιση αυτής της κινητικότητας, είτε στην ανεξέλεγκτη αφομοίωση ατόμων από την κατώτερη τάξη. Στην δεύτερη περίπτωση εμφανίζεται μια τάση σύμφωνα με τον Ιταλό θεωρητικό, να ενισχύονται τα μέσα επιβολής και οι συνδυασμοί μεταξύ των μέσων της άρχουσας τάξης και άρα να ενισχύεται η θέση της αντί να συμβαίνει το αντίθετο. Το μόνο που μπορεί να συμβεί είναι τα άτομα από την αμέσως επόμενη τάξη, λόγω της φιλοδοξίας τους να ανέλθουν, να ανατρέψουν την άρχουσα τάξη και να σχηματίσουν μια νέα ελίτ ακόμα πιο ισχυρή ξεκινώντας τον κύκλο από την αρχή.⁴³ Για τον λόγο αυτό, η δημοκρατική αρχή της λαϊκής κυριαρχίας εδώ δεν είναι παρά ένας μύθος, στοιχείο που, όπως είδαμε και νωρίτερα, εντοπίζεται και στο έργο του Mosca.

Επηρεασμένος από την εμπειρία της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας αλλά και από το έργο του Max Weber⁴⁴, η απόπειρα του Michels να επεξεργαστεί και να συνεχίσει την

⁴¹ για καλύτερη κατανόηση της ορολογίας του Pareto βλ. Αντωνοπούλου Μ, ο.π σ. 222-230 και Pareto, Sociological Writtings, ο.π σ. 215-247

⁴² Pareto V., "Sociological Writtings", ο.π, σ. 249-250

⁴³ Hartmann M,(2007) "The sociology of Elites", Routledge, London and New York, σ. 15

⁴⁴ βλ. Weber M.(1978), Economy and Society, Berkeley: University of California Press, Los Angeles, London. σ. 1410-1420. «Η πλειοψηφία των βουλευτών λειτουργεί μόνο σαν ουρά του ηγέτη ή των λίγων ηγετών που σχηματίζουν την κυβέρνηση και τους ακολουθεί τυφλά για όσο καιρό αυτοί είναι επιτυχείς. Έτσι θα έπρεπε να είναι. Η πολιτική δράση καθορίζεται πάντα από «την αρχή των μικρών

εργασία των δυο προηγούμενων εκπροσώπων της Ιταλικής Σχολής προσθέτει ποιοτικά νέα στοιχεία στη θεωρία των ελίτ. Η καινοτομία του Michels περιέχεται στη μελέτη ενός συγκεκριμένου οργανισμού, αυτόν του πολιτικού κόμματος, σε αντίθεση με την πιο γενική προσέγγιση των Mosca και Pareto. Στη μελέτη του για τα πολιτικά κόμματα,⁴⁵ υποστήριξε ότι σε κάθε οργάνωση υπάρχει μια ροπή προς την ολιγαρχία, ή αλλιώς ο «σιδερένιος νόμος της ολιγαρχίας», που υπαγορεύει ότι σε κάθε οργάνωση τα ανώτερα στελέχη είναι αυτά που λαμβάνουν όλες τις αποφάσεις.⁴⁶ Ο «νόμος» του άσκησε σημαντική επιρροή και σε μεταγενέστερους ερευνητές της οργάνωσης των πολιτικών κομμάτων, όπως ο Durveger, ο οποίος υποστήριξε πως όσον αφορά τα κόμματα σε δημοκρατικά καθεστώτα η ανάλυση του Michels εξακολουθεί να είναι ορθή.⁴⁷

Επιλέγει να μελετήσει το SPD «καθότι τα επαναστατικά κόμματα, ως εκ της γένεσης, του προσανατολισμού και των βλέψεων τους, τοποθετούνται στους αντίποδες των ολιγαρχικών τάσεων και δε γεννήθηκαν παρά από την εναντιότητα προς αυτές»⁴⁸, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι «η ηγεσία αποτελεί αναγκαίο φαινόμενο κάθε μορφής κοινωνικού βίου[...] Αναλλοίωτος κοινωνικός νόμος είναι ότι κάθε απότοκο του καταμερισμού εργασίας όργανο του συνόλου, ευθύς μόλις εδραιωθεί αποκτά ιδιοτελή συμφέροντα, συμφέροντα αυτοφυή και αυτοτελή[...] Η οργάνωση έτσι από μέσο γίνεται αυτοσκοπός. Το όργανο επιβάλλεται στον οργανισμό [...] Η οργάνωση είναι η μήτρα της κυριαρχίας των εκλεγμένων επί των εκλογέων, των εντολοδόχων επί των εντολοδοτών, των αντιπροσώπων επί των αντιπροσωπευόμενων[...] Η γένεση ολιγαρχιών στους κόλπους των ποικίλων μορφών δημοκρατίας είναι οργανική, αποτελεί δηλαδή τάση στην οποία υπόκειται κατ' ανάγκη κάθε οργάνωση, χωρίς να εξαιρείται ούτε η σοσιαλιστική, ούτε καν η αναρχική».⁴⁹

Η ανάλυση του Michels ξεκινάει αρχικά αντιμετωπίζοντας θετικά την διαδικασία σχηματισμού ενός πολιτικού οργανισμού, αφού όπως λέει χωρίς αυτό η δημοκρατία

αριθμών» που συνεπάγεται με την απεριόριστη πολιτική ελευθερία κινήσεων μικρών ηγετικών ομάδων . Σε μαζικά κράτη, αυτό το στοιχείο καισαρισμού είναι αδύνατο να εξαλειφθεί»,(σ.1414)

⁴⁵ Μίχελς Ρ.(1997), Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία- Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Γνώση: Αθήνα

⁴⁶ Κάρουλας Γ., ο.π, σ.15

⁴⁷ Durveger M, Political Parties, όπως παρατίθεται στο Σεραφετινίδου Μ.(2003). Εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία. Gutenberg, Αθήνα. σ.218

⁴⁸ Μίχελς Ρ., ο.π, σ.47

⁴⁹ Μίχελς Ρ., ο.π σ. 203-204, 511, 538-542

είναι μη εφικτή.⁵⁰ Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Όποια κοινωνική τάξη θέτει στην κοινωνία ορισμένα αιτήματα και επιζητεί να πραγματοποιήσει ένα πλέγμα ιδεολογημάτων και ιδανικών χρειάζεται την οργάνωση, τόσο στη σφαίρα της οικονομίας όσο και της πολιτικής, αφού μόνο δια μέσου της οργάνωσης μπορεί να παραγάξει συλλογική βούληση»⁵¹. Άλλωστε η οργάνωση της εργατικής τάξης σε κόμμα της εξασφαλίζει τη δυνατότητα πολιτικής διεκδίκησης των αιτημάτων της και «αποτελεί τη ζωτική αρχή της εργατικής τάξης, δίχως την οποία μοιάζει a priori παντελώς αδύνατη να εφαρμόσει οποιαδήποτε τελεσφόρα τακτική»⁵². Ωστόσο πολύ σύντομα καταλήγει πως «η οργάνωση είναι ταυτόσημη με την ροπή προς την ολιγαρχία. «Ως εκ της ουσίας της, η οργάνωση ενέχει μια βαθύτατα αριστοκρατική τάση [...] που συμβάλει στην τελειωτική διαίρεση κάθε κόμματος ή συνδικάτου σε μια ηγετική μειοψηφία αφενός και μια ποδηγετούμενη πλειοψηφία αφετέρου».⁵³ Στις επόμενες σελίδες παραθέτει μια επιχειρηματολογία βασισμένη σε ψυχολογικά αίτια που ωθούν τα άτομα στην αναζήτηση μιας ηγεσίας, που όπως υποστηρίζει ο Hartmann, εμφανίζει μια έντονη επίδραση από τον Lebon.⁵⁴

Η ανεπάρκεια της κομματικής βάσης και των μαζών να ασκήσουν έλεγχο ή να εγερθούν στο ύψος των ηγετών τους, που προκύπτει από την παρουσία των ηγετών εντός της οργάνωσης, οδηγεί σε έναν «καταμερισμό της εργασίας μέσα στον κομματικό μηχανισμό που δημιουργεί ειδικούς και αυθεντίες».⁵⁵ Η διαπαιδαγώγηση των ατόμων φαλκιδεύεται με αποτέλεσμα να μετατραπούν σε πειθήνια όργανα των ηγετών. Έτσι το άτομο γίνεται ωφέλιμο για την «πολιτική τάξη», έναν όρο που δανείζεται ο Michels από τον Mosca, η οποία μαθαίνει να τον κατευθύνει προς την αναπαραγωγή της εξουσίας της, στραγγαλίζοντας παράλληλα την εσωτερική δημοκρατία της οργάνωσης, αφού η κομματική βάση και ο λαός έρχονται απλά για να

⁵⁰ Hartmann M, ο.π. σ.16

⁵¹ Μίχελς Ρ. ο.π., σ.61

⁵² Μίχελς Π, ο.π. σ.62

⁵³ Μίχελς Ρ., ο.π, σ.63

⁵⁴ Hartmann M., ο.π, σ.16. Βλ. LeBon G.(2010). Ψυχολογία των Μαζών. ΔΟΛ Α.Ε: Αθήνα. Ο Le Bon υποστηρίζει πως η κατάσταση του ατόμου μέσα στη μάζα είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό μια κατάσταση ύπνωσης. Υπό αυτές τις συνθήκες το άτομο χάνει τη συνειδητή προσωπικότητά του, τη βούληση και τη κρίση του, όπως ακριβώς γίνεται στον υπνωτιζόμενο, ο οποίος όντας κυριολεκτικά σαγηνευμένος από τον υπνωτιστή, εναποθέτει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του στη διάθεση του τελευταίου. Μια παρόμοια προσέγγιση κάνει και ο Michels αναδεικνύοντας μια αρχέτυπη ανάγκη λατρείας λέγοντας πως η ανάγκη για ηγεσία, συνυφασμένη με την ηρωολατρεία είναι μια συμπεριφορά που βασίζεται στην ατομοκεντρική αντίληψη της κοινωνικής κίνησης (σ.94).

⁵⁵ Μίχελς Ρ. ο.π, σ.143

παράσχουν την αναγκαία νομιμοποίηση άμεση ή έμμεση.⁵⁶ Η δυνατότητα που διασφαλίζουν οι ηγετικές κομματικές ομάδες προκύπτει από την ικανότητα που διαθέτουν να οργανώνονται ευκολότερα, μια ιδέα που συναντάμε και στον Mosca. Οι ηγέτες με την σειρά τους γνωρίζοντας αυτές τις αδυναμίες των μαζών δημιουργούν έναν κύκλο έμπιστων ανθρώπων, οι οποίοι καλούνται να επιλέξουν όσους θα αναλάβουν ηγετικές θέσεις αλλά και τις τύχες του κομματικού μηχανισμού.⁵⁷ Βλέπουμε πάντως πως ο Γερμανός θεωρητικός κρατά κάποιες αποστάσεις από τις μεταφυσικότερες θέσεις των δυο προηγούμενων που βλέπουν την εμφάνιση των ηγετών σε υποκειμενικές ανάγκες όπως είναι η φιλοδοξία ή ο δόλος. Ο Michels ορίζει ως το καθοριστικό αίτιο που διαχωρίζει την πολιτική ελίτ από την πλειοψηφική βάση την αντικειμενική λειτουργία της οργάνωσης.

Οι τρεις θεωρητικοί δίνουν έμφαση στην σχετική αυτονομία των ελίτ και στην αναπόφευκτη παρουσία τους σε κάθε μορφή κοινωνικής οργάνωσης ενώ αντιλαμβάνονται ως μάταια κάθε προσπάθεια επίτευξης μιας ευρείας μορφής δημοκρατίας.⁵⁸ Τα μεταγενέστερα θεωρητικά μοντέλα που θα εξετάσουμε στη συνέχεια απομακρύνονται από αυτήν την αντιδημοκρατική ανάγνωση.

2.1.2 Η «Αμερικανική σχολή» του μεσοπολέμου – Οι πρώτες προσεγγίσεις των ελίτ σε δημοκρατικά πολιτεύματα

Η μελέτη των ελίτ ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι του δημοκρατικού πολιτεύματος αλλά και η παραδοχή πως υπάρχουν περισσότερες από μια ελίτ μέσα σε αυτό το δημοκρατικό πλαίσιο είναι δυο στοιχεία κοινά σε όλα τα μετέπειτα θεωρητικά μοντέλα⁵⁹ αρχής γενομένης αυτό του Lasswell. Ο Lasswell όρισε τις ελίτ ως τα άτομα εκείνα τα οποία σε κάθε κατάσταση έχουν στη διάθεσή τους περισσότερα από όσα θα έπρεπε να έχουν, με αποτέλεσμα τα μέλη της κοινωνίας που ασκούν μεγαλύτερη επιρροή να ανήκουν στην ελίτ ενώ τα υπόλοιπα στην «μέσο- ελίτ» ή στον λαό, αφού σε μια διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή η επιρροή διαμοιραζόταν ισομερώς τότε όλα τα μέλη θα ανήκαν στην ελίτ.⁶⁰ Η πολιτική ελίτ αποτελείται από αυτούς που

⁵⁶ Μίχελς Ρ., ο.π.,σ.242-251

⁵⁷ Μίχελς Ρ., ο.ο,σ.129-130

⁵⁸ Higley J,(2009). Elite Theory and Elites. στο Leicht K T., and Jenkins J. C.,(2009) eds.Handbook of politics: state and society in global perspective. Springer Science & Business Media, σ 161.

⁵⁹ Κάρουλας Γ., ο.π., σ.20

⁶⁰ Lasswell H.,(1977) On political Sociology”, University of Chicago Press.. σ.108,119

διατηρούν την εξουσία σε ένα πολιτικό σώμα. Οι κάτοχοι της εξουσίας περιλαμβάνουν την ηγεσία και τους κοινωνικούς σχηματισμούς μέσα από τους οποίους αναδεικνύονται οι ηγέτες και διασφαλίζεται η σταθερότητα. «Με άλλα λόγια η πολιτική ελίτ είναι η υψηλότερη τάξη εξουσίας».⁶¹ Αυτός ο ορισμός είναι ιδιαίτερα ευρύς και δεν εμπερικλείει συγκεκριμένα ζητήματα που άπτονται της λειτουργίας των ελίτ όπως η δυνατότητα λήψης και επηρεασμού των αποφάσεων αλλά και οι βασικές δομές σε μια κοινωνία από τις οποίες προέρχονται οι ελίτ, όπως είναι η οικονομία, η πολιτική κ.α που θα συναντήσουμε στη συνέχεια. Παρόλα αυτά αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την αναζήτηση περισσότερων μορφών ελίτ σε μια κοινωνία και μάλιστα σε ένα αστικό δημοκρατικό πολίτευμα

Μια έμμεση αλλά σαφή αποδοχή της ύπαρξης των ελίτ σε δημοκρατικά πολιτεύματα, αλλά και την ύπαρξη διαφορετικών αιτιών και κατ' επέκταση ειδών ελίτ, κάνει και ο Walter Lippmann ο οποίος μάλιστα αντιλαμβάνεται την λειτουργία των ΜΜΕ ως ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια τους. Η άποψή του είναι πως η κοινή γνώμη αποτελεί απλώς μια συμβολική έννοια που χρησιμοποιούν δημόσια πρόσωπα για να ενισχύσουν τα δικά τους επιχειρήματα.⁶² Ως δημόσια πρόσωπα εννοεί τις πολιτικές ελίτ και τους δημοσιογράφους. Υποστηρίζει πως κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να έχει τίποτα περισσότερο από μια «μερική εμπειρία των δημόσιων υποθέσεων».⁶³ Ακόμα επισημαίνει πως μεμονωμένες προσωπικότητες ή μικρές ομάδες ανθρώπων μπορούν να αναπτύξουν έναν κοινό ειρμό σκέψεων πάνω σε ένα ζήτημα, ενώ μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων περιορίζεται απλά στο να συμφωνεί ή να διαφωνεί.⁶⁴ Συνεπώς το όριο μιας άμεσης δημοκρατίας, είναι η εξουσία του να αποφαινεται κανείς με ένα ναι ή ένα όχι πάνω σε ένα ζήτημα, μάλιστα «οι πολλοί θα μπορούν να επιλέξουν αφού πρώτα οι λίγοι θα έχουν εκλέξει τις επιλογές»,⁶⁵ μια αντίληψη που βρίσκεται πολύ κοντά σε αυτήν του Mosca.

2.1.3 Η σχολή των πλουραλιστών

Ο Mannheim αποδέχεται την άποψη του Pareto και του Mosca ότι πάντα κυβερνά μια μειοψηφία, όπως αποδέχεται και τον σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας, του τρίτου

⁶¹ Lasswell H., Agenda for the Study of Political Elites, The Free Press, Glencoe. σ.66

⁶² Glynn et al,(2004). Public Opinion, Westview Press. σ.24

⁶³ W. Lippmann.(χχ) Κοινή Γνώμη. Κάλβος:Αθήνα, σ.235

⁶⁴ W. Lippmann Ο.π σ. 207

⁶⁵ W. Lippmann Ο.π. σ. 212

εκπροσώπου της ιταλικής σχολής, που υφίσταται στα κόμματα.⁶⁶ Ωστόσο ανήκει σε μια σχολή πολιτικών επιστημόνων και κοινωνιολόγων, οι οποίοι επιχείρησαν να απομακρύνουν την συζήτηση γύρω από τις ελίτ από την φασιστική ιδεολογία ώστε να την εντάξουν σε ένα πλουραλιστικό πλαίσιο λειτουργίας των δημοκρατικών πολιτευμάτων.⁶⁷ Υποστηρίζει λοιπόν πως στις προ-δημοκρατικές κοινωνίες οποιαδήποτε κοινωνική αρχή συνδέεται με μια οντολογική ανωτερότητα των εξουσιαστών. Με την εξάπλωση του χριστιανισμού και την εξέλιξη των κοινωνιών αυτή η αντίληψη εγκαταλείπεται. Ωστόσο σε μια δημοκρατία δεν είναι απαραίτητη η έλλειψη των ελίτ. Αυτό που γίνεται στα δημοκρατικά πολιτεύματα είναι μάλλον μια αυστηρή πλαισίωση των αρχών που διαμορφώνουν τις ελίτ. Οι κλασσικοί θεωρητικοί των ελίτ υπερεκτιμούν την σταθερότητα των ελίτ στα δημοκρατικά πολιτεύματα, ή την δυνατότητά τους να διαχειρίζονται την εξουσία τους με αμφίβολουσ τρόπους. Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα οι κυβερνώμενοι μπορούν πάντα να δράσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να απομακρύνουν τους ηγέτες τους ή να τους πιέσουν ώστε να πάρουν αποφάσεις προς το συμφέρον των πολλών. Έτσι ο Ούγγρος θεωρητικός ισχυρίζεται ότι η δημοκρατία έχει τον δικό της μηχανισμό επιλογής και ελέγχου των ελίτ ο οποίος στηρίζεται πάνω σε δυο ακόμα αξιώματα ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, αυτό του αυτοπεριορισμού του ατόμου αλλά και της λογικής της ισότητας όλων των ανθρώπων.⁶⁸

Συνοπτικά, η σχέση μεταξύ ελίτ και λαού παρουσιάζεται ως αμφίδρομη από την άποψη ότι αφενός τα στελέχη της ελίτ μπορούν να προέρχονται και από τον λαό, παρέχοντας έτσι την απαραίτητη νομιμοποίηση, και αφετέρου μια ελίτ δεν είναι απαραίτητο να παραμείνει στην εξουσία ισόβια, αλλά αντίθετα κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις μπορεί να επιστρέψει στο λαό.⁶⁹ Τέλος, εντοπίζει έξι βασικές κατηγορίες ελίτ με βάση το ρόλο που επιτελούν, οι οποίες είναι οι πολιτικές, οι οργανωτικές, οι ηθικές, οι θρησκευτικές καθώς και οι ελίτ της διανοήσης και των τεχνών. Οι πρώτες δυο εντοπίζονται στον χώρο της πολιτικής, της διοίκησης και των επιχειρήσεων και στοχεύουν στην εκπλήρωση διαφορετικών αιτημάτων διαφορετικών τμημάτων του λαού, ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις έχουν ως κύριο στόχο

⁶⁶ Κάρουλας Γ., ο.π.,σ.23

⁶⁷ Hartmann M., ο.π., σ.21

⁶⁸ Mannheim K.(1956). Essays on the Sociology of Culture: Collected works. V7. Routledge: New York. σ.174-180

⁶⁹ Mannheim K, ο.π., σ. 200-205

να αναπτύξουν και να διαδώσουν τον πολιτισμό και τις επιστήμες μιας κοινωνίας.⁷⁰ Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα της βιομηχανικής κοινωνίας θεωρεί ο Mannheim πως επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο λειτουργίας των ελίτ.⁷¹

Από το την «σχολή» των πλουραλιστών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις της Suzan Keller η οποία συμπληρώνοντας τον Mannheim, όρισε τις ελίτ ως τις μειοψηφίες εκείνες που επιλέγονται ώστε να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα μιας συλλογικότητας με έναν τρόπο κοινωνικά αποδεκτό. Οι μειοψηφίες αυτές συμβάλουν στην ορθή λειτουργία της κοινωνίας αναλαμβάνοντας εξουσίες και αρμοδιότητες που διευκολύνουν την εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων σύμφωνων με τα συμφέροντα αυτών που τις έχουν επιλέξει. Ως «αποτελεσματικές και υπεύθυνες» μειοψηφίες καθίσταται απαραίτητες και αναγκαίες σε μια οργανωμένη κοινωνία.⁷² Απαραίτητη προϋπόθεση για αυτές τις μειοψηφίες, τις οποίες ονομάζει στρατηγικές ελίτ, είναι η κατοχή ενός σημαντικού ρόλου μέσα στην κοινωνία και παράλληλα η δυνατότητα να λαμβάνουν αποφάσεις με σημαντικό αντίκτυπο σε αυτήν.⁷³ Στην κατηγορία αυτή κατατάσσει την πολιτική, την οικονομική, την στρατιωτική, την επιστημονική, την πολιτισμική και την ηθική ή θρησκευτική ελίτ, τις οποίες αντιλαμβάνεται ως την μετεξέλιξη της κυρίαρχης τάξης όπως αυτή περιγράφεται από τον Mosca, και στις οποίες αναγνωρίζει και αυτή έναν σημαντικό βαθμό αυτονομίας. Απομακρύνεται ωστόσο από τους προηγούμενους κλασσικούς θεωρητικούς όσον αφορά τον τρόπο στρατολόγησης και αναπαραγωγής τους, αφού αντιλαμβάνεται την συμμετοχή σε αυτές εθελοντική και απορρίπτει μέχρι ένα βαθμό την δυνατότητα κληρονομικής μεταβίβασης των προνομίων. Τα μέλη επιλέγονται με κριτήρια προσωπικών κινήτρων και ικανοτήτων με αποτέλεσμα να αποτελούνται από πολύ λιγότερα μέλη και άρα να μπορούν να γίνουν πολύ πιο δύσκολα δεσποτικές.⁷⁴

2.1.4 Η ελίτ της εξουσίας του C.W. Mills

Ορίζοντας ως «ελίτ της εξουσίας τους πολίτες εκείνους οι οποίοι χάρη στις θέσεις που κατέχουν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις που έχουν πολύ σημαντικό

⁷⁰ Hartmann M., ο.π.,σ.22

⁷¹ Mannheim K, ο.π., σ.205

⁷² Keller S.,(1963) Beyond the Ruling Class: strategic elites in modern society. Randon House: New York. σ.4-5

⁷³ Keller S., ο.π., σ.276-277

⁷⁴ Keller S., ο.π., σ.30-32,56-57

αντίκτυπο για ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας»,⁷⁵ σε ένα από τα πιο γνωστά του αναγνώσματα, ο C.W Mills εστίασε την ανάλυσή του στις ελίτ της Αμερικής. Σύμφωνα με τον Αμερικανό, τα ανώτερα στελέχη σε οργανισμούς πολιτικούς, οικονομικούς και στρατιωτικούς, οι οποίοι οργανισμοί βρίσκονται στο επίκεντρο της κοινωνικής ζωής και οργάνωσης και αποτελούν «τα πραγματικά κέντρα εξουσίας», έχουν πρόσβαση σε μια μεγάλη και κυρίως διαχρονική εξουσία. Οι τρεις αυτοί τομείς χαρακτηρίζονται από μια έντονη αλληλεπίδραση που αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου και που οδηγεί σε μια αλληλοεπικάλυψη και εξάρτηση μεταξύ των κέντρων εξουσίας, τα οποία διαμορφώνουν αυτό που ο Mills ονομάζει «ελίτ της εξουσίας στην Αμερική».⁷⁶ Ως ισχυρούς εννοεί αυτούς που μπορούν να πραγματοποιήσουν την θέλησή τους ακόμα και αν κάποιος άλλος αντιδρούν. Συνεπώς κανένας δεν είναι πραγματικά ισχυρός αν δεν έχει πρόσβαση και επιρροή σε αυτούς τους οργανισμούς και κατ' επέκταση ο Mills εντοπίζει «το πρόσωπο της εξουσίας» όχι σε άτομα, αλλά σε οργανικές θέσεις μεγάλων οργανισμών.

Σε αντίθεση με προηγούμενους μελετητές του φαινομένου των ελίτ, ο Mills αποφεύγει την προσέγγιση αυτών με κριτήρια ψυχολογικά και ηθικά, άρα απορρίπτει έναν ορισμό που θέλει τις ελίτ άτομα με ανώτερο χαρακτήρα από τους υπόλοιπους πολίτες και μεγαλύτερη ενέργεια και δραστηριότητα, κάτι που συναντήσαμε για παράδειγμα στον Pareto. Επιλέγει να αντιμετωπίσει τις ελίτ ως μια κοινωνική τάξη, ως «συλλογικές οντότητες» και πολυσύνθετους χαρακτήρες, αφού πίσω από ένα άτομο κρύβονται μερικές δεκάδες σύμβουλοι που χτίζουν την εικόνα του.⁷⁷ Αποτελεί μάλιστα μια τάξη όπου το επίπεδο ταξικής συνείδησης που εμφανίζει είναι το υψηλότερο σε ολόκληρες τις ΗΠΑ, ή όπως χαρακτηριστικά το θέτει ο Mills «πουθενά στην Αμερική δεν υπάρχει τόσο υψηλή ταξική συνείδηση, όσο ανάμεσα στις ελίτ»⁷⁸. Η ομοιογένεια ανάμεσα στα μέλη των ελίτ είναι ένα χαρακτηριστικό που θα εντοπίσουμε και στη συνέχεια στον Bourdieu αφού και οι δυο επιχειρούν μια λειτουργική και κριτική προσέγγιση στη σχέση κοινωνικής τάξης και ελίτ.⁷⁹ Συνεπώς ο Mills διακρίνει ένα κοινό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, εκπαίδευση, εμφάνιση, ψυχολογική κατάσταση αλλά και μια αμοιβαία κοινωνική και πολιτική επίδραση

⁷⁵ Mills C.W., ο.π. σ.4

⁷⁶ Mills C.W, ο.π, σ.9

⁷⁷ Mills C.W, ο.π., σ.10-15

⁷⁸ Mills C.W, ο.π., σ.283

⁷⁹ Hartmann M, ο.π, σ.41

ανάμεσα στα μέλη των ελίτ,⁸⁰ που επιτρέπουν την αναπαραγωγή και διατήρηση της εξουσίας τους.

Προκύπτει όμως εδώ ένα ζήτημα εκπροσώπησης το οποίο ο Mills ξεπερνά υποστηρίζοντας πως το γεγονός ότι τα μέλη της ελίτ της εξουσίας προέρχονται από τα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα δεν είναι απαραίτητα εκπρόσωποι αποκλειστικά αυτών των στρωμάτων, αφού 1) είναι πιθανό άτομα από ένα υψηλό κοινωνικό στρώμα να εκπροσωπούν ιδεολογικά τα φτωχότερα στρώματα. 2) Αυτοδημιούργητοι άνθρωποι ταπεινής καταγωγής μπορεί να υποστηρίζουν έντονα συμφέροντα αντίπαλα από αυτά που θα εξυπηρετούσαν μια προηγούμενη κατάστασή τους. 3) Δεν είναι απαραίτητο ένα άτομο που υποστηρίζει πολιτικές που ευνοούν μια κοινωνική ομάδα να ανήκει και σε αυτήν, και 4) ανάμεσα στα μέλη της ελίτ υπάρχουν αυθεντίες και τεχνοκράτες που επιλέγονται λόγω των ικανοτήτων τους.⁸¹ Σε κάθε περίπτωση εντοπίζεται στη θεωρία του Mills, όπως και στις προηγούμενες, μια σχετική αυτονομία στους αντιπροσώπους ως μέλη του Κογκρέσου, είτε είναι βουλευτές είτε γερουσιαστές, αφού μόλις εκλεγούν βασική τους έγνοια είναι η επανεκλογή όσες το δυνατόν περισσότερες φορές γίνεται, πολλές φορές αναγκασμένοι να κάνουν κάποιους συμβιβασμούς έως ότου αναλάβουν το ρόλο του ηγέτη.⁸² Τότε ο Αμερικανός θεωρητικός υποστήριξε, όπως και ο Michels, ότι μόλις ένα μέλος αναλάβει τον ρόλο του ηγέτη παύει να αποτελεί εργαλείο της οργάνωσής του, αφενός γιατί εστιάζει στο πως θα διατηρήσει την θέση του, αφετέρου γιατί παύει να είναι μέλος μιας μαζικής οργάνωσης, ή έστω μια οργάνωσης αντιπροσώπων- μελών κομμάτων εθνικής βάσης, και γίνεται μέλος μιας εξέχουσας ελίτ.⁸³ Απομακρύνεται ωστόσο από την θεωρία του Michels, αφού γίνεται ένας από τους πρώτους πολιτικούς επιστήμονες που αντιλαμβάνονται τον αυξανόμενο ρόλο των ΜΜΕ στη πολιτική σκηνή. Ο Mills αναγνωρίζει τον παράγοντα της διασημότητας ως χαρακτηριστικό του πολιτικού καθώς και την χρησιμότητα της δημόσιας εικόνας με όρους μάρκετινγκ. Αναγνωρίζει ακόμα το πόσο σημαντική είναι η πρόσβαση στα ΜΜΕ για έναν πολιτικό αλλά και το πως αυτά επηρεάζουν την πολιτική δραστηριότητα, αυξάνοντας πχ το κόστος μιας πολιτικής καμπάνιας.⁸⁴ Στον σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας του

⁸⁰ Mills C.W., ο.π σ.40,292

⁸¹ Mills C.W., ο.π., σ. 279-280

⁸² Mills C.W., ο.π., σ.249-251

⁸³ Mills C.W., ο.π., σ.307-308

⁸⁴ Mills C.W., ο.π., σ.250

Γερμανού θεωρητικού αντιπαραθέτει άλλωστε το νόμο του εκπροσώπου όπου το κενό ανάμεσα στις ελίτ και τη μάζα, τις ισχυρές εταιρίες, την δυσνόητη διακυβέρνηση και τον απωθητικό στρατό από την μία και την οικογένεια και την κοινότητα από την άλλη, το καλύπτουν οι ηγέτες ως εκπρόσωποι κάποιας κοινής γνώμης, η οποία έχει χάσει την έννοια που είχε κάποτε εξαιτίας της μαζικής⁸⁵ κοινωνίας και των ΜΜΕ.⁸⁶ Αυτή η διάσταση στην θεωρία του Mills παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον αφού σημαίνει ότι οι ελίτ μπορούν να επικοινωνήσουν με σχετική ευκολία μέσω των ΜΜΕ τα μηνύματά τους ενώ από την άλλη πλευρά οι μάζες στερούνται αυτής της δυνατότητας να ακουστεί η άποψή τους και κατ' επέκταση να επηρεάσουν σημαντικά τις εξελίξεις.⁸⁷ Μέσω των ΜΜΕ και ιδιαίτερα της τηλεόρασης τα μέλη των ελίτ εθνικοποιούνται και αποκτούν αναγνωρισιμότητα⁸⁸ ενώ ταυτόχρονα η εξουσία τους κανονικοποιείται και νομιμοποιείται στη συνείδηση της κοινωνίας.

⁸⁵ Υπάρχει μια μεταβολή του τρόπου χρήσης της λέξης από τους κλασσικούς θεωρητικούς των ελίτ στον επίσης κλασσικό αλλά μεταγενέστερο Mills. Στους πρώτους, όπως και στον LeBon, η μάζα αποκτά τη σημασία του πλήθους ή του όχλου. Το πλήθος λοιπόν είναι ανώνυμο και λειτουργεί βάσει συναίσθηματος και αντανακλαστικών. Σύμφωνα με τον Price (βλ. V. Price. (1996) Κοινή Γνώμη, Οδυσσέας:Αθήνα. σ. 56) το πλήθος λειτουργεί ως ένα είδος αντι-έννοιας, έναντι της οποίας ορίζεται το κοινό. Αντίθετα, η μάζα ορίζεται από τη διαπροσωπική απομόνωση (βλ. Glynn et al, ο.π. σ 18), Είναι εξαιρετικά ανομοιογενής και απαρτίζεται από ανθρώπους που ανήκουν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Το στοιχείο που ενώνει τη μάζα είναι η κοινή προσήλωση σε ενδιαφέροντα που μπορεί να επεκτείνονται πέρα από τα όρια του περιβάλλοντος χώρου. Άρα η κοινή προσοχή γίνεται ο μοναδικός συνδετικός κρίκος μεταξύ των μελών της μάζας (βλ. H. Blumer, «Collective behavior», σ. 185, από V. Price ο.π.σ.60). Οι συνθήκες που σχηματίζονται μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας ευνοούν τον σχηματισμό της μάζας σύμφωνα με τον Mills (ο.π. σ.304), ο οποίος διακρίνει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του κοινωνικού σχηματισμού. Στη μάζα λοιπόν, τα άτομα δεν εκφράζουν γνώμες αλλά ο ρόλος τους είναι περισσότερο παθητικός. Άλλωστε το άτομο, λόγω της συγκεκριμένης δομής των καναλιών επικοινωνίας που ελέγχονται στο σύνολό τους από επιχειρηματικούς οργανισμούς με οικονομικά συμφέροντα, αποκλείεται από έναν αποτελεσματικό και άμεσο, δηλαδή ενεργό, τρόπο συμμετοχής. Επιπλέον, το άτομο μέσα στη μάζα στερείται οποιασδήποτε νομιμοποιημένης εξουσίας που θα του επέτρεπε να μετατρέψει τη γνώμη του σε δράση. Η αντιπαράθεση εδώ δεν γίνεται ανάμεσα στις έννοιες του πλήθους και της μάζας, αλλά ανάμεσα στη μάζα και το κοινό. Η αντίληψη του Διαφωτισμού για την λαϊκή κυριαρχία προϋποθέτει τον σχηματισμό του κοινού. Στη σύγχρονες κοινωνίες ωστόσο, η έννοια του κοινού τείνει να εξομοιωθεί και να αντικατασταθεί τελικά από τη μάζα (βλ Blumer ο.π.,σ.196). Το κοινό συνιστά έναν θετικό χαρακτηρισμό σε σχέση με τον όχλο ή την μάζα. Η διαφωνία και η συζήτηση πάνω σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα συνιστούν τους όρους ύπαρξης του κοινού. Συνοπτικά βλέπουμε πως ο σχηματισμός του κοινού γίνεται ως αποτέλεσμα της ύπαρξης ενός ζητήματος πάνω στο οποίο τα άτομα σχηματίζουν απόψεις όσον αφορά τον τρόπο προσέγγισης και λύσης του και συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες συζήτησης, λήψης αποφάσεων και εφαρμογής τους. (βλ. Price V., ο.π). Μπορούμε από αυτά να υποστηρίξουμε πως τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κοινού εντοπίζονται στις ελίτ και άρα έχει ενδιαφέρον η αντίθεση ανάμεσα στις ελίτ και τις μη ελίτ ως μια αντίθεση κοινού – μάζας.

⁸⁶ Mills C.W., ο.π., σ. 308-309

⁸⁷ Κάρουλας Γ., ο.π., σ.26-27

⁸⁸ Mills C.W., ο.π, σ.84

Φαίνεται παρόλα αυτά πως στο έργο του Mills η οικονομική ελίτ διαδραματίζει τον πιο σημαντικό ρόλο. Υποστηρίζει πως η δημιουργία μεγάλων και πολυεθνικών εταιρειών όχι μόνο οδηγεί στην συγκέντρωση της εξουσίας σε συγκεκριμένα κέντρα, αλλά και σε μια μεγαλύτερη εσωτερική συνέπεια στην τάξη - ιδιοκτήτη των εταιρειών αυτών. Οι εταιρίες συνεπώς ελέγχουν σχεδόν κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, όπως την εθνική οικονομία ή τα επίπεδα ανεργίας, τις τιμές, την καταναλωτική δύναμη των πολιτών και άρα δεν είναι οι επιφανείς πολιτικοί αυτοί που κυβερνούν αλλά τα στελέχη εταιρειών που δίνουν πολιτικές κατευθύνσεις και διατηρούν τα μέσα και την εξουσία ώστε να προστατεύουν τα συμφέροντα και τα προνόμια του εταιρικού κόσμου, χωρίς να υπάρχει καμία άλλη αρκετά συνεπής και αποτελεσματική κοινωνική δύναμη που να μπορεί να την αντισταθμίσει.⁸⁹ Βέβαια στη συνέχεια επιχειρεί να αντιστρέψει αυτήν την προσέγγιση η οποία θυμίζει αρκετά την μαρξιστική αντίληψη για το κράτος που είδαμε νωρίτερα, αφού αντιλαμβάνεται μια τέτοια, αποκλειστικά με όρους οικονομίας, προσέγγιση μονοδιάστατη και απλουστευτική.⁹⁰ Παράλληλα απορρίπτει και μια πλουραλιστική προσέγγιση που θεωρεί πως ο έλεγχος των βασικών πηγών αναπαραγωγής της εξουσίας, όπως ο πλούτος, η εξειδικευμένη γνώση και ο έλεγχος σημαντικών θέσεων στο κράτος και στις επιχειρήσεις κατανέμεται ισομερώς σε διάφορες ανταγωνιστικές ομάδες μέσα στην κοινωνία με αποτέλεσμα καμία να μην μπορεί να επιβάλλεται πλήρως στην πολιτική διαδικασία.⁹¹ Θεωρεί πως οι πηγές αυτές ελέγχονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ελίτ και υποστηρίζει συνεπώς πως ο κυβερνητικός μηχανισμός είναι στην ουσία ένα δίκτυο επιτροπών με αντιπροσώπους και από την πολιτική και από την στρατιωτική και από την οικονομική ιεραρχία,⁹² οι οποίες όπως αναφέραμε νωρίτερα εμφανίζουν μεγάλη ομοιογένεια ανάμεσα στα μέλη τους και αποτελούν συνολικά την ελίτ της εξουσίας. Βέβαια παραδέχεται ότι λόγω των διεθνών εξελίξεων αλλά και του τρόπου με τον οποίο η οικονομία εξελίσσεται, η πολιτική ελίτ έχασε μέρος της επιρροής προς όφελος των άλλων δυο. Αυτό αντανάκλα μια σύγχρονη τάση όπου η εξωτερική πολιτική και η ασφάλεια αποκτούν σημαντική βαρύτητα και επιπλέον η συσσώρευση πλούτου δημιουργεί μια οικονομία συνεχούς οικονομικού και εταιρικού

⁸⁹ Mills C.W., ο.π, σ.124-125

⁹⁰ Mills C.W., ο.π., σ.16, 277

⁹¹ Κάρουλας Γ., ο.π. ,σ.28

⁹²Mills C.W., ο.π., σ.170

πολέμου.⁹³ Όπως παρατηρεί όμως αυτή η συνθήκη δεν είναι στατική και μπορεί να μεταβληθεί αν μεταβληθούν και οι διεθνείς και εσωτερικές συνθήκες.⁹⁴

Τέλος ο Mills αγγίζει μια πτυχή της αμερικανικής πολιτικής ζωής και της κοινωνίας εν γένει που αφορά την ηθική ή την έλλειψη αυτής. Υποστηρίζει λοιπόν πως υπάρχει μια δομική ανηθικότητα στην δημόσια ζωή των ΗΠΑ, η οποία είναι μια συστηματική πτυχή της αμερικανικής ελίτ, ενώ η γενική αποδοχή της είναι μια ζωτικής σημασίας πτυχή της μαζικής κοινωνίας. Στον κόσμο των επιχειρήσεων, του πολέμου και της πολιτικής η ατομική ηθική μετριάζεται και η ανηθικότητα καθιερώνεται.⁹⁵ Εντοπίζει αυτό το πρόβλημα στην απώλεια των ηθικών αξιών όχι λόγω μιας συλλογικής τους απόρριψης αλλά εξαιτίας της ασυμβατότητάς τους με την γενικότερη εκτίμηση του πλούτου. «Όποτε υπερिशύει το πρότυπο της πλούσιας ζωής, αυτός που κατέχει τον πλούτο θα είναι σεβαστός από την υπόλοιπη κοινωνία χωρίς να έχει καμία σημασία ο τρόπος με τον οποίο απέκτησε τον πλούτο».⁹⁶ Ο τρόπος με τον οποίο αυτό επηρεάζει την πολιτική έχει ως εξής. Οι πολιτικοί μπορούν να εξασφαλίζουν ευνοϊκές οικονομικές πολιτικές μόνο όταν υπάρχουν επιχειρηματίες πρόθυμοι να τις εκμεταλλευτούν και κατ' επέκταση οι επιχειρηματίες μπορούν να επιδιώκουν ευνοϊκές για αυτούς οικονομικές πολιτικές, μόνον όταν υπάρχουν πολιτικοί που μπορούν να τις εξασφαλίσουν για αυτούς. Αυτή η κατάσταση αναπαράγει τον εαυτό της και μάλιστα όλο και πιο έντονα ειδικά σε μια εποχή όπου αρκετοί επιχειρηματίες έχουν διεισδύσει στον κόσμο της πολιτικής. Συνεπώς το ερώτημα δεν πρέπει να είναι το αν ένας νεαρός πολιτικός που ανήλθε εύκολα και γρήγορα το έκανε όντας ανήθικος, αλλά το εάν θα μπορούσε να τα καταφέρει με διαφορετικό τρόπο. Έτσι στον εταιρικό κόσμο, στις πολιτικές διευθύνσεις και στον στρατό, οι επικεφαλής αυτών των μηχανισμών εξουσίας λειτουργώντας και ως διασημότητες αντιμετωπίζονται από τον κόσμο όχι μόνο σαν επιτυχημένες προσωπικότητες, αλλά σαν διαμορφωτές του ορισμού της επιτυχίας, αφού αυτοί επιλέγουν και στη συνέχεια εφαρμόζουν στα άτομα τα κριτήρια της επιτυχίας, με αποτέλεσμα τα άτομα μέσα στην μάζα να γίνονται ακόμα πιο επιρρεπή στον αποπροσανατολισμό και στην χειραγώγηση.⁹⁷

⁹³Mills C.W., ο.π., σ.275-277

⁹⁴ Mills C.W., ο.π., σ.9

⁹⁵ Mills C.W., ο.π, σ.343

⁹⁶ Mills C.W., ο.π, σ. 346

⁹⁷ Mills, ο.π, σ. 243-247

2.1.5 Οι ανταγωνιστικές ελίτ

Ο Putnam παρατηρεί πως υπάρχει πολύ μικρή συμφωνία ανάμεσα στους ερευνητές των ελίτ αναφορικά με τον ορισμό της έννοιας και για τον λόγο αυτό προτείνει έναν γενικότερο ορισμό αφήνοντας ζητήματα μεγέθους, σύνθεσης και αυτονομίας εκτός. Έτσι υποστηρίζει πως «μερικοί άνθρωποι έχουν περισσότερη πολιτική εξουσία από ότι οι υπόλοιποι και αυτοί οι άνθρωποι αποτελούν μια πολιτική ελίτ».⁹⁸ Πριν από αυτήν την προσπάθεια ορισμού, παραθέτει πέντε σημεία τα οποία είναι κοινά σε κάθε κλασική θεωρία των ελίτ. Το πρώτο από αυτά αφορά την πολιτική εξουσία, η οποία όπως όλα τα κοινωνικά αγαθά, είναι άνισα διανεμημένη. Το δεύτερο αφορά τον διαχωρισμό των ανθρώπων σε δυο κατηγορίες αναφορικά με την σχέση τους με την πολιτική εξουσία. Έτσι διακρίνονται δυο κατηγορίες: στη μια ανήκουν αυτοί που έχουν σημαντική πολιτική εξουσία και στην άλλη αυτοί που δεν έχουν καμία. Το τρίτο αξίωμα αφορά την ομοιογένεια των ελίτ. Οι ελίτ λοιπόν παρουσιάζουν μια εσωτερική ομοιογένεια, είναι ενωμένες και εσωστρεφείς. Επιπλέον οι ελίτ είναι αέναντες και συνήθως «αυτό-ανακυκλώνονται», αντλώντας τους ηγέτες τους από τα ήδη υπάρχοντα μέλη, τους λίγους και προνομιούχους. Τέλος, όλοι οι παραπάνω λόγοι προσδίδουν στις ελίτ το πέμπτο τους χαρακτηριστικό, που είναι η αυτονομία τους. Όλες οι σημαντικές πολιτικές αποφάσεις παίρνονται με βάση τα δικά τους συμφέροντα και δεν είναι υποχρεωμένες να λογοδοτήσουν πουθενά.⁹⁹

Προκύπτει στο σημείο αυτό η ανάγκη ορισμού της έννοιας της εξουσίας. Ως εξουσία λοιπόν ο Putnam αναγνωρίζει 1) την δυνατότητα επηρεασμού άλλων ατόμων και 2) την δυνατότητα επηρεασμού συλλογικών αποφάσεων. Για την μελέτη των ελίτ, επιλέγει την έννοια της εξουσίας πάνω σε αποτελέσματα και άρα την πιθανότητα επηρεασμού πολιτικών και δραστηριοτήτων του κράτους, καθώς και επηρεασμού του εξουσιαστικού καταμερισμού των αξιών.¹⁰⁰ Ως προς αυτή τη παράμετρο αναγνωρίζει τρεις βασικές κατηγορίες ανάλογα με την κατοχή και διατήρηση της εξουσίας. Η πρώτη αφορά εκείνους που κατέχουν άμεση επιρροή και λαμβάνουν αποφάσεις. Η δεύτερη αποτελείται από όσους διαθέτουν έμμεση επιρροή, δηλαδή όσους μπορούν να επηρεάζουν εκείνους που λαμβάνουν αποφάσεις και τέλος όσους έχουν ελάχιστη ή καθόλου επιρροή και δεν επηρεάζουν ούτε συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων. Αυτή η κατηγοριοποίηση επιτρέπει στη συνέχεια την κατανομή του συνόλου των

⁹⁸ Putnam, R. D. (1976). The comparative study of political elites. σ.5

⁹⁹ Putnam R., ο.π, σ.3-4

¹⁰⁰ Putnam R., ο.π,σ.5-6

πολιτών σε μια πυραμίδα πολιτικής επιρροής όπου στην κορυφή ανήκουν όσοι κατέχουν άμεση και έμμεση επιρροή, δηλαδή οι ελίτ. Λίγο πιο κάτω βρίσκονται οι πολίτες εκείνοι οι οποίοι συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ως μέλη κομμάτων ή ως ακτιβιστές. Ένα πολυπληθέστερο στρώμα της πυραμίδας αποτελείται από όσους ενδιαφέρονται και παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις χωρίς όμως να συμμετέχουν ενεργά, πέρα από τις εκλογικές περιόδους που λειτουργούν ως ψηφοφόροι και τέλος στην βάση της πυραμίδας βρίσκονται όσοι είτε από επιλογή είτε από αποκλεισμό δεν ασκούν απολύτως καμία επιρροή και δεν έχουν καμία εμπλοκή.¹⁰¹

Ο τρόπος στρατολόγησης και αναπαραγωγής των ελίτ επηρεάζεται σύμφωνα με τον Αμερικανό θεωρητικό από πέντε παράγοντες. Ο πρώτος αφορά τα κανάλια μέσα από τα οποία τα άτομα αναδεικνύονται στην κορυφή, ο δεύτερος αφορά τις πύλες και τους πυλωρούς (gate/ gatekeepers) οι οποίοι επιλέγουν τους ηγέτες, ο τρίτος αφορά τα προσόντα των ηγετών, ο τέταρτος τον τρόπο διαδοχής και εκλογής τους και ο τελευταίος τον τρόπο με τον οποίο όλοι οι προηγούμενοι επηρεάζουν τον χαρακτήρα και την ομοιογένεια της ελίτ.¹⁰² Τα προαπαιτούμενα για την ανάδειξη κάποιου ατόμου στους κύκλους των ελίτ αποτελούνται από την εκπαίδευση, την οργανωτική ικανότητα, το επάγγελμα, την αφοσίωση, την ιδεολογική ταύτιση, τους οικογενειακούς δεσμούς, τις πελατειακές σχέσεις και τους δεσμούς με την τοπική κοινωνία. Τα «διαπιστευτήρια» αυτά είναι λίγο έως πολύ κοινά σε κάθε μορφή διακυβέρνησης.¹⁰³

Η μορφή διακυβέρνησης, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν οι θεσμοί και γενικότερα το πολιτικό σύστημα, είναι ένα χαρακτηριστικό που αναδεικνύει ο Putnam, και το οποίο υιοθετούν και μεταγενέστεροι θεωρητικοί όπως ο Higley, που διαμορφώνει τη φύση των ελίτ. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι σημαντικό αφού αφενός αξιολογεί τον βαθμό ομοιογένειας μεταξύ των ελίτ ενώ παράλληλα τις διαχωρίζει. Έτσι κατανέμει τις ελίτ σε τρεις βασικές κατηγορίες που είναι οι συναινετικές, οι ανταγωνιστικές και οι συγκεραστικές ελίτ και αξιολογούνται με βάση την ομοφωνία που παρουσιάζουν ως προς τις πολιτικές διαδικασίες.¹⁰⁴ Οι ανταγωνιστικές ελίτ είναι αυτές που συναντά κανείς στις περισσότερες δυτικές

¹⁰¹ Putnam R., ο.π,σ.11-14

¹⁰² Putnam R., ο.π,σ.46-47

¹⁰³ Putnam R., ο.π,σ.48-65

¹⁰⁴ Putnam R., ο.π,σ.115-121

δημοκρατίες και οι οποίες συμφωνούν ως προς τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος όμως παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς τις πολιτικές που προωθούν. Στις συναινετικές ελίτ, οι οποίες εντοπίζονταν στην Σοβιετική Ένωση και στις Λαϊκές Δημοκρατίες, τα κοινωνικά πρότυπα και οι μηχανισμοί στρατολόγησης των ελίτ, διασφαλίζουν ότι οι ηγέτες και τα ενεργά μέλη παραμένουν προσηλωμένα στην κυρίαρχη ιδεολογία και έτσι ο βαθμός ομοφωνίας μεταξύ των ελίτ είναι μεγάλος. Τέλος σε κοινωνίες με έντονες εθνοτικές και πολιτισμικές διαιρετικές τομές οι ελίτ εμφανίζουν χαρακτηριστικά συγκερασμού των διαφορετικών στοιχείων της κοινωνίας με στόχο το γεφύρωμα του χάσματος που εντοπίζεται στους κόλπους του λαού. Συμπεραίνει μάλιστα πως όσο πιο ομογενοποιημένες είναι οι πολιτικές ελίτ τόσο πιο ολιγαρχικές τάσεις παρουσιάζουν.¹⁰⁵ Αυτό, όπως παρατηρεί, μπορεί να συσχετιστεί με τον βαθμό σταθερότητας του πολιτικού συστήματος,¹⁰⁶ αφού στην περίπτωση της συχνής εναλλαγής των ηγετών γίνεται μεγάλο το ενδεχόμενο παρουσίας κρίσης και πολιτικής αστάθειας στην κοινωνία, ενώ παράλληλα περιορίζεται η αποτελεσματικότητα της ελίτ στον βαθμό που επηρεάζεται από την εμπειρία, κάτι που όμως μπορεί να οδηγήσει στην παρουσία καινοτόμων και ευέλικτων πολιτικών.¹⁰⁷

Σε κάθε περίπτωση οι βασικότεροι θεσμοί που επηρεάζουν την διαδικασία ανάδειξης των ελίτ, παραμένουν σε κάθε σύγχρονη μορφή διακυβέρνησης, τα πολιτικά κόμματα ή το πολιτικό κόμμα, η γραφειοκρατία και οι τοπικές κυβερνήσεις.¹⁰⁸ Όπως γίνεται στα περισσότερα μεταπολεμικά μοντέλα των ελίτ, έτσι και εδώ δίνεται έμφαση στην παρουσία περισσότερων από μια ελίτ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνεργατική σχέση μεταξύ γραφειοκρατικής και πολιτικής ελίτ. Η γραφειοκρατική ελίτ ή οργανωτική όπως την παραθέτει η Suzan Keller, η οποία αποτελείται από μέλη των ανώτερων κοινωνικοοικονομικά στρωμάτων, εμφανίζει μια ομοιογένεια σε παραμέτρους που αφορούν την εκπαίδευση, την κοινωνική καταγωγή αλλά και το φύλο, αφού οι έρευνα δείχνει πως οι γυναίκες συμμετέχουν σε πολύ χαμηλό ποσοστό στην γραφειοκρατική ιεραρχία.¹⁰⁹ Η εκπαίδευση μάλιστα παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο και αποτελεί χαρακτηριστικό διάκρισης ανάμεσα σε πολιτικές και γραφειοκρατικές ελίτ, αφού στις

¹⁰⁵ Putnam R., ο.π,σ.129

¹⁰⁶ Κάρουλας Γ., ο.π., σ.38

¹⁰⁷ Putnam R., ο.π,σ.67

¹⁰⁸ Putnam R., ο.π,σ. 50

¹⁰⁹ Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A.. (1981) *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*, Harvard University Press: Cambridge and London. σ.47

δεύτερες το ποσοστό των μελών με υψηλό μορφωτικό επίπεδο είναι υψηλότερο απ' ότι στις πρώτες.¹¹⁰ Επιπλέον οι γραφειοκρατικές ελίτ, εμφανίζουν τάσεις ουδετερότητας, αυθεντίας, αποδοτικότητας και ορθολογισμού ενώ παράλληλα εμφανίζονται πιο συντηρητικές και συγκρατημένες απέναντι στην έννοια της πολιτικής ισότητας, δείχνοντας μεγαλύτερη συμπάθεια στην έννοια μιας ήδη καθιερωμένης πολιτικής ελευθερίας.¹¹¹ Υπάρχει μια διάκριση ανάμεσα στα μέλη της γραφειοκρατικής ελίτ, αφού κάποια αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως κάτι πέρα από την πολιτική, ως ουδέτερους εκπροσώπους του νόμου και θεωρούν τους πολιτικούς «άτακτους». Αντίθετα οι πολιτικοί γραφειοκράτες θεωρούν πως ένας ανοιχτός διάλογος ανάμεσα στους πολιτικούς και γραφειοκρατικούς θεσμούς είναι η καλύτερη προοπτική.¹¹² Έτσι οι γραφειοκρατικές ελίτ έρχονται για να εκπληρώσουν προϋποθέσεις όπως την πρακτική επίλυση προβλημάτων, την εξειδικευμένη γνώση, τον έλεγχο και την λειτουργία των θεσμών ως οργανωμένα κοινωνικά αιτήματα. Από την άλλη η πολιτικές ελίτ στοχεύουν στην ικανοποίηση συγκεκριμένων στόχων όπως την ικανοποίηση της πολιτικής τους πελατείας και μεμονωμένων αιτημάτων και την διασφάλιση ευνοϊκότερης προβολής για την διαμόρφωση πολιτικού πλεονεκτήματος.¹¹³

Στη σύγχρονη μελέτη ωστόσο, η διάσταση αυτή ανάμεσα σε κοινωνικούς λειτουργούς, ως γραφειοκρατική ελίτ, και υπουργούς, ως πολιτική ελίτ, δεν είναι τόσο μεγάλη. Αντιθέτως υποστηρίζεται πως η μεταξύ τους σχέση είναι αρκετά αρμονική.¹¹⁴ Η σχέση αυτή περιγράφεται από το μοντέλο του Westminster, σύμφωνα με το οποίο και οι δυο τύποι ελίτ ακολουθούν κάποια συγκεκριμένα πρότυπα λειτουργίας που διαμορφώνουν μια ξεχωριστή αφήγηση στη δράση τους. Από την μια οι πολιτικές ελίτ επιδιώκουν μια αφήγηση που τις εμφανίζει ως διαμορφωτές της ιστορίας που αφήνουν το δικό τους αντίκτυπο στο πολιτικό περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται. Από την άλλη οι γραφειοκρατικές ελίτ, όπως είδαμε, επιδιώκουν μια αφήγηση που τους παρουσιάζει ως εγγυητές της τήρησης και της προστασίας του συντάγματος. Το μοντέλο αυτό επιτρέπει την συνεργασία των δυο ελίτ αφού και οι δυο αντλούν από την ίδια επιθυμία για ένα ιστορικό αντίκτυπο μέσα από την δράση

¹¹⁰ Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A., ο.π,σ.50

¹¹¹ Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A., ο.π.σ207-208

¹¹² Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A., ο.π.σ220

¹¹³ Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A., ο.π.σ.250

¹¹⁴ Richards, D., Smith, M. J.(2004) Interpreting the world of political elites. Public Administration, 82(4).σ.778.

τους. Ένταση ανάμεσα στις σχέσεις των δυο μπορεί να προκύψει όταν α) κάποιο από τα δυο μέρη επιλέξει μια διαφορετική αφήγηση από αυτήν που υπαγορεύει ο ρόλος του μέσα στα πλαίσια αυτού του μοντέλου, ή β) όταν κάποιο από τα δυο μέρη ακολουθήσει μια εντελώς διαφορετική αφήγηση που δεν υπάρχει στο συγκεκριμένο μοντέλο.¹¹⁵

2.1.6 Η επιχειρηματική ελίτ

Σε μια «ελίτ της εξουσίας» αναφέρεται και το επόμενο μοντέλο του Domhoff το οποίο όμως διαφοροποιείται από αυτό του Mills, ως προς τις ελίτ που το σχηματίζουν. Ο Domhoff αναγνωρίζει πολύ μικρότερη επιρροή και συμμετοχή στην ελίτ της εξουσίας στην στρατιωτική ελίτ, ενώ εντοπίζει καθοριστικό ρόλο στην επιχειρηματική ή οικονομική ελίτ.¹¹⁶ Στη θεωρητική προσέγγιση του Αμερικανού, η επιχειρηματική κοινότητα, η οποία αποτελείται από ιδιοκτήτες και ανώτερα στελέχη των επιχειρήσεων, ελέγχει τις πολιτικές ελίτ λόγω της δύναμης που διαθέτουν, μιας δύναμης που απορρέει από την συνεργασία μεταξύ τους, η οποία τους διασφαλίζει την διατήρησή τους ως κυρίαρχη ομάδα εξουσίας.¹¹⁷

Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι υπάρχει μια ανώτερη τάξη στην αμερικανική κοινωνία η οποία αποτελείται από ιδιοκτήτες και διαχειριστές ιδιοκτησιών που παράγουν πλούτο και που σχηματίζουν ένα δίκτυο κοινωνικών θεσμών που συσχετίζονται και αλληλεπικαλύπτονται και των οποίων τα μέλη προέρχονται από πλούσιες οικογένειες και είναι ηγετικά στελέχη σε εταιρίες. Οι οργανισμοί αυτοί διαμορφώνουν συγκεκριμένα πρότυπα ζωής για τα μέλη τους και παρέχουν μηχανισμούς κοινωνικοποίησης της νέας γενιάς και των ανερχόμενων μελών από κατώτερα κοινωνικά στρώματα, παρουσιάζοντας ελάχιστα περιθώρια μεταβολής των αξιών και των μηχανισμών μέσα στη πάροδο του χρόνου. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι ενώσεις, κλειστές λέσχες, δεξαμενές σκέψης, εκπαιδευτικοί οργανισμοί όπως ιδιωτικά σχολεία και ακριβά πανεπιστήμια, και ο τρόπος διαμονής τους σε ακριβές και απομονωμένες γειτονιές. Η ανάδειξη αυτής της τάξης λοιπόν γίνεται με καθαρά

¹¹⁵ Richards, D., Smith, M. J., ο.π, σ.779

¹¹⁶ Domhoff G.W.(1990). The power Elite and the State: how policy is made in America, Aldine de Gruyter: New York., σ.1-15

¹¹⁷ Domhoff G.W.,(2006). Who Rules America? Power, politics, and social change. McGraw Hill: New York. σ.x-xi

οικονομικά κριτήρια.¹¹⁸ Τα παραπάνω, δίνουν στην επιχειρηματική κοινότητα το στοιχείο της ομοιογένειας, που μπορεί να μεταφραστεί σε στενή συνεργασία σε θέματα πολιτικών που την αφορούν,¹¹⁹ ένα στοιχείο που εντοπίζεται σε όλα τα θεωρητικά μοντέλα που εξετάσαμε. Αντιθέτως, οι υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες παρουσιάζουν μια έντονη ανομοιογένεια που τις καθιστά ανίκανες στο να επηρεάσουν πολιτικές αποφάσεις, γεγονός που προκύπτει και από την αποτυχία τους να αναπτύξουν οργανωτικά χαρακτηριστικά σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.¹²⁰ Επιπλέον ο Domhoff εντοπίζει στους απλούς πολίτες μια απάθεια για την πολιτική, την οποία όμως αντιλαμβάνεται ως λογική και πρακτική, αφού όπως και ο Lippmann, θεωρεί ότι η καθημερινή ζωή με τις απαιτήσεις και τις υποχρεώσεις της δεν αφήνει χρόνο και διάθεση στους πολίτες να ασχοληθούν με κυβερνητικές πολιτικές. Ωστόσο παραθέτει μελέτες οι οποίες ισχυρίζονται πως είναι πολύ πιθανό τα άτομα αυτά να ψηφίσουν υπέρ κάποιου δημοφιλή πολιτικού προερχόμενου από μια φιλελεύθερη - εργατική συμμαχία, έναν πολιτικό οργανισμό αντίπαλο αυτού της οικονομικής κοινότητας θεωρητικά, χωρίς αυτό να αποκλείει βέβαια πως πολλές φορές μια συντηρητική- εταιρική συμμαχία θα είναι ο νικητής των εκλογών.¹²¹

Προκειμένου η οικονομική κοινότητα να μετατρέψει την οικονομική της δύναμη σε πολιτική επιρροή διαθέτει συγκεκριμένα μέσα όπως τη δυνατότητα συγκέντρωσης πόρων για διεξαγωγή προεκλογικών εκστρατειών και κατ' επέκταση την τοποθέτηση σημαντικών μελών της σε ισχυρές θέσεις στην κυβέρνηση και το κράτος. Διαθέτει ακόμα μέσα για την επιρροή της κοινής γνώμης και διασφαλίζει μια ευνοϊκή μεταχείριση από τα ΜΜΕ τα οποία ούτως ή άλλως, ως επιχειρηματικοί όμιλοι, ανήκουν σε μέλη της κοινότητάς τους.¹²² Άλλωστε δεν είναι απαραίτητο η κοινή γνώμη να γίνεται σεβαστή κάθε φορά. Αντιθέτως η πείρα δείχνει πως πολλές φορές τα επιχειρηματικά συμφέροντα υπερισχύουν της κοινής γνώμης. Αυτό σύμφωνα με τον Domhoff συμβαίνει γιατί α) όπως αναφέρεται και νωρίτερα, η κοινή γνώμη δεν διαθέτει την οργανωτική βάση που θα τις επέτρεπε να επηρεάσει οποιαδήποτε νομοθετική διεργασία, β) το δικομματικό σύστημα των ΗΠΑ αφήνει ελάχιστα περιθώρια για ουσιαστική πολιτική παρέμβαση μέσω των εκλογών και γ)

¹¹⁸ Domhoff G.W. Who Rules America.... ο.π., σ.6-10

¹¹⁹ Κάρουλας Γ., ο.π., σ.32

¹²⁰ Domhoff G.W., ο.π., σ.40-46

¹²¹ Domhoff G.W., ο.π., σ.xviii

¹²² Domhoff G.W., ο.π., σ.11-20, 126

οποιαδήποτε φιλελεύθερη νομοθετική προσπάθεια μπορεί να εμποδιστεί από ένα βαθιά συντηρητικό μπλοκ στο Κογκρέσο, το οποίο είναι απρόσβλητο από την φιλελεύθερη κοινή γνώμη.¹²³ Αυτό το συντηρητικό μπλοκ συνιστά σύμφωνα με τον θεωρητικό, την πολιτική έκφραση της συγκεκριμένης συμμαχίας και αποτελείται από το κόμμα των ρεπουμπλικάνων και την πλειοψηφική πτέρυγα των δημοκρατικών, που κυριαρχείται από τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα των Νότιων πολιτειών. Η φιλελεύθερη πτέρυγα των δημοκρατικών αποτελεί την μειοψηφία μέσα στο κόμμα και συνιστά την πολιτική έκφραση της φιλελεύθερης-εργατικής συμμαχίας που σχηματίζουν διάφορα περιβαλλοντικά κινήματα, σωματεία, μειονοτικές ομάδες, πανεπιστήμια, μικρές επιχειρήσεις και φιλελεύθερες θρησκείες.

Ένας ακόμα παράγοντας που καλλιεργεί μια ευνοϊκή μεταχείριση της επιχειρηματικής κοινότητας από την «κοινή γνώμη», είναι το γενικότερο πλέγμα αξιών των ΗΠΑ. Σαν έθνος κράτος συγκροτήθηκαν από την αρχή της ελεύθερης αγοράς και του ανταγωνισμού, την προτεραιότητα του ατομικού έναντι του συλλογικού που θέλουν τον κρατικό-κυβερνητικό μηχανισμό να αποκτά με την πάροδο του χρόνου όλο και μικρότερο ρόλο στην διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων. Οι αξίες αυτές είναι συνδεδεμένες με την ιδιότητα του Αμερικανού πολίτη, με τον «αμερικανισμό» και γίνονται αποδεκτές ως κοινή λογική και ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Η επιχειρηματολογία υπέρ μιας συλλογικής αντίληψης για την οργάνωση της κοινωνικής ζωής από αντίπαλες ομάδες εξουσίας, επειδή όπως είπαμε δεν κατάφεραν να διαμορφώσουν μια δική τους οργανωτική βάση, σε σωματεία, θρησκευτικές οργανώσεις ή κάποιο πολιτικό κόμμα, δεν μπόρεσε να γίνει δημοφιλής στην δημόσια σφαίρα, με αποτέλεσμα τα περισσότερα επιχειρήματα που κάνουν επίκληση σε αυτές τις κοινές αξίες των πολιτών, όπως διαμορφώθηκαν, να φαίνονται λογικά.¹²⁴ Με αυτόν τον τρόπο η επιχειρηματική κοινότητα εξασφαλίζει ένα απαραίτητο εκλογικό ακροατήριο αφενός και αφετέρου χρηματοδοτεί μια σειρά από ομάδες της μεσαίας τάξης, πατριωτικές, θρησκευτικές, εκπαιδευτικού χαρακτήρα (πανεπιστήμια, κολλέγια) δημιουργώντας ένα κοινωνικό έρεισμα που νομιμοποιεί την δραστηριότητά της, την κανονικοποιεί και κατευθύνει ανάλογα με τα συμφέροντά της

¹²³ Domhoff G.W., ο.π., σ.123

¹²⁴ Domhoff G.W., ο.π., σ.113

την κοινή γνώμη.¹²⁵ Πρόκειται για αυτήν ακριβώς την τάση των ελίτ που αναδεικνύεται από τις πρώτες κιόλας θεωρίες που είδαμε.

2.1.7 Ο Bourdieu για την αναπαραγωγή της άρχουσας τάξης

Για τον Μαρξ η κοινωνική τάξη είναι μια ομάδα ανθρώπων που βρίσκονται σε μια κοινή σχέση προς τα μέσα παραγωγής. Για τους μαρξιστές, ο κοινωνικός σχηματισμός προσδιορίζει ένα δίκτυο σχέσεων και θεσμών που συγκροτούν μια κοινωνία. Το δίκτυο αυτό αποτελείται από ένα συνδυασμό οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών φαινομένων στα οποία περιλαμβάνεται ένας ιδιαίτερος τύπος οικονομίας, συστήματος εξουσίας, κρατικού μηχανισμού και πολιτιστικής ζωής με βασική έννοια που καθορίζει τους τύπους αυτούς να είναι οι σχέσεις παραγωγής.¹²⁶

Ο Ένγκελς υποστηρίζει πως η βάση του σύγχρονου πολιτισμού είναι η εκμετάλλευση μιας τάξης από μια άλλη παραθέτοντας παραδείγματα κοινωνιών που δεν είχαν ιδέα από κράτος και κρατική εξουσία. Έτσι λοιπόν καταλήγει στην άποψη πως το κράτος δεν υπάρχει από καταβολής κόσμου αλλά σε μια ορισμένη βαθμίδα της οικονομικής εξέλιξης, που αναγκαστικά ήταν συνδεδεμένη με τη διάσπαση της κοινωνίας σε τάξεις, το κράτος έγινε απαραίτητο εξαιτίας αυτής της διάσπασης.¹²⁷ Σε αυτήν την ιστορική συγκυρία λοιπόν, όπου ο άνθρωπος είναι μπλεγμένος σε παραγωγικές σχέσεις, αναπόφευκτα είναι εξίσου μπλεγμένος σε σχέσεις εξουσίας.¹²⁸ Για τον Φουκό η εξουσία αποτελεί μέρος της εμπειρίας μας, με τα άτομα να είναι ταυτόχρονα και φορείς και σημεία εφαρμογής της εξουσίας. Ο Bourdieu όπως τον παραθέτει η Skeggs¹²⁹ προτείνει ένα μοντέλο που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο η έννοια της ταξικής διαστρωμάτωσης λειτουργεί ανάμεσα σε αφηρημένες δομές και σταθερά σημαίνοντα της καθημερινής ζωής. Το πετυχαίνει αυτό ορίζοντας τέσσερα διαφορετικά είδη κεφαλαίου:

1. Οικονομικό κεφάλαιο: αφορά το εισόδημα, τον πλούτο και γενικότερα οικονομικές πτυχές.

¹²⁵ Domhoff G.W., ο.π., σ.113-124

¹²⁶ Held D. (2007). Μοντέλα Δημοκρατίας. Πολύτροπον:Αθήνα, σ.143

¹²⁷ Ένγκελς Φ. (2013), Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, σ.214

¹²⁸ Φουκό Μ. (1991), Η μικροφυσική της εξουσίας, Αθήνα: Ύψιλον,σ.76

¹²⁹ Skeggs B. (2002), Formations of Class and Gender Becoming Respectable, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications, σ.8

2. Πολιτισμικό κεφάλαιο: αυτό παρουσιάζει τρεις μορφές, μια που εντοπίζεται στην σωματική και διανοητική κατάσταση του ατόμου, μια που αφορά την πρόσβαση σε πολιτισμικά αγαθά και μια που αφορά την συμμετοχή σε θεσμοθετημένες διαδικασίες, όπως είναι η εκπαίδευση.

3. Κοινωνικό κεφάλαιο: σχετίζεται με τις κοινωνικές συναναστροφές του ατόμου

4. Συμβολικό κεφάλαιο: αφορά την βαρύτητα που αποκτούν οι προηγούμενες μορφές κεφαλαίου αφού καθιερωθούν και αναγνωριστούν ως έγκυρες και αποδεκτές.

Μέσα από αυτόν τον συλλογισμό μπορεί κανείς να συνειδητοποιήσει τον τρόπο με τον οποίο το άτομο από την στιγμή της γέννησής του γίνεται κοινωνός ενός κοινωνικού χώρου και μιας ταυτότητας που του κληροδοτεί διαφορετικά ποσοστά διαφορετικών μορφών κεφαλαίου.¹³⁰

Ενσωματώνοντας την κοινωνικοοικονομική τάξη με την κοινωνική θέση μέσω αυτής της θεωρίας, ο Bourdieu καταλήγει σε ένα ενιαίο ιεραρχικό σχήμα κοινωνικών τάξεων που αποτελείται από την αστική ή κυρίαρχη τάξη (υψηλά στελέχη των επιχειρήσεων, ανώτερα επαγγέλματα, καθηγητές ανώτερης/ανώτατης εκπαίδευσης και καλλιτέχνες-δημιουργοί), την μικροαστική τάξη (μικροί επιχειρηματίες, τεχνικά επαγγέλματα, μεσαία και χαμηλή υπαλληλία, γραμματείς κλπ., δάσκαλοι) και την εργατική τάξη ή τις «λαϊκές» τάξεις (χειρώνακτες εργάτες, εργάτες γης).¹³¹ Ωστόσο αυτή η ιεραρχική κατάταξη φαίνεται πολύ κοντινή στα αμερικανικά μοντέλα ιεράρχησης των επαγγελματικών κατηγοριών κατά το κοινωνικοοικονομικό status που επικράτησαν τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες.¹³²

Ο Bourdieu δίνει μεγαλύτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η άρχουσα τάξη αναπαράγεται και διατηρείται στην εξουσία, και μικρότερη στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το πολιτικό σύστημα.¹³³ Προσεγγίζει το ζήτημα αυτό στηριζόμενος αφενός στα τέσσερα είδη κεφαλαίου που είδαμε και αφετέρου στον τρόπο που αυτά διαμορφώνουν αυτό που ονομάζει habitus, τις κοινωνικοποιημένες δηλαδή νόρμες

¹³⁰ Skeggs B., ο.π., σ.9

¹³¹ Εμμανουήλ Δ., Καυταντζόγλου Ρ. και Σουλιώτης Ν. (2016), Εισαγωγή : Κοινωνικές τάξεις και πολιτιστική κατανάλωση – μια πολλαπλά επίμαχη σχέση, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 146Α, σ.7

¹³² Εμμανουήλ Δ., Καυταντζόγλου Ρ. και Σουλιώτης Ν., ο.π.,σ.9

¹³³ Hartmann M., ο.π., σ.46

που διαμορφώνουν την συμπεριφορά και την σκέψη. Υποστηρίζει λοιπόν πως η διαδικασία με την οποία διαμορφώνεται το καινούριο οικονομικό τοπίο, αναγκάζει την άρχουσα τάξη, της οποίας η εξουσία πλαισιώνεται πλέον στον εταιρικό κόσμο, να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο αναπαράγεται στην εξουσία. Η κληρονομική διαδοχή στην ηγεσία μιας εταιρίας δεν είναι εφικτή στην σύνθετη πραγματικότητα που διαμορφώνουν τα απρόσωπα εταιρικά κεφάλαια και η γραφειοκρατία και υπό αυτήν την έννοια, ένα δίπλωμα από κάποιο μεγάλο εκπαιδευτικό φορέα τείνει στο να γίνεται μια απαραίτητη προϋπόθεση για την τοποθέτηση του ατόμου σε θέσεις οικονομικής εξουσίας.¹³⁴ Ωστόσο η κατοχή ενός ακαδημαϊκού τίτλου σπουδών ως μια θεσμοθετημένη μορφή πολιτισμικού κεφαλαίου, φαίνεται πως εξαρτάται άμεσα από το κοινωνικό υπόβαθρο του ατόμου και της οικογένειάς του. Φαίνεται πως όσο μεγαλύτερο είναι το πολιτισμικό και το οικονομικό κεφάλαιο μιας οικογένειας, τόσο πιο γρήγορα θα ξεκινήσει η διαδικασία διαμόρφωσης του ατόμου, θα γίνει με μεγαλύτερη επιτυχία ενώ το οικονομικό κεφάλαιο θα του δώσει περισσότερο χρόνο προτού ενταχθεί στην αγορά εργασίας.¹³⁵ Στη συνέχεια ο Bourdieu ασχολείται ενδελεχώς με τον τρόπο που οι ανώτερες σχολές λειτουργούν ως εκπαιδευτικοί οργανισμοί των ελίτ, αλλά και στον ρόλο του habitus. Ισχυρίζεται λοιπόν πως τα μεγάλα πανεπιστήμια προκειμένου να διατηρήσουν το κύρος τους γίνονται επιλεκτικά. Η πλειοψηφία των φοιτητών τέτοιων πανεπιστημίων προέρχονται από την άρχουσα τάξη και αυτό συμβαίνει γιατί το habitus των δεύτερων τους παρέχει όλα τα τεχνικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά που είναι απαραίτητα για την αποδοχή τους σε αυτούς τους οργανισμούς. Υπάρχει λοιπόν μια δομική ταύτιση των προϋποθέσεων που θέτουν τα πανεπιστήμια και των προσόντων που διαθέτουν οι υποψήφιοι που προέρχονται από την άρχουσα τάξη.¹³⁶

2.1.8 Η σύγχρονη μελέτη

Όπως φάνηκε ήδη από τα θεωρητικά μοντέλα που σχηματίστηκαν μετά τον Β' ΠΠ, ελίτ και δημοκρατία είναι έννοιες που μπορούν να συμβαδίσουν. Οι σύγχρονες μελέτες για τις ελίτ υποστηρίζουν πως η καθιέρωση δημοκρατικών πολιτευμάτων

¹³⁴ Bourdieu P. et al. (1977) Changes in social structure and changes in the demand for education, στο Giner S. and Scotford-Archer M. (eds), Contemporary Europe. Social Structures and Cultural Patterns, London: Routledge and Kegan Paul,, σ.200

¹³⁵ Bourdieu P. (1997) The (three) forms of capital στο Halsey, A. H., Lauder, H., Brown, P., & Wells, A. S. (1997). Education: culture, economy and society. Oxford University Press, σ.48-50

¹³⁶ Hartmann M., ο.π., σ.48-52

οφείλεται σε μεγάλο βαθμό από τη δράση συγκεκριμένων ελίτ και άρα η δημοκρατία εξαρτάται από την ταυτόχρονη δράση δικτύων ελίτ και της λαϊκής υποστήριξης.¹³⁷ Ένα βασικό σημείο που αναπτύχθηκε κατά τις δεκαετίες του 1990 και του 2000, ήταν η προσήλωση στη συγκέντρωση και αξιοποίηση εμπειρικών δεδομένων,¹³⁸ με βασικό στόχο την απάντηση σε ζητήματα που αφορούν την στρατολόγηση και την ομοιογένεια των ελίτ, και την κοινωνική και πολιτισμική απόσταση ανάμεσα στις ελίτ και την υπόλοιπη κοινωνία.¹³⁹

Οι προσεγγίσεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με το μοντέλο του Mills που είδαμε νωρίτερα αφού δεν θεωρούν πως είναι εφικτό και αυτονόητο πως μια μικρή ελίτ της εξουσίας με μεγάλη ομοιογένεια να είναι ικανή να κυβερνά μια χώρα με μεγάλο ή μικρότερο βαθμό αυτονομίας, χωρίς την ενεργή συμμετοχή και άλλων κοινωνικών ομάδων.¹⁴⁰ Αντιθέτως συγκλίνουν περισσότερο προς την άποψη του Putnam, ο οποίος όπως είπαμε κατηγοριοποίησε τις ελίτ με βάση τις πολιτικές διαδικασίες σε κάθε κοινωνία. Ο Higley δίνοντας έναν αυστηρά πολιτικό ορισμό των ελίτ, τις πλαισιώνει ως άτομα τα οποία λόγω της στρατηγικής θέσης που κατέχουν σε μεγάλους και ισχυρούς οργανισμούς, δηλαδή λόγω της οργανωτικής ισχύος που έχουν, μπορούν να επηρεάζουν τις πολιτικές διεργασίες συχνά και με τρόπο ουσιαστικό.¹⁴¹ Δεν αποτελούνται μόνο από καθιερωμένους ηγέτες όπως πολιτικούς, σημαντικούς επιχειρηματίες, στρατιωτικούς, κοινωνικούς λειτουργούς (πχ δικαστές, υψηλόβαθμους κληρικούς), αλλά και από ηγέτες σχετικά προσωρινών και λιγότερο γνωστών οργανισμών όπως κάποιων σωματείων, ενώσεις εθελοντών ή κάποιων σημαντικών μαζικών κινημάτων που εντάσσονται στον αρχικό ορισμό για τις ελίτ αλλά προσεγγίζονται ως αντι-ελίτ (counter-elites) αφού αν και έχουν κάποια οργανωτική ικανότητα, δεν μπορούν να επηρεάσουν ουσιαστικά τις πολιτικές εξελίξεις.¹⁴²

Η ύπαρξη πολιτικής σταθερότητας ή η απουσία αυτής συνιστούν τον βασικό χαρακτηριστικό με το οποίο κατηγοριοποιούνται οι ελίτ σε ενωμένες και κατακερματισμένες. Ενώ στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου οι ελίτ

¹³⁷ Engelstad, F. (2006). Introduction: Social and political elites in modern democracies. In *Comparative studies of social and political elites* (pp. 1-9). Emerald Group Publishing Limited. σ.3

¹³⁸ Κάρουλας Γ., ο.π., 40

¹³⁹ Engelstad F, ο.π σ.3

¹⁴⁰ Engelstad F., ο.π., σ.3

¹⁴¹ Higley J., (2009) Elite theory and Elites... ο.π. σ.163

¹⁴² Higley J., ο.π

προσεγγίζονται ως ενωμένες, η εμπειρία από τον υπόλοιπο κόσμο θέλει την πλειοψηφία των ελίτ στα κράτη να είναι κατακερματισμένες. Αυτό συνεπάγεται σε μια συχνή εναλλαγή ανάμεσα σε δημοκρατικές και δικτατορικές ελίτ, με τις δεύτερες να επιχειρούν ελέγχοντας το κρατικό μονοπώλιο στη βία αλλά και με διάφορους παρακρατικούς μηχανισμούς να διατηρούνται στην εξουσία. Οι ενωμένες ελίτ διαχωρίζονται με την σειρά τους σε συγκαταβατικές (αυτό που συναντήσαμε ως ανταγωνιστικές στο μοντέλο του Putnam) και σε ιδεολογικά ενωμένες (ή συναινετικές όπως τις ορίζει ο Putnam). Η πιο ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στις συγκαταβατικές και τις κατακερματισμένες ελίτ, είναι η αναγνώριση στην περίπτωση των πρώτων, ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή ως προς την οργάνωση της πολιτικής ζωής, που είναι ο σεβασμός του υπάρχοντος συντάγματος, και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους μέσα στα πλαίσια που ορίζει το σύνταγμα.¹⁴³

Η ισχυροποίηση υπερεθνικών οργανισμών όπως η Ε.Ε, το ΝΑΤΟ,¹⁴⁴ η εξέλιξη της τεχνολογίας που αλλάζει την αντίληψη ευρύτερων στρωμάτων της κοινωνίας για θέματα που απασχόλησαν έντονα σε προηγούμενα στάδια κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης όπως η εργασία, οι σχέσεις εξουσίας, ο κοινωνικός έλεγχος,¹⁴⁵ αλλά και γενικότερα η παγκοσμιοποίηση και η κινητικότητα του κεφαλαίου,¹⁴⁶ επέφεραν αλλαγές στον τρόπο αντίληψης του φαινομένου των ελίτ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τρόπος στρατολόγησης των νέων μελών αλλά και η σχέση μεταξύ ελίτ και μη ελίτ. Ο Higley ισχυρίζεται πως εμφανίζεται στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες μια σχέση κατανόησης ή ενσυναίσθησης ανάμεσα στις δυο κατηγορίες, γεγονός που οφείλεται στο άνοιγμα των μηχανισμών διακυβέρνησης και γραφειοκρατίας σε κοινωνικές ομάδες που παλιότερα ήταν αποκλεισμένες. Αυτό οδηγεί στην στρατολόγηση μελών της ελίτ που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα τα οποία διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με άτομα που δεν ανήκουν στις ελίτ και θεωρούν τους εαυτούς τους ένα με τις μη ελίτ. Αυτό στη συνέχεια μπορεί να οδηγήσει στην θεσμοθέτηση πολιτικών κατευθύνσεων που εν μέρη κατευνάζουν τις μη ελίτ ενώ ακόμα δράσεις που απορρέουν από δόλο και οδηγούν σε γενικότερη απογοήτευση και άμεση καταστολή γίνονται καταδικαστές από τις μη ελίτ και μια

¹⁴³ Higley J., ο.π., σ.163-166

¹⁴⁴ βλ. O Neal J. R., Russett B., και Berbaum M. L.,(2003) Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885–1992. *International Studies Quarterly*, 47(3), 371-393.

¹⁴⁵ Higley J., ο.π., σ.174

¹⁴⁶ Κάρουλας Γ., ο.π., σ.41

δύσκολη απόφαση για τις ελίτ.¹⁴⁷ Σε κάθε περίπτωση βέβαια η σύγχρονη μελέτη εντοπίζει την απομάκρυνση των πολιτών από τον θεσμό του κόμματος ως παραδοσιακού θεσμού κινητοποίησης των μαζών και ως μέσο για την ενασχόληση των πολιτών με τα κοινά.¹⁴⁸

Εντοπίζεται τέλος μια τάση προς την σταθεροποίηση των πολιτικών συστημάτων, γεγονός για το οποίο συνέβαλλε η ανάπτυξη του καταμερισμού εργασίας και μια περαιτέρω αυτοματοποίηση του γραφειοκρατικού μηχανισμού στα πρώτα στάδια των μεταβιομηχανικών κοινωνιών. Αυτή η αρμονία φαίνεται πως χάνεται πλέον και αυτό εντοπίζεται σε μια εικασία στην θεωρητική σκέψη που αφορά την τελειοποίηση του υπάρχοντος συστήματος και την εξάλειψη των περιθωρίων βελτίωσής του, με άλλα λόγια ένα «τέλος της ιστορίας», το οποίο βέβαια γεννά το ερώτημα: με ποιόν τρόπο μπορούν οι ελίτ στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες να διαχειριστούν τις μη – ελίτ χωρίς να υποστούν μεγάλο πολιτικό κόστος.

¹⁴⁷ Highley J., ο.π., σ.174

¹⁴⁸ Andeweg, R. B., & Hayward, J. (1996). Elite-mass linkages in Europe: legitimacy crisis or party crisis?. *Elitism, populism, and European politics*, 143-163.,σ.158-159

2.2.1 Η τέχνη ως πολιτική και η πολιτική ως θέαμα

«Η πολιτική είναι ένα θεατρικό έργο που λαμβάνει χώρα σε έναν υποτιθέμενο και καταγεγραμμένο κόσμο, που προκαλεί τα αισθήματα της απειλής και της ελπίδας. Πρόκειται για έναν κόσμο που οι άνθρωποι δεν παρατηρούν ή αγγίζουν άμεσα».¹⁴⁹

Τα μοντέλα, τα σενάρια, οι αφηγήσεις και οι εικόνες στις οποίες μεταφράζει το κοινό τις πολιτικές ειδήσεις αποτελούν ένα κοινωνικό κεφάλαιο και όχι ατομικές εφευρέσεις. Ο Edelman υποστηρίζει ότι όλα αυτά προέρχονται από έργα τέχνης κάθε μορφής όπως λογοτεχνικά κείμενα, πίνακες ζωγραφικής, ταινίες αλλά και τηλεοπτικές σειρές ακόμα και ανέκδοτα. Βασικό χαρακτηριστικό της τέχνης συνεπώς είναι η κατασκευή εικόνων που ορίζουν τα πλαίσια του κόσμου μέσα στον οποίο ζούμε.¹⁵⁰ Η τέχνη συνεπώς σε συνδυασμό με την ατομική σκέψη και τις εκάστοτε συγκυρίες κατασκευάζει ή αλλάζει τις πεποιθήσεις μας για τον κοινωνικό κόσμο, ορίζοντας προβλήματα και λύσεις, ελπίδες και φόβους, το παρελθόν το παρόν και το μέλλον. Μάλιστα το καταφέρνει αυτό τις περισσότερες φορές με συγκαλυμμένο τρόπο αφήνοντας την εντύπωση ότι αυτές οι σχηματισμένες πεποιθήσεις βασίζονται πάνω στην παρατήρηση του πραγματικού κόσμου.¹⁵¹ Ωστόσο η παρακολούθηση ή η ανάγνωση στηρίζεται πάνω στις προσδοκίες παρά στην παρατήρηση, ενισχύοντας έτσι τον ρόλο της φαντασίας στην διαδικασία της αντίληψης. Πάνω σε αυτήν την υπόθεση, μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως οι εικόνες, όπως και οι κατηγοριοποιήσεις, μεταφέρουν λανθάνοντα μηνύματα των οποίων η ιδεολογική κατεύθυνση παραμένει κρυμμένη, όπως ακριβώς και οι λόγοι της ψυχολογικής φόρτισης που προκαλούν. Ο Edelman κάνει λόγο για την δημιουργία ψευδαισθήσεων που ανεξαρτητοποιούνται από τις αρχικές προθέσεις των δημιουργών αφού στην πορεία κατασκευάζουν γνώμες, διαθέσεις, και ιδεολογίες που παίζουν έναν σημαντικό ρόλο σε ένα μεγάλο φάσμα κοινωνικών αντιδράσεων που είναι πολύ ευρύ για να οριστεί, ενώ επιπλέον αυτές οι ψευδαισθήσεις είναι πολύ εύκολο να γενικευθούν και να γίνουν αποδεκτές όταν υποστηρίζονται από ιδεολογικά στοιχεία χωρίς την ύπαρξη αντίθετων στοιχείων που να προκαλούν την ορθότητα τους.¹⁵² Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι εμπειρίες της καθημερινότητας, ο πολιτικός λόγος και η κακή τέχνη να αλληλοτροφοδοτούνται και να σταθεροποιούν ένα μάλλον ανορθόδοξο και αρνητικό πλέγμα σύνολο κοινωνικών

¹⁴⁹ Edelman M.(1995) From Art to Politics. The University Of Chicago Press, σ.1

¹⁵⁰ Edelman M., ο.π., σ.3

¹⁵¹ Edelman M., ο.π., σ.5

¹⁵² Edelman M., ο.π., σ.15-17

σχέσεων.¹⁵³ Εδώ την έννοια «κακή τέχνη» μπορούμε να την αντιληφθούμε με τον όρο «Gesamtkunst», δηλαδή την συγχώνευση όλων των τεχνών σ' ένα μόνο έργο, με στόχο την δημιουργία προϊόντων μαζικής κουλτούρας. Οι θεωρητικοί της Σχολής της Φρανκφούρτης αντιλαμβάνονται την τάση αυτή στις βιομηχανικές και κυρίως μεταβιομηχανικές κοινωνίες ως τον θρίαμβο του επενδυμένου κεφαλαίου που μετατρέπει τη τέχνη σε ένα ιδιωτικό μονοπώλιο της κουλτούρας και ασκεί επιρροή στους πολίτες και στις κοινωνικές διαδικασίες, επιτρέποντας στην ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς να επιβιώνει.¹⁵⁴

Η μηχανική και ηλεκτρονική αναπαραγωγή προσφέρουν πολλά ισχυρά εργαλεία για ένα πολιτικό άνοιγμα και έτσι υπονομευμένες μορφές τέχνης, σε διάφορες μεταμφιέσεις ανάλογα με το μέσο επικοινωνίας, πολιτικοποιούν ουσιαστικά ολόκληρο τον πληθυσμό πολύ συχνά με τρόπο τέτοιο που να διαφθείρουν τον πολιτικό διάλογο, ενώ ταυτόχρονα το προϊόν να γίνεται κιτς, και αν και πολιτικοποιημένο, πνευματικά και συναισθηματικά ρηχό.¹⁵⁵ Ένα χαρακτηριστικό και πρόχειρο παράδειγμα αποτελεί το τραγούδι Wladimir από το αυστριακό συγκρότημα Rammelhoh, το οποίο σατίριζε τον πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας και έπαιξε σε όλους τους αυστριακούς σταθμούς την περίοδο 2014-2015, όταν δηλαδή είχε κορυφωθεί η κρίση στην Ουκρανία και η ένταση ανάμεσα σε Γερμανία, ΗΠΑ και Ρωσία. Η άποψη αυτή θυμίζει θα μπορούσαμε να πούμε την γνωστή ρήση του McLuhan ότι «το μέσο είναι το μήνυμα»¹⁵⁶ από την άποψη, που εντοπίζεται σε αρκετές κριτικές προσεγγίσεις για τα Μέσα, ότι η εξάρτηση από το ορατό επιβάλλει μια παράδοξη τυφλότητα.¹⁵⁷ Βλέπουμε λοιπόν πως η δυτική βιομηχανία κουλτούρας είναι γεμάτη από προϊόντα τέχνης σε περιοδικά, βιβλία και τηλεοπτικές σειρές, που διαδίδουν με τρόπο όχι πάντα διακριτικό, αντιλήψεις για το τι είδους άνθρωποι, πράξεις και ασχολίες είναι αξιόπιστες και ποιες ύποπτες ή ανάξιες. Έτσι πολλές φορές μπορεί να ενισχυθεί με τον τρόπο αυτό μια τάση απόθησης της πολιτικής.¹⁵⁸ Το αντίστοιχο δεν ισχύει στην περίπτωση της αντισυμβατικής έκφρασης μέσω της

¹⁵³ Edelman M., ο.π., σ.33

¹⁵⁴ Χορκχάιμερ Μ, Αντόρνο Τ.(1984). Η βιομηχανία της κουλτούρας: Ο διαφωτισμός ως εξαπάτηση των μαζών, στο Αντόρνο Τ, Λόβενταλ Λ, Μαρκούζε Χ., Χορκχάιμερ Μ,(1984) Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα, ύψιλον/βιβλία: Αθήνα, 1984, σ.74

¹⁵⁵ Edelman M., ο.π., σ.35

¹⁵⁶ βλ McLuhan, M.(1994) Understanding media: The extensions of man. MIT press.

¹⁵⁷ Μπραντλιντζερ Π.(1999) Άρτος και Θεάματα: θεωρίες για την μαζική κουλτούρα ως κοινωνική παρακμή, Νησίδες. σ.243

¹⁵⁸ Edelman M., ο.π., σ.35

τέχνης. Η διαδικασία παραγωγής της τέχνης προϋποθέτει μεγάλες δόσεις σκεπτικισμού και ασκεί κριτική στα καθεστώτα, τις ελίτ και τους «σεβαστούς πολίτες», αφού πολύ συχνά η τέχνη στέκεται ειρωνική απέναντι σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες. Αυτός ο σκεπτικισμός αμφισβητεί τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές και συνιστά απειλή για τις ελίτ αφού οι παλιές αξίες διαλύονται και επικρατεί μια σύγχυση αναφορικά με τον ρόλο που παίζουν οι ελίτ στην διακυβέρνηση και στον τρόπο που επηρεάζεται το γενικό κοινό από την δράση τους.¹⁵⁹

Η έντεχνη αναπαράσταση της πολιτικής προϋποθέτει μια συνειδητή ή ακούσια χρήση συμβολισμών και τελετουργιών που συγκαλύπτουν τον ρόλο της στην διαμόρφωση των κοινωνικών αξιών, ενισχύοντας έτσι την δυνατότητα των κυβερνητικών να επηρεάζουν και να εξουσιάζουν το κοινό.¹⁶⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα το έργο της Leni Riefenstahl, ωστόσο η πρακτική αυτή εμφανίζεται και σε δημοκρατικά πολιτεύματα καθιστώντας την τέχνη δομικό στοιχείο κάθε μορφής διακυβέρνησης. Στο κεφάλαιο της αναπαράστασης των τάξεων στη συνέχεια θα δούμε πως ο τρόπος με τον οποίο οι οικογενειακές αξίες όπως αυτές παρουσιάζονται σε κωμωδίες καταστάσεων και γενικά σε τηλεοπτικά προϊόντα, είναι στην ουσία η περιγραφή μιας ιδανικής κατάστασης της μεσαίας τάξης ως αποτέλεσμα των ηθικών δεσμεύσεων που υπάρχουν στην ιδεαλιστική αστική ιδεολογία αλλά όχι στον πραγματικό κόσμο. Ο Edelman αποδίδει τον όρο «κιτς» σε αυτή τη μορφή τέχνης και τον ορίζει ως την καλλιτεχνική ανάκληση και ενίσχυση των ήδη υφιστάμενων προκαταλήψεων και της ιδεολογίας της ιδιοτέλειας.¹⁶¹

Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η τέχνη λειτουργεί ως εργαλείο πολιτικού ανοίγματος και επιρροής με τον ίδιο τρόπο που λειτουργούν οι εκλογικές καμπάνιες και οι ομάδες πίεσης, αλλά αποτελεί τη δομική βάση για την στήριξη της πολιτικής εξουσίας και ταυτόχρονα ένα εργαλείο για την στράτευση του κοινού αισθήματος προς το συμφέρον των κυβερνητικών πολιτικών. Το πετυχαίνει μάλιστα αυτό, πολλές φορές με μεγαλύτερη επιτυχία από ότι οι θεσμοθετημένοι μηχανισμοί. Προωθεί λοιπόν η τέχνη διάφορα πολιτικά συμφέροντα. Όμως εκείνες οι ομάδες που διαχειρίζονται τους περισσότερους κοινωνικούς και οικονομικούς πόρους, βρίσκονται σε μια στρατηγική θέση που τους επιτρέπει να κινητοποιούν την τέχνη ώστε να

¹⁵⁹ Edelman M., ο.π., σ.44

¹⁶⁰ Edelman M., ο.π., σ.91

¹⁶¹ Edelman M., ο.π., σ.106

εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα.¹⁶² Είναι μια ερμηνεία που συμφωνεί με την μαρξιστική αντίληψη ότι τα μέσα λειτουργούν ως ένα εργαλείο για την μετάδοση της ιδεολογίας της άρχουσας τάξης. Πράγματι, η τάξη που είναι η κυρίαρχη υλική δύναμη, είναι ταυτόχρονα και η κυρίαρχη διανοητική δύναμη αφού έχει υπό τον έλεγχό της τα μέσα υλικής παραγωγής αλλά και τον έλεγχο των μέσων διανοητικής παραγωγής.¹⁶³ Συνεπώς, η συνείδηση των ατόμων που υπόκεινται σ' αυτή τη διάδοση των ιδεολογιών διαστρεβλώνεται με ένα τρόπο που συντελεί στη διαιώνιση των υφιστάμενων σχέσεων ταξικής κυριαρχίας.¹⁶⁴

Σημαντικό ρόλο στην διάδοση αυτής της μαζικής τέχνης λοιπόν παίζουν τα ΜΜΕ. Τα Μέσα βρίσκονται σε μια θέση υπεροχής γιατί οι κοινωνίες στηρίζονται αρκετά σε αυτά ώστε να πάρουν μια ιδέα για τον κόσμο.¹⁶⁵ Αρκετοί θεωρητικοί, εντοπίζουν μια διάσταση ανάμεσα στην λογική των Μέσων, και στην πολιτική λογική, και είναι μια διάσταση που έχει την δική της σημασία σε μια συζήτηση για την θέση της πολιτικής μέσα στον κόσμο των Μέσων, και κατ' επέκταση για την αναπαράσταση αυτής. Υπάρχει λοιπόν μια εγγενής αντιπαράθεση ανάμεσα στη λογική των μέσων και της πολιτικής. Οι πολιτικές διεργασίες έχουν έναν ξεχωριστό χαρακτήρα που τις διαφοροποιεί από την λογική που ακολουθούν άλλες κοινωνικές δραστηριότητες. Με την ευρεία έννοια, η πολιτική μπορεί να διαχωριστεί σε τρεις άξονες σύμφωνα με τον Meyer, στο πολίτευμα (polity), την πολιτική γραμμή (policy) και την πολιτική μέθοδο (political process).¹⁶⁶ Οι πολιτικές λοιπόν διεργασίες με τους πολλούς συντελεστές τους, άλλους ορατούς, άλλους αόρατους, μικρούς ή μεγάλους, κατοχυρωμένους νομικά ή μη, με τα διάφορα συμφέροντα, συγκαλυμμένα ή εμφανή, με τα περίπλοκα προγράμματα δράσης, αναγκαία ή κατασκευασμένα, με τους πολύμορφους σκοπούς και τα μέτωπα συγκρούσεων χρειάζονται μια χρονοβόρα και επιμελή ασχολία, η οποία δεν είναι πάντοτε συναρπαστική, για να κατανοηθούν επαρκώς.¹⁶⁷ Ο Meyer εντοπίζει μια ασυμβατότητα ανάμεσα στις τεχνικές δυνατότητες και της απαιτήσεις της παραγωγικότητας των μέσων σε αντίθεση με την πολιτική που χρειάζεται να

¹⁶² Edelman M., ο.π., σ.143

¹⁶³ Marx K. (2000), A Critique of The German Ideology. Progress Publishers. σ.21

¹⁶⁴ Μπένετ Τ. (1989), Θεωρίες για τα Μέσα, θεωρίες για την κοινωνία, στο Κομνηνού Μ. και Λυριντζής Χ. (1989) Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Β' έκδοση. Αθήνα: Παπαζήσης, σ.78

¹⁶⁵ Goulding A. (2009), What are the differences between how the social classes are portrayed in the News Media in regards to the drinking culture in Britain today? (Doctoral dissertation, University of Central Lancashire), σ.57

¹⁶⁶ Meyer T. (2002), Media Democracy: How the Media Colonize Politics, Cambridge: Polity Press, σ.10

¹⁶⁷ Μάγερ Τ., (2000). Η πολιτική ως θέατρο : Η νέα εξουσία της ηθοποιίας. Αθήνα: Καστανιώτης, σ.104

υπόκειται στις δικές τις εσωτερικές και μοναδικές επιταγές. Όταν τα μικρά χρονικά περιθώρια της τηλεόρασης μονοπωλούν της δημόσια αρένα της πολιτικής, το αποτέλεσμα είναι η υποτίμηση των δομών και οργανισμών που συνδέονται με την χρονοβόρα διαδικασία της πολιτικής. Τα φίλτρα ειδήσεων των τηλεοπτικών παραγωγών, απόμακρα καθώς είναι από την πολιτική, επικεντρώνονται σε ένα περιορισμένο φάσμα θεμάτων και ενοτήτων που καθορίζεται από την αξία της είδησης και των σκηνοθετικών σχημάτων που μαγνητίζουν την προσοχή του θεατή.

Για να έχει αξία μια πολιτική είδηση πρέπει το συμβάν να έχει σύντομο χρονικό πλαίσιο, και αν γίνεται να είναι μια ήδη ολοκληρωμένη διαδικασία. Πρέπει επίσης να βρίσκεται κοντά στην αντιληπτική δυνατότητα του μέσου τηλεθεατή και να περιλαμβάνει κάποιου είδους σύγκρουση ή να σχετίζεται με κάποιο σπουδαίο επίτευγμα. Η δυνατότητα αποτύπωσης της είναι επίσης καθοριστική για το αν θα βρεθεί στα κεντρικά δελτία. Τέλος, τα μέσα αρέσκονται στο να παρουσιάζουν γεγονότα στα οποία πρωταγωνιστούν μεμονωμένα άτομα, ειδικά όταν τα άτομα αυτά είναι διασημότητες.¹⁶⁸ Ένα επόμενο φίλτρο σχετίζεται με μια τάση θεατροποίησης της είδησης μέσω σκηνοθετικών τεχνασμάτων. Μια συνοπτική παρουσίαση των τεχνασμάτων αυτών παραθέτει ο Μάγερ:

*«Ανάμεσα στα πολλών ειδών σχήματα της σύνθεσης της λογικής του θεάτρου και της λογικής της πολιτικής στα μέσα μπορούμε να διακρίνουμε εννέα υποδείγματα. Χρησιμεύουν επίσης ως πρότυπα στους πολιτικούς και στα επιτελεία δημοσίων σχέσεων που αυτοί διαθέτουν και μπορούν, όταν χρειάζεται, να συμπληρωθούν και να διαφοροποιηθούν ακόμη περισσότερο: Προσωποποίηση, μυθικές συγκρούσεις ηρώων, δράμα, αρχέτυπη αφήγηση, λογομαχία, δράμα κοινωνικών ρόλων, συμβολική πράξη, διασκεδαστικά τεχνάσματα, τελετουργία ειδήσεων με σκοπό την κοινωνική συνοχή».*¹⁶⁹

Με τα τεχνάσματα αυτά είναι δυνατή η παρουσίαση της πολιτικής ως διασκεδαστικής και συναρπαστικής. Όλες οι τεχνικές απευθύνονται στις αισθήσεις και προκαλούν συναισθήματα κάνοντας το προϊόν πιο ελκυστικό στους θεατές και συμβάλουν στην πρόκληση μιας γενικής αποπολιτικοποίησης και απομυθοποίησης με όρους θεάματος της πολιτικής.¹⁷⁰ Αξίζει να σημειωθεί εδώ πως η παραπάνω άποψη αντιμετωπίζει το κοινό ως θεατή, δηλαδή ο πομπός του μηνύματος δεν επιθυμεί

¹⁶⁸ Meyer T., (2002), ο.π., σ.30

¹⁶⁹ Μάγερ T., ο.π., σ.105

¹⁷⁰ Bourdieu P., (1998), Για την τηλεόραση. Αθήνα : Πατάκης, σ.124

απαραίτητα την μετάδοση στο κοινό πεποιθήσεων αλλά κυρίως να κεντρίσει το ενδιαφέρον του ανεξάρτητα από το επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Ωστόσο όπως είδαμε και πιο πάνω, τα μηνύματα αυτά, ειδικά όταν ενσωματώνονται σε καλλιτεχνικά κείμενα, στην περίπτωση μας μιας τηλεοπτικής σειράς, αυτονομούνται και δημιουργούν ισχυρές αναπαραστάσεις.

Ο Pierre Bourdieu υποστηρίζει για την πολιτική πως είναι καταδικασμένη να εμφανίζεται σαν ένα άχαρο θέμα, ένα θέμα ελάχιστα ελκυστικό και καταθλιπτικό, που είναι δύσκολο στην προσέγγισή του και απαραίτητο να καταστεί ενδιαφέρον σε μια δημόσια σφαίρα η οποία κυριαρχείται από το φόβο της πλήξης και το άγχος της διασκέδασης με οποιοδήποτε τίμημα.¹⁷¹ Όπως φαίνεται και από τα προηγούμενα, υπάρχει μια διαδεδομένη κριτική αντίληψη σε αρκετούς θεωρητικούς (όπως ο Μάγερ ή ο Bourdieu) που θέλουν την πολιτική να στηρίζεται υπερβολικά στην εικόνα και όχι αρκετά στην λογική επιχειρηματολογία.¹⁷²

Έτσι ο χαρακτήρας του Frank Underwood μπορεί να προσεγγιστεί σε δυο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο ως του ηθοποιού που υποδύεται έναν πολιτικό ενσωματώνοντας στον ρόλο του ορισμένες αντιλήψεις ή εικόνες κοινωνικά κατασκευασμένες στο περιθώριο της τέχνης και της πραγματικότητας που ικανοποιούν τις προσδοκίες του κοινού και των δημιουργών που είναι αναφορικές με τους πολιτικούς, και εξυπηρετώντας παράλληλα τους σκοπούς της εταιρίας παραγωγής, ενός δηλαδή οργανισμού που στοχεύει στο κέρδος και στην αναπαραγωγή και διατήρηση των κερδών του, με ότι αυτό συνεπάγεται σε όρους εξουσίας. Στο δεύτερο επίπεδο, μέσα στα πλαίσια της αφήγησης, ως του πολιτικού που υιοθετεί τεχνικές ηθοποιού προκειμένου να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα του εξασφαλίσουν κάλυψη από τα ΜΜΕ, ή γενικότερα του πολιτικού που αντιλαμβάνεται την δύναμη των Μέσων και αναζητά τρόπους συμμετοχής και ελέγχου αυτών. Το ένα επίπεδο δεν διαδέχεται το άλλο ούτε αποκλείει το ένα το άλλο, αλλά αντίθετα ταυτίζονται ή συνυπάρχουν. Υφίστανται δηλαδή παράλληλα και ταυτόχρονα η έννοια της πολιτικής ως θέαμα, μέσα σε ένα προϊόν θεάματος με πολιτική θεματολογία.

¹⁷¹ Bourdieu P., (1998), ο.π., σ.119-120

¹⁷² Drake, P. and Higgins, M., (2006), I'm a celebrity, get me into politics: the political celebrity and the celebrity politician, in S. Holmes and S. Redmond (eds) Framing Celebrity: New Directions in Celebrity Culture, London: Routledge. σ.89

2.2.2 Η αμερικανοποίηση του ελληνικού ακροατηρίου και η παγκόσμια πρωτοκαθεδρία της αμερικανικής μυθοπλασίας

Μια συζήτηση γύρω από την διαδικασία αμερικανοποίησης του ελληνικού ακροατηρίου κρίνεται χρήσιμη για τους σκοπούς του υπό εξέταση ζητήματος αφού αναδεικνύεται μέσα από αυτήν το χρονικό βάθος μέσα στο οποίο συντελείται κάτι τέτοιο. Επιπλέον, όπως θα αναφέρουμε και στη συνέχεια, πρόκειται για μια διαδικασία που συντελείται ταυτόχρονα σε αρκετές χώρες, κάτι που επιβεβαιώνει την πολιτισμική – και σύμφωνα με το προηγούμενο κεφάλαιο ιδεολογική-πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, αλλά αιτιολογεί παράλληλα την μεγάλη δημοτικότητα της σειράς που εξετάζεται, πέρα από τα σύνορα της χώρας προέλευσής της. Ας αναφέρουμε χαρακτηριστικά πως το 1992 εισάγεται ο όρος «Dallasification» σαν μια προσπάθεια αποτύπωσης της ομογενοποίησης των προγραμμάτων μυθοπλασίας εξαιτίας των πυκνών εισροών αμερικανικών τηλεοπτικών προϊόντων. Η κυρίαρχη θέση της αμερικανικής τηλεόρασης και των προϊόντων της αναδεικνύεται και από μια μερίδα θεωρητικών με μαρξιστικές καταβολές οι οποίοι κάνουν λόγο για έναν αμερικανικό επικοινωνιακό/μιντιακό και κατ' επέκταση πολιτισμικό ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ, οι οποίες χρησιμοποιούν αυτά τα προϊόντα ως εργαλεία άσκησης εξωτερικής πολιτικής.¹⁷³ Άλλωστε και άλλοι θεωρητικοί που ασχολούνται με το ζήτημα της προπαγάνδας και χωρίς να έχουν μαρξιστικές επιρροές καταλήγουν σε παρόμοιες παρατηρήσεις και αναφέρουν πως μια σταθερή κατανάλωση προτύπων από τα ΜΜΕ, είναι ικανή να διαστρεβλώσει και να σχηματίσει τις πεποιθήσεις μας για το τι είναι σωστό και τι λάθος στον κόσμο¹⁷⁴. Οι Pratkanis και Aronson υποστηρίζουν πως η κυβέρνηση των ΗΠΑ ξοδεύει κάθε χρόνο περισσότερα από \$400 εκατομμύρια κάθε χρόνο και απασχολούν περισσότερους από 8000 εργαζόμενους για να δημιουργήσουν προπαγάνδα που εξυπηρετεί τη χώρα. Το αποτέλεσμα αυτής της επένδυσης είναι 90 ταινίες το χρόνο, 12 περιοδικά που εκδίδονται σε 22 γλώσσες και 800 ώρες παραγωγής του προγράμματος «Voice of America» σε 37 γλώσσες με ένα

¹⁷³ Καραντζένη Δ., (2017). Η επαναφορά της αμερικανικής μυθοπλασίας με όρους ποιότητας, στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.220

¹⁷⁴Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2001). Age of propaganda: The everyday use and abuse of persuasion. Macmillan. σ.64

κοινό που αγγίζει τους 75 εκατομμύρια ακροατές. Όλα τα παραπάνω προωθούν τον αμερικάνικο τρόπο ζωής και χρησιμοποιούνται ως τεχνικές μαζικής πειθούς.¹⁷⁵

Βλέπουμε εδώ ξανά πως η τέχνη ως προϊόν αποτελεί ένα πολιτικό και ιδεολογικό άνοιγμα, και αυτό καθιστά μια συζήτηση που αφορά την εξοικείωση του ελληνικού ακροατηρίου σε τέτοια προϊόντα ένα αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο, ειδικά στην περίπτωση μας όπου το ένα κομμάτι της έρευνας στηρίζεται σε συνεντεύξεις. Η αρχή λοιπόν του φαινομένου του «εξαμερικανισμού» της ελληνικής κοινωνίας ξεκινά στη μεταπολεμική και μεταπολιτευτική περίοδο, όταν οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες διαμορφώνουν μια πολυσύνθετη σχέση ανάμεσα στις χώρες με τα αποτελέσματα της σχέσης αυτής να γίνονται εμφανή και στο πολιτισμικό επίπεδο. Το φαινόμενο αυτό αντιμετωπίστηκε κατά κύριο λόγο με δυο τρόπους, είτε κάτω από το συντηρητικό πνεύμα αντίδρασης στη «ξενομανία», είτε κάτω από τις στερεοτυπικές καταγγελίες του αντιιμπεριαλιστικού σχήματος.¹⁷⁶

Όπως είπαμε ήδη από την περίοδο του «καταπιεστικού εκσυγχρονισμού», όπως χαρακτηρίζει η Κομνηνού¹⁷⁷ το διάστημα από το τέλος του εμφυλίου μέχρι το πραξικόπημα, η Αμερικανική παρουσία εμφανίζεται έντονη στη δημόσια σφαίρα της Ελλάδας με στόχο αφενός την νομιμοποίηση των εγκλημάτων πολέμου που συνέβησαν κατά τον εμφύλιο που ανοίγει τον δρόμο για την δημιουργία του αφηγήματος του εσωτερικού εχθρού και αφετέρου την εδραίωση του κρατικού μονοπωλίου στην δημόσια σφαίρα με την καταστολή του αντίπαλου ακροατηρίου, που αποτελείται ως επί τω πλείστον από τους ηττημένους του εμφυλίου. Η καθιέρωση του κράτους ως πεδίο για την αναπαραγωγή της κυρίαρχης τάξης, σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ευρώπη όπου οι κυρίαρχες τάξεις πιέζουν για τον περιορισμό των μηχανισμών του, και η ταύτισή του με τον ιδεολογικό χώρο της συντηρητικής Δεξιάς,¹⁷⁸ διαμορφώνουν αυτό που ονομάζουμε ελληνική ιδιαιτερότητα, ενώ στις θεωρίες των ελίτ που είδαμε προηγουμένως, οι πολιτική αστάθεια της περιόδου ευνοεί τον σχηματισμό αυτού που ο Higley ονόμασε ως αντίπαλες ελίτ.¹⁷⁹ Η πολιτική αυτή αστάθεια, η έμφαση στην ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής του κράτους και στον έλεγχο αυτών καθώς και ο

¹⁷⁵Pratkanis A., Aronson E, ο.π. σ.5-8

¹⁷⁶ Δεμερτζής Ν.,(2017) Εισαγωγή, στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α., Αμερικανικές σειρές...» ο.π σ.21

¹⁷⁷ Κομνηνού Μ.(2001). Από την αγορά στο θέαμα. Αθήνα:Παπαζήση. σ. 53-115

¹⁷⁸ Κομνηνού Μ., ο.π., σ.66

¹⁷⁹ Higley J., (2009) Elite theory and elites. ο.π., σ.164

αμερικανικός παράγοντας οδήγησαν εν τέλει στο πραξικόπημα και στην περίοδο της επταετίας. Εδώ η αντιπαράθεση σε πολιτικό επίπεδο και στη δημόσια σφαίρα δεν περιορίζεται ανάμεσα στο δίπολο καθεστωτικοί – αριστεροί αντιστασιακοί συμμετέχουν σε αυτήν και η πλειοψηφία των οπαδών των αστικών κομμάτων. Η καθεστωτική δημόσια σφαίρα αδυνατεί να νομιμοποιηθεί στο σύνολο της κοινής γνώμης, ενώ η τηλεόραση, της οποίας η έλευση ήρθε καθυστερημένα, χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για να προπαγανδίσει τις θέσεις της δικτατορίας, αποτελώντας ένα από τα ισχυρότερα συστατικά της επίσημης δημόσιας σφαίρας. Το 1972 το 90% των ψυχαγωγικών προγραμμάτων ήταν εξωτερικές παραγωγές ενώ στις εγχώριες παραγωγές παρατηρείται η επικράτηση «του πιο χυδαίου και τετριμμένου γούστου» που στόχο είχε τον εκμαυλισμό των λαϊκών τάξεων.¹⁸⁰

Άλλες μελέτες ωστόσο υποστηρίζουν πως αυτή η προσέγγιση είναι μονολιθική και παραβλέπει την ετερογένεια, τη συνθετότητα και τον απρόβλεπτο δυναμισμό του πολιτισμικού.¹⁸¹ Εδώ η δημοφιλής κουλτούρα προσεγγίζεται ως ένα μέσο διαπραγματεύσεως και διάπλασης νέων αξιών, και η έρευνα εστιάζει σε ευρείας κλίμακας πολιτισμικές διαδικασίες οι οποίες μάλιστα είναι κοινές σε διάφορες χώρες την ίδια εποχή.¹⁸² Την περίοδο αυτή λοιπόν συντελείται η διαπαιδαγώγηση του ελληνικού κοινού στην παρακολούθηση σίριαλ και στην ένταξη αυτών στους ρυθμούς της καθημερινότητας. Η κρατική τηλεόραση μάλλον ακούσια, μέσω της πολιτικής και οικονομικής διαχείρισης του μέσου, διαμόρφωσε μια τηλεόραση με ένα εξωστρεφές πολιτισμικό προφίλ, στο οποίο κυριαρχούν οι κοινωνικοί ρόλοι, οι αξίες και τα ήθη του κοινωνικοπολιτισμικού μοντερνισμού της δεκαετίας του 1960.¹⁸³ Έτσι τα αμερικανικά αφηγήματα διαρκείας που προβλήθηκαν την περίοδο της επταετίας αποτελούν ένασμα του κοινωνικοπολιτισμικού εκσυγχρονισμού της Ελλάδας καλλιεργώντας νέα αισθητικά, ειδολογικά και αφηγηματικά πρότυπα των οποίων η επίδραση γίνεται αισθητή στην επακόλουθη ωρίμανση της ελληνικής τηλεοπτικής παραγωγής.¹⁸⁴

Στην πρώτη φάση της μεταπολίτευσης, η τηλεόραση παραμένει προσκολλημένη στην κυβερνητική άποψη, ενώ στην εγχώρια τηλεοπτική παραγωγή παρατηρείται η

¹⁸⁰ Κομνηνού Μ., ο.π.,σ.121-122, 136-139

¹⁸¹ Πασχαλίδης Γ.(2017). Τηλεοπτική ψυχαγωγία 1967-74, στο Αμερικανικές σειρές.. ο.π, σ. 45

¹⁸² Πασχαλίδης Γ.,ο.π., σ. 45

¹⁸³ Πασχαλίδης Γ., ο.π., σ.78

¹⁸⁴ Πασχαλίδης Γ., ο.π., σ.80

«επάνοδος του απωθημένου» όπου η οπτική της «χαμένης επανάστασης» γίνεται πεδίο έκφρασης και διαλόγου διαμορφώνοντας νέες αφηγηματικές δομές.¹⁸⁵ Η είσοδος της τηλεόρασης στα σπίτια γίνεται με γεωμετρική πρόοδο και αυξάνεται η δημοτικότητα της έναντι των άλλων μέσων, ωστόσο, όσον αφορά τις ξένες σειρές η μετάβαση από τη δικτατορία στη μεταπολιτευτική περίοδο είναι λιγότερο διακριτή ειδικά αν συσχετισθεί με την ανανέωση του εγχώριου τηλεοπτικού προγράμματος.¹⁸⁶ Μάλιστα παρά την αύξηση του αριθμού των σειρών αλλά και τη διεύρυνση των ειδών των υπαρχόντων ειδών που προβάλλονται δεν καταγράφεται στον συνολικό χρόνο προγράμματος όπου οι ξένες σειρές καταλαμβάνουν γύρω στο 20%. Υπάρχει δηλαδή μια μείωση του χρόνου που οφείλεται στην διεύρυνση των ωρών προβολής, και στην αλλαγή του χαρακτήρα της τηλεόρασης που πλέον έχει περισσότερες ώρες ενημέρωσης και ελληνικά σίριαλ.¹⁸⁷ Κάτι που αξίζει να επισημανθεί είναι η πρώτη δυναμική παρουσία της σαπουνόπερας με τη σειρά «Ντάλας». Σε κάθε περίπτωση η τομή στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης είναι μικρότερη όσον αφορά τα αμερικανικά σίριαλ με μεγαλύτερη έμφαση να δίνεται στην οργάνωση των ντόπιων παραγωγών, ωστόσο επικυρώνεται εδώ η μετάβαση από τον γαλλοκεντρισμό στην αγγλόφωνη και κυρίως αμερικάνικη κουλτούρα , μια τάση που είχε ξεκινήσει ήδη από την δεκαετία του 1960.¹⁸⁸

Κατά τη δεύτερη φάση της μεταπολίτευσης (1981-1989) καθιερώνεται ο δικομματισμός, ενώ η πορεία του εκδημοκρατισμού και του εκσυγχρονισμού περνάει σταθερά από τους κομματικούς φορείς, οι οποίοι επιπλέον σταθεροποιούν την ηγεμονία τους τόσο στον Τύπο όσο και στην τηλεόραση.¹⁸⁹ Την περίοδο αυτή το ΠΑΣΟΚ επιχειρεί την ελληνοποίηση του τηλεοπτικού προγράμματος το οποίο κυριαρχείται την περίοδο αυτή από το αμερικανικό σίριαλ. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι το 1984 στη περίπτωση της EPT-1 στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης το ποσοστό των ωρών μετάδοσης του αμερικανικού σίριαλ αντιστοιχεί σε 53.8% και είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο του ελληνικού (27,2%).¹⁹⁰ Η παρέμβαση του ΠΑΣΟΚ ήταν η προσπάθεια παραγωγής εγχώριων σίριαλ σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

¹⁸⁵ Κομνηνού Μ., ο.π., σ.160

¹⁸⁶ Παππάς Φ (2017). Πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος, στο Αμερικανικές σειρές... ο.π, σ.111

¹⁸⁷ Παππάς Φ., ο.π σ.123

¹⁸⁸ Παππάς Φ., ο.π σ. 125,125,133-134

¹⁸⁹ Κομνηνού Μ., ο.π., σ.176

¹⁹⁰ Κασσαβέτη Ο.Ε.,(2017) Ο σοσιαλιστικός εξαμερικανισμός κατά την περίοδο της Αλλαγής, στο Αμερικανικές σειρές... ο.π., σ. 147

Η προσπάθεια αυτή υπήρξε βραχύβια αφού οι αφηγήσεις γύρω από το λαό και τις κοινωνικές διεκδικήσεις ή γύρω από την κριτική κοινωνικών ομάδων και των πρακτικών τους υποχωρούν, παίρνοντας τη θέση τους αφηγήσεις παλαιότερων μυθοπλασιών από την λογοτεχνία ενώ παράλληλα αναπτύσσεται το είδος της κωμωδίας καταστάσεων το οποίο είναι έντονα επηρεασμένο από την αμερικάνικη μυθοπλασία. Επιπλέον η αρνητική κριτική από τον αντιπολιτευόμενο Τύπο αλλά και η δυσανασχέτηση του ελληνικού ακροατηρίου αποτέλεσαν αφορμή για την επιστροφή στις γνώριμες από τα προηγούμενα έτη τηλεοπτικές παραγωγές. Σε κάθε περίπτωση, την δεκαετία αυτή, η αμερικανική τηλεοπτική μυθοπλασία επηρέασε καθοριστικά την εγχώρια παραγωγή δημοφιλούς κουλτούρας τόσο την τηλεόραση όσο και στον κινηματογράφο και την βιντεοκασέτα.¹⁹¹

Με την ίδρυση των πρώτων ιδιωτικών τηλεοπτικών καναλιών και την μετατόπιση του κοινού από την κρατική ΕΡΤ σε αυτά ξεκινά μια περίοδος ανταγωνισμού ανάμεσα στα τηλεοπτικά κανάλια και την ΕΡΤ καθώς και μια περίοδος αναζήτησης ταυτότητας. Μετά την πρώτη διετία λειτουργίας ιδιωτικών σταθμών, ξεκινά μια περίοδος κανονικοποίησης, αφού το πρόγραμμα των καναλιών διαμορφώνεται πλέον σταθερά ενώ εμφανίζεται και μια μεταβολή στη θέση και τον ρόλο των αμερικανικών σειρών στην ελληνική τηλεόραση γενικά. Σε κάθε περίπτωση πάντως ο μετασχηματισμός των επιχειρήσεων των ΜΜΕ από έναν κρατικοδίαιτο βιοτεχνικό τομέα σε μια ανεξάρτητη δυναμική βιομηχανία άνοιξε το δρόμο για μια αυξανόμενη εμπορευματοποίηση της πολιτιστικής παραγωγής. Στα ιδιωτικά κανάλια έχει επέλθει μια τυποποίηση των τηλεοπτικών σειρών που ακολουθούν τα πρότυπα των ξένων δημοφιλών.¹⁹² Πρόκειται για μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει από την προηγούμενη δεκαετία. Ωστόσο κατά τα πρώτα χρόνια μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στην τηλεόραση, τα ιδιωτικά κανάλια ακολούθησαν την πεπατημένη οδό, δηλαδή την εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων μυθοπλασίας κυρίως από τις ΗΠΑ προκειμένου να εξασφαλιστεί ένα μεγάλο ποσοστό τηλεθέασης και στη συνέχεια στράφηκαν προς την εγχώρια παραγωγή.¹⁹³ Σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα, η εγχώρια παραγωγή γίνεται ο απόλυτος κυρίαρχος της prime time ζώνης. Η αμερικανική σειρά μετά το τέλος της πειραματικής περιόδου των ιδιωτικών

¹⁹¹ Κασσαβέτη Ο.Ε., ο.π., σ.152-155,170,177

¹⁹² Κομνηνού Μ., ο.π., σ. 183-185

¹⁹³ Μαρκάτας Γ.(2017). Από το κρατικό μονοπώλιο στην Α΄ δεκαετία της ιδιωτικής τηλεόρασης. Αμερικανικές σειρές... ο.π, σ.212

καναλιών έχασε την πρωτοκαθεδρία της στην ελληνική τηλεόραση και διακρίθηκε μόνο στην μεσημεριανή ζώνη του Σαββατοκύριακου, χωρίς να συμβαίνει το ίδιο με τις αμερικανικές ταινίες, οι οποίες διατηρούν σταθερά την προτίμηση του ακροατηρίου.¹⁹⁴

Η ελληνική τηλεόραση κατά την δεκαετία του 2000 μέχρι και σήμερα βρίσκεται σε μια μεταβατική και σύνθετη περίοδο αφού επηρεάζεται τόσο από την σύγκλιση των μέσων επικοινωνίας και την οικονομική κρίση, όσο και από την άνθηση της αμερικανικής μυθοπλασίας η οποία παρουσιάζει πλέον νέα ποιοτικά στοιχεία.¹⁹⁵ Τα νέα αυτά ποιοτικά στοιχεία ξεκινούν να εμφανίζονται ήδη από τις δεκαετίες του 1980 και 1990, ωστόσο την περίοδο αυτή και μέχρι σήμερα πρωτοστατούν σε αυτό που η βιβλιογραφία ονομάζει ποιοτική τηλεόραση.¹⁹⁶ Ο επαναπροσδιορισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών της αμερικανικής μυθοπλασίας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην στρατηγική της αμερικανικής καλωδιακής τηλεόρασης για προσέγγιση εξειδικευμένων κοινών και οι αλλαγές εντοπίζονται τόσο σε επίπεδο σκηνοθεσίας όσο και σε επίπεδο θεματολογίας και του καστ αλλά και του επενδυμένου κεφαλαίου όσον αφορά την παραγωγή.¹⁹⁷ Σε γενικές γραμμές οι νέα κατεύθυνση στις αμερικανικές σειρές και η επιτυχία που τους εξασφάλισε σε επίπεδο κοινωνικού και αισθητικού κύρους ακολουθεί αυτήν του κινηματογράφου σε τεχνικά χαρακτηριστικά όπως η σκηνοθεσία, το μοντάζ ο φωτισμός, αλλά και σε ποιοτικά όπως είναι η συμμετοχή χολιγουντιανών αστέρων (στην περίπτωση μας του Kevin Spacey), και η πρωτοτυπία στο σενάριο.¹⁹⁸ Μάλιστα η καινοτομία στη σεναριακή παραγωγή και η σύλληψη μιας πρωτότυπης ιδέας αποτελεί σημείο κλειδί για την παγκόσμια επιτυχία πολλών αμερικανικών σειρών.¹⁹⁹ Ο χώρος της δράσης είναι πολλές φορές διευρυμένος με αποτέλεσμα οι αποφάσεις και οι πράξεις των ηρώων να επηρεάζουν γεγονότα και καταστάσεις που έχουν επιπτώσεις σε εθνικό ή και παγκόσμιο επίπεδο.²⁰⁰ Ταυτόχρονα η σεναριακή αποτύπωση μιας πρωτότυπης ιδέας διατηρεί έντονα το στοιχείο του ρεαλισμού. Πρόκειται για μια έμφαση που δίνεται από παλιά

¹⁹⁴ Μαρκάτας Γ., ο.π.,σ.214-217

¹⁹⁵ Καραντζένη Δ., ο.π., σ.251

¹⁹⁶ Καραντζένη Δ.,ο.π., σ.221

¹⁹⁷ Καραντζένη Δ.,ο.π., σ.220

¹⁹⁸ Άρουχ Μ.(2010). Ελληνική πραγματικότητα, Αμερικανικές τηλεοπτικές σειρές. στο Μαραγκού Ε., και Τσιμπούκη Θ.(2010) Η δική μας Αμερική, η αμερικανική κουλτούρα στην Ελλάδα, Αθήνα:Μεταίχιμο σ.42

¹⁹⁹ Καραντζένη Δ.,ο.π., σ.222

²⁰⁰ Άρουχ Μ., ο.π, σ.251

στην αμερικανική μυθοπλασία που αφορά στην συνάφεια της αφήγησης με τις εκάστοτε συνθήκες η οποία πλέον έχει ενταθεί περισσότερο λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης. Έτσι η αυξημένη ρεαλιστική απεικόνιση με τις συχνές αναφορές σε ζητήματα της καθημερινής κουλτούρας και των κοινωνικών συγκρούσεων²⁰¹ σε συνδυασμό με το βάθος στο καστ και την ένταξη πολλών και σύνθετων χαρακτήρων επιτυγχάνουν μια σύνθετη με την σειρά της ταύτιση του τηλεθεατή με τους πρωταγωνιστές οι οποίοι πολλές φορές λειτουργούν ως αντιήρωες, με αποτέλεσμα την αφοσίωση και την εμπλοκή του τηλεθεατή στην αφήγηση.²⁰² Μάλιστα η συναισθηματική σύνδεση των τηλεθεατών με τους χαρακτήρες είναι πολλές φορές τέτοια, ώστε να καταφέρνουν να αναγνωρίζουν οι πρώτοι στους δεύτερους κομμάτια της δικής τους ζωής.²⁰³ Τέλος, ένα νέο χαρακτηριστικό της σύγχρονης αμερικανικής παραγωγής, είναι η αμφισημία των νοημάτων. Η παραγωγή αντιφατικών μεταξύ τους και διαφορούμενων νοημάτων οδηγεί στην κατάρριψη στερεοτύπων που μέχρι το πρόσφατο παρελθόν επέτρεπαν την κατασκευή δεδομένων τηλεοπτικών χαρακτήρων και ρόλων πάνω στο δίπολο του καλού και του κακού. Σήμερα αντιφατικοί ήρωες συγκρούονται μεταξύ τους με έναν τρόπο που δεν προτάσσει τη μια πλευρά έναντι της άλλης και επιτρέπει μια ανοιχτή συνδιαλλαγή και δημιουργική διαδικασία κρίσης σε μια ευρύτερη μερίδα του κοινού, όπου ο κάθε θεατής βάσει των δικών του ιδεολογικών πεποιθήσεων, δίνει τις δικές του ερμηνείες στους χαρακτήρες.²⁰⁴ Το τελευταίο αποτελεί την βασική αιτία δημιουργίας ενός, σε παγκόσμιο επίπεδο, φανατικού κοινού του οποίου το ενδιαφέρον ανατροφοδοτείται συνεχώς με διάφορα merchandise προϊόντα, εφαρμογές, φόρα κλπ.²⁰⁵

Στην Ελλάδα η συνδρομητική τηλεόραση εξασφαλίζει αρκετές επιτυχημένες αμερικανικές σειρές και παίζει και αυτή έναν σημαντικό ρόλο αφενός στην διαμόρφωση του τηλεοπτικού σκηνικού στη χώρα που αναφέραμε λίγο νωρίτερα, και αφετέρου στην περαιτέρω διάδοση της αμερικανικής μυθοπλασίας. Μάλιστα η προτίμηση ενός δυναμικού τηλεοπτικού κοινού στην αμερικανική μυθοπλασία

²⁰¹ Thompson L.R. (1997) *Television's Second Golden Age: from Hill Street Blues to ER: Hill Street Blues Thirtysomething, St. Elsewhere, China Beach, Cagney and Lacey, Twin Peaks, Moonlight, Northern Exposure, L.A. Law, Picket Fences, with Brief Reflections on Homicide, NYPD Bl.*. Syracuse University Press. σ.13-16, Mc Cabe J. and Akass K.(2007), *Quality TV- Contemporary American Television and Beyond*, London New York, I.B. Tauris. σ.101 και Καραντζένη Δ. ο.π., σ.221

²⁰² Gordon K.(2009). *Media Audiences- Television Meaning and Emotion*. Edinburgh, Edinburgh University Press. σ.40

²⁰³ Άρουχ Μ., ο.π, σ.251

²⁰⁴ Καραντζένη Δ. ο.π., σ223

²⁰⁵ Gordon K., ο.π., σ.36

καταγράφεται και από το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού Τύπου, όπου αναδεικνύεται επιπλέον μια αντίθεση ανάμεσα στην ποιότητα των αμερικανικών προϊόντων και στην έλλειψη ποιότητας των εγχώριων παραγωγών και κυρίως των τουρκικών σειρών και που κάνουν επίσης την εμφάνισή τους στην ιδιωτική τηλεόραση την περίοδο αυτή.²⁰⁶

Κατά την τελευταία δεκαετία εμφανίζεται μια τάση που διαμορφώνει το διαδίκτυο ως ένα άτυπο τηλεοπτικό κανάλι. Η τάση αυτή προκαλεί έναν κατακερματισμό του τηλεοπτικού κοινού και αναδεικνύει την αδυναμία ή την καθυστέρηση των παραδοσιακών μέσων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του κοινού, το οποίο φαίνεται πως προτιμά να επιλέγει τον χρόνο το μέσο και το περιεχόμενο που θα παρακολουθήσει.²⁰⁷ Οι διάφορες διαδικτυακές κοινότητες φίλων και οπαδών σειρών, η μετατροπή της παρακολούθησης αμερικανικών σίριαλ σε χόμπι, η διαμόρφωση μιας τελετουργίας γύρω από την παρακολούθησή τους είναι όλα απότοκα του νέου χαρακτήρα της αμερικανικής ποιοτικής τηλεόρασης που περιγράψαμε νωρίτερα. Το διαδίκτυο παρέχει αυτά τα εργαλεία και επιπλέον την πρόσβαση, που πολλές φορές είναι παράτυπη λόγω της πειρατείας, και διαμορφώνει ένα νέο τύπου κοινού, το εξειδικευμένο κοινό που απομακρύνεται από την τυπική «νοικοκυρά» και το κλασσικό οικογενειακό κοινό που βρίσκεται στο επίκεντρο του παραδοσιακού τηλεοπτικού σχεδιασμού. Υπό αυτήν την έννοια η τηλεόραση χάνει την ιδιότητά της να διαμορφώνει ένα ετερογενές κοινό σε μαζικό αφού πολλές φορές η πρόσβαση στο άτυπο κανάλι του διαδικτύου δεν είναι καθολική.²⁰⁸

Η αλλαγή του τρόπου παραγωγής και διάδοσης του τηλεοπτικού μυθοπλαστικού προϊόντος, η σύγκλιση τηλεόρασης και διαδικτύου και το πέρασμα από τον αντιαμερικανισμό στον ευρωσκεπτικισμό διαμορφώνουν την εποχή της μετα-τηλεόρασης. Οι τρεις αυτές αλλαγές εξηγούν τον λόγο για τον οποίο οι αμερικανικές σειρές αποκτούν ένα εντελώς διαφορετικό κύρος στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 ως σήμερα.²⁰⁹ Σε αυτήν την ενότητα προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε ιστορικά την μεταβολή της ελληνικής τηλεόρασης σε συνάρτηση με αμερικανικά τηλεοπτικά προϊόντα. Είδαμε πως ήδη από τα πρώτα βήματά της ενσωματώθηκε στον εγχώριο τηλεοπτικό προγραμματισμό το στοιχείο της

²⁰⁶ Καραντζένη Δ. ο.π.,σ.253

²⁰⁷ Λογοθέτη Ι.(2017). Εκτός τηλεόρασης, στο Αμερικανικές σειρές... ο.π σ. 303

²⁰⁸ Λογοθέτη Ι.(2017). ο.π σ.303

²⁰⁹ Βαμβακάς Β.(2017), Η παράλληλη πραγματικότητα, στο Αμερικανικές σειρές... ο.π., σ. 340-342

αμερικανικής μυθοπλασίας, το οποίο μάλιστα είχε κεντρική θέση στην ψυχαγωγία του ελληνικού ακροατηρίου τουλάχιστον μέχρι το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980. Η προσπάθειες της τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να ανατρέψουν την τάση αυτή αποδείχτηκαν βραχύβιες και για αυτό οι οργανωτικές αλλαγές που έφερε το ΠΑΣΟΚ χαρακτηρίστηκαν ως δευτερευούσης σημασίας.²¹⁰

Την δεκαετία του 1990 ο ανταγωνισμός μεταξύ των ιδιωτικών καναλιών μεταξύ τους και της ιδιωτικής τηλεόρασης με την δημόσια έφερε στο προσκήνιο την εγχώρια τηλεοπτική παραγωγή, η οποία μπήκε σε ρόλο πρωταγωνιστή, και σε αντίθεση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, καθαίρεσε από τον θρόνο της prime time ζώνης τις αμερικανικές σειρές, αντιγράφοντας ωστόσο πολλά από τα χαρακτηριστικά του προκατόχου της. Τέλος η συνδρομητική τηλεόραση, το διαδίκτυο και ο ανανεωμένος χαρακτήρας της αμερικανικής μυθοπλασίας αυξάνουν και πάλι την ζήτηση για αμερικανικά τηλεοπτικά προϊόντα. Η τάση αυτή είναι ενδεικτική μιας μεταβολής στον χαρακτήρα του τηλεοπτικού κοινού που από μαζικό γίνεται εξειδικευμένο αλλά και αποτέλεσμα μιας πολυετούς καλλιέργειας των αισθητικών κριτηρίων του κοινού και της διαπαιδαγώγησης στην παρακολούθηση αμερικανικών προϊόντων μυθοπλασίας. Άλλωστε ο εξαμερικανισμός του ελληνικού ακροατηρίου μπορεί να φανεί και από μια άλλη περισσότερο πολιτική και ταυτόχρονα πολιτισμική αντίφαση. Την περίοδο που έρχεται σε επαφή το ελληνικό κοινό με την αμερικανική κουλτούρα γενικότερα, σε επίπεδο μαζικό, υπάρχει μια διάκριση της δημόσιας σφαίρας ανάμεσα σε μια κυβερνητική φιλοαμερικανική και μια αντιαμερικανική- αντιμπεριαλιστική με βασικούς εκφραστές τα κόμματα της Αριστεράς, συμπεριλαμβανομένου του ΠΑΣΟΚ, και του ΚΚΕ. Το αμερικανικό τηλεοπτικό προϊόν με τις αναπαραστάσεις του στο πεδίο των διαπροσωπικών σχέσεων, της οικογένειας, του lifestyle και των καταναλωτικών πρακτικών, της σεξουαλικής απελευθέρωσης και της αστικής εμπειρίας γίνεται κυρίως αντιληπτό ως εξέλιξη και ως όχημα απελευθέρωσης από παγιωμένες και παραδοσιακές αξίες.²¹¹

Όλα τα παραπάνω αποτελούν στοιχεία που αναδεικνύονται στην ελληνική κοινωνία σταδιακά από την δεκαετία του 1980 και έπειτα και διαμορφώνονται παράλληλα με τη νοηματοδότηση του κειμένου των αμερικανικών σειρών, αφού ο Έλληνας έφηβος

²¹⁰ Κομνηνού Μ., ο.π, σ.177

²¹¹ Γαζή Α.(2017), Αντιαμερικανισμός και made in the USA ταυτότητα, στο Αμερικανικές σειρές...ο.π., σ.383-397

τηλεθεατής τότε, εξοικειώνεται με νέα κοινωνικά μοντέλα και καταστάσεις που εκείνη την περίοδο βρίσκονται παράλληλα και στο επίκεντρο της νομικής μεταρρύθμισης. Όπως παρατηρεί η Γαζή, η συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας του τηλεθεατή γίνεται συνεπώς και μέσω των επιδράσεων που προέρχονται από τον αμερικανικό τρόπο ζωής αφού το αμερικανικό όραμα του φιλελευθερισμού, το αμερικανικό όνειρο, ο ναρκισσισμός και ο ατομισμός, το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό μοντέλο ανάπτυξης των ΗΠΑ δηλαδή, συνιστούν βασικές θεματικές που αναδεικνύονται μέσα από την αφήγηση των τηλεοπτικών προϊόντων. Αυτό οδηγεί την έκφραση του αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα να μεταβάλλεται σε μια κριτική σκέψη απέναντι στην «αμερικανιά», η οποία ωστόσο είναι παρούσα και παράλληλη με την εσωτερίκευση του αμερικανικού lifestyle.²¹²

2.2.3 Οι αναπαραστάσεις των κοινωνικών τάξεων

Εργαλείο για την αναζήτηση του τρόπου αναπαράστασης των ελίτ δεν μπορεί να είναι κάποιο άλλο πέρα από τις θεωρίες αναπαραστάσεων των κοινωνικών τάξεων. Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους. Αφενός, η βιβλιογραφία για τις αναπαραστάσεις των τάξεων στη μαζική κουλτούρα είναι πλούσια, αφετέρου γιατί όπως φάνηκε και στο πρώτο μέρος της εργασίας, οι θεωρίες των ελίτ που αφορούν τους τρόπους αναπαραγωγής τους και διατήρησής τους στην εξουσία, και κοινωνικές τάξεις είναι δυο πεδία σχετικά κοντινά. Ουσιαστικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι θεωρίες των ελίτ μπορούν να αποτυπωθούν με μια μαρξιστική ορολογία μέσα από την συζήτηση για τις κοινωνικές τάξεις. Δηλαδή, η έννοια της εξουσίας, όπως αυτή εντοπίζεται στις θεωρίες των ελίτ, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι εντοπίζεται και στις μαρξιστικές προσεγγίσεις στο επίπεδο όπου η πολιτική δράση σε ένα αστικό δημοκρατικό πολίτευμα αποτελεί χαρακτηριστικό του εποικοδομήματος σε μια κοινωνία όπου βάση της οικονομίας αποτελεί η ελεύθερη αγορά. Και αν αρκετοί θεωρητικοί των ελίτ αποκλείουν την μαρξιστική ανάλυση ως μονοδιάστατη, νεότεροι μαρξιστές όπως ο Bourdieu που συναντήσαμε νωρίτερα, δίνουν το άλλοθι για έναν τέτοιο συσχετισμό.

Ο Weltman επικαλείται έρευνες στο πεδίο των μέσων σχετικά με την αναπαράσταση των τάξεων από αυτά, οι οποίες επιβεβαιώνουν μια λογική που, όπως εκφράστηκε

²¹² Γαζή Α., ο.π., σ.398

από τον Lukacs, θέλει την σύγχρονη κοινωνία να χαρακτηρίζεται από τάσεις που λειτουργούν με στόχο την αποδιοργάνωση της εργατικής τάξης, σε οικονομικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο, μέσω της διάσπασής της σε απομονωμένες υπάρξεις που μπορεί εύκολα να χειραγωγήσει η άρχουσα τάξη. Η έμφαση στην εξατομικευμένη πολιτισμική διάσταση των προσωπικών σχέσεων, της κατανάλωσης και του αυτοσχεδιασμού και αυτοπροσδιορισμού του ιδιωτικού εαυτού, δημιουργεί μια κατάσταση όπου συγκεκριμένες υποκειμενικότητες, στάσεις που αφορούν την αίσθηση της κουλτούρας και του τρόπου ζωής, λειτουργούν ως συνολικά κριτήρια μιας τάξης.²¹³

Η τάξη διαδραματίζει έναν εμφανή ρόλο στην ερμηνεία διαφορετικών κειμένων και αυτό υποδηλώνεται από τους διαφορετικούς τρόπους επιτέλεσης του εαυτού από τα ακροατήρια διαφορετικής τάξης²¹⁴ όπως θα δούμε σε αυτήν την ενότητα. Μπορεί ο ταξικός διαχωρισμός στις μέρες μας να εξαλείφεται όπως παρατηρεί η Munt αφού η συζήτηση γύρω από την έννοια της τάξης δεν είναι πλέον αρκετά ελκυστική,²¹⁵ ωστόσο οι πολιτισμικές σπουδές, από της οποίες αντλεί ο μεγαλύτερος όγκος έρευνας σε αυτό το θέμα, αποτελούν ένα πεδίο που σχηματίστηκε γύρω από την έννοια της κοινωνικής τάξης.²¹⁶ Συνεπώς, παρά τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες σύμφωνα με μερικούς εξαφάνισαν την σημαντικότητα της τάξης ή του χώρου στον σχηματισμό της κοινωνικής ζωής, η τάξη κρίνεται σημαντική ειδικά όταν στατιστικά δεδομένα εμφανίζουν ενίσχυση των ανισοτήτων και μείωση της κοινωνικής κινητικότητας.²¹⁷

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται η κοινωνική τάξη στις αντιλήψεις των μελών της. Σε έρευνα που διεξήγαγαν οι Hollingworth και Williams σε άτομα νεαρής ηλικίας που προέρχονται από οικογένειες που ανήκουν στη μεσαία τάξη ανέδειξαν πως η αναφορά στην ταξικότητα ως αυτόνομη έννοια είναι σπάνια, ωστόσο η διάστασή της είναι υπαρκτή αφού βρίσκεται κωδικοποιημένη σε άλλες

²¹³ Weltman D. (2008), *Popular representations of the working class: contested identities and social change* σ.3

²¹⁴ Τσαλίκη Λ. και Χρονάκη Δ. (2017), *Διαβάζοντας κωμωδίες καταστάσεων: Η αμερικάνικη αφήγηση στη διάθεση των ελληνικών ακροατηρίων της δεκαετίας του '90, στο Αμερικανικές σειρές...ο.π., σ.485*

²¹⁵ Shildrick T., Blackman S. and MacDonald R. (2009), *Young people, class and place*, *Journal of Youth Studies*, 12(5), σ.448

²¹⁶ Munt S. R. (2000), "Introduction", in Munt, S.R. (ed) *Cultural Studies and the Working class: Subject to Change*, London and New York: Cassell, σ.1

²¹⁷ Shildrick T., Blackman S. and MacDonald R., ο.π., σ.459

μεταβλητές όπως είναι οι ενδυματολογικές επιλογές και η συμπεριφορά. Αυτό ενισχύει μια διαλεκτική που θέλει την μεσαία τάξη να ενισχύει την ηθική της αξία αποδίδοντας αρνητικά χαρακτηριστικά στην εργατική τάξη που διαμορφώνεται γύρω από την έννοια του «άλλου». Εδώ λοιπόν, οι μαθητές με μεσοαστικές καταβολές, περιγράφουν τα παιδιά εργατικών στρωμάτων (chavs, charvers) με βάση τα ρούχα που φορούν και την συμπεριφορά τους που την χαρακτηρίζουν «θορυβώδη», «αυθάδη», ακόμα και βίαιη και εγκληματική.²¹⁸

Η Lawler (2005) επικαλείται την έννοια της «αηδίας» για να υποδείξει τον τρόπο με τον οποίο η άρχουσα τάξη επιχειρεί την διάκριση ανάμεσα στην μεσαία και την εργατική τάξη. Το κοινωνικό και πολιτισμικό σύστημα κατασκευάζει μια εικόνα της εργατικής τάξης ως ένα σύνολο ανθρώπων που υστερούν σε ποιότητα και αξίες, είναι μαζικοποιημένη και προβληματική σε αντιπαράθεση με μια μεσαία τάξη της οποίας τα γούστα και οι συνήθειες συνιστούν μια νόρμα, ένα πρότυπο σωστής και μη προβληματικής ανθρώπινης ύπαρξης.²¹⁹ Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια ιδιαίτερη αίσθηση κοινωνικής εγγύτητας μεταξύ των δυο τάξεων, οι οποίες αν και κινούνται στον ίδιο χώρο, είναι άγνωστες.

Μπορεί εδώ να γίνει ένας παραλληλισμός της «αηδίας» με την έννοια της ευυποληψίας, της οποίας φαίνεται ότι στερούνται οι «εκπρόσωποι» της εργατικής τάξης στις τηλεοπτικές παραγωγές. Πράγματι η ευυποληψία (respectability) σύμφωνα με την Skeggs συνιστά έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς δείκτες της τάξης, αφού υπαγορεύει τον τρόπο συμπεριφοράς του ατόμου, τον τρόπο ομιλίας του, τις συναναστροφές του και τις ασχολίες του. Η πλαισίωση της εργατικής τάξης ως επικίνδυνης, μολυσματικής, θορυβώδους, παθολογικής, και απειλητικής²²⁰ προκύπτει από την αγωνία της μεσαίας τάξης για κοινωνική γαλήνη και από την ανάγκη της να αποστασιοποιηθεί από την πρώτη, με όρους ηθικούς μέσω της έννοιας της ευυποληψίας, και όχι οικονομικούς.

²¹⁸ Hollingworth S. and Williams K. (2009), Constructions of the workingclass 'Other' among urban, white, middle-class youth: 'chavs', subculture and the valuing of education, *Journal of Youth Studies*, 12(5), σ.474

²¹⁹ Lawler S. (2005), Disgusted subjects: the making of middle-class identities. *The Sociological Review*, 53, σ.443

²²⁰ Skeggs B. (2002), *Formations of Class and Gender Becoming Respectable*, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications, σ.1

Παραλληλίζει τον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται στην εργατική τάξη η έλλειψη ηθικής με τον τρόπο που διανοούμενοι του 17ου αιώνα λόγω της προνομιακής τους θέσης και της πρόσβασής τους στην γνώση κατασκεύαζαν μια εικόνα του εαυτού τους τέτοια που να έρχεται σε αντιπαράθεση με τον υπόλοιπο αδαή πληθυσμό.²²¹ Στα τέλη του 19ου αιώνα, αυτές οι απόψεις πολύ συχνά εκφράζονταν με μια δαρβινική ορολογία καθιστώντας τες ένα κυρίαρχο ιδεολογικό ρεύμα κατά το οποίο το αστικό περιβάλλον σχηματίζει ένα κατώτερο ανθρώπινο γένος, μια φυλή ανθρώπων μικροπρεπών, ασθενών, και ανθεκτικών στη κακομεταχείριση.²²² Εδώ η Morris εντοπίζει φόβους για κοινωνικές αναταραχές και απόψεις που αντιλαμβάνονται την εργατική τάξη σαν φορτίο στο δημόσιο θησαυροφυλάκιο. Όλα αυτά συνδεδεμένα με ιδέες για μια κληρονομική τάση στη διαφθορά και την ανηθικότητα επηρεασμένες από τις δημοφιλείς υποδείξεις του «κοινωνικού Δαρβινισμού».

Σε συνέχεια των παραπάνω, μπορούμε να πούμε πως η τάξη ως αποτέλεσμα κατηγοριοποίησης, δίνει στο άτομο που επιχειρεί την κατηγοριοποίηση την δυνατότητα αφενός να σκιαγραφήσει τους υπόλοιπους όπως κρίνει αυτό, αφετέρου να επικυρώνει την δική του θέση ισχύος.²²³ Αυτοί οι προσδιορισμοί της προσωπικότητας ενεργοποιούν συστήματα αξιών (value regimes), που επηρεάζουν όχι μόνο αντιλήψεις για ηθικές αξίες, αλλά και ιδέες που αφορούν την οικονομία, τα εμπορικά αγαθά αλλά και τις σχέσεις μεταξύ αντικειμένου και περιουσίας όπως ακόμα και την γενικότερη ερμηνεία της κοινωνίας, ώστε αυτές οι ιδέες να υπογραμμίζουν τελικά το ποιος και τι αξίζει.²²⁴

Επειδή λοιπόν η εργατική τάξη δεν έχει πρόσβαση στα συμβολικά συστήματα της ταξικής αναπαράστασης, δεν κατάφερε να θέσει υπό αμφισβήτηση τον αρνητικό χαρακτηρισμό που της αποδόθηκε, ωστόσο η ίδια φαίνεται να μην ταυτίζεται με αυτήν την αξιολόγηση, ως διεφθαρμένη, επικίνδυνη, και ασελγής. Μάλιστα προσφεύγει σε διαφορετικές αξιολογικές κατηγοριοποιήσεις που επιχειρούν την γελοιοποίηση του κατεστημένου που καταδικάζει την ηθική της.²²⁵ Τέτοιες επιθέσεις

²²¹ Skeggs B. (2004), Exchange, value and affect: Bourdieu and 'the self'. *The Sociological Review*, 52., σ.91

²²² Morris L. (2002), *Dangerous classes: The underclass and social citizenship*. London: Routledge, σ.22

²²³ Skeggs B. (2010), Class culture and morality: legacies and logics in the space for identification. στο: M Wetherell and C.T. Mohanty, eds. *The Sage Handbook of Identities*. London: Sage, σ.345

²²⁴ Skeggs B. (2011), Imagining personhood differently: person value and autonomist working-class value practices. *The Sociological Review*, 59,σ.496

²²⁵ Skeggs B. (2010), *Class culture...ο.π.* σ.344-345

στον «σνομπισμό» και τον «καθωσπρεπισμό» κατέχουν από καιρό κεντρική θέση στη διαμόρφωση των αξιών της εργατικής τάξης σύμφωνα με την Skeggs. Μάλιστα αυτός ο «αντί-καθωσπρεπισμός» έχει μακρά ιστορία σε ψυχαγωγικά κείμενα, όπου η εργατική τάξη αντιστρέφει τις αξίες των κυρίαρχων συμβολισμών και ορίζει τον εαυτό της μέσω της απόστασης και της διαφοροποίησης από την μεσαία τάξη, περιφρονώντας κάθε απαίτηση για κομψότητα.²²⁶

Ο τρόπος με τον οποίο οι τάξεις πλαισιώνονται από τα μέσα φαίνεται πως αντανακλά σε μεγάλο βαθμό όσα έχουν ειπωθεί μέχρι τώρα για την αναπαράσταση των τάξεων. Kendall, η οποία ασχολήθηκε με την συνεισφορά του Τύπου και της τηλεόρασης στην κοινωνική κατασκευή της ταξικής πραγματικότητας στις ΗΠΑ. Εδώ η Kendall καταλήγει στο συμπέρασμα πως η αναπαραγωγή μύθων και αρνητικών στερεοτύπων γύρω από την εργατική τάξη και τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα επικυρώνει την προνομιά θέση των ανώτερων τάξεων στον σχηματισμό της κοινωνικής πραγματικότητας. Ξεκινώντας από τα ψηλά, μπορούμε να πούμε πως επαναλαμβάνονται έξι μοντέλα πλαισίωσης των ανώτερων τάξεων (επικρατούσα άποψη, θαυμασμός, παράδειγμα προς μίμηση, έμφαση στην κατανάλωση, ξινά σταφύλια, σάπιο μήλο). Τα πλαίσια αυτά αντιστοιχούν σε παραδοχές που αναπαριστούν τους πλούσιους – στην περίπτωση των τεσσάρων πρώτων- θετικά, είτε ως ανθρώπους όμοιους με τους υπόλοιπους που απλά έτυχε να έχουν χρήματα, είτε ως φιλόανθρωπους που μοιράζονται τις περιουσίες τους με αυτούς που έχουν ανάγκη, είτε ως την προσωποποίηση του αμερικάνικου ονείρου που ξεκίνησαν από τα χαμηλά και κατέκτησαν την υψηλή θέση τους με σκληρή δουλειά, και άρα αξίζει να προσπαθήσει κάποιος να ακολουθήσει το παράδειγμά τους, είτε τέλος ως πιστούς της κατανάλωσης. Τα επόμενα δυο παραδείγματα πλαισίωσης είναι αρνητικά. Οι ανώτερες τάξεις παρουσιάζονται είτε ως δυσλειτουργικά ή δυστυχημένα άτομα που υποφέρουν εξαιτίας του πλούτου τους και συνεπώς οι απλοί πολίτες βρίσκονται σε καλύτερη θέση, είτε ως «παλιάνθρωποι» που έχουν προβλήματα με τον νόμο που ωστόσο τα χρήματα και η εξουσία τους μπορούν να τους διασφαλίσουν μια πιο ευνοϊκή μεταχείριση. Η Kendall υπογραμμίζει ένα σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται με την διαστρέβλωση της πραγματικότητας των πλουσίων από τα μέσα ως προς τον τρόπο που ζουν, όταν η πλαισίωση είναι θετική, ενώ όταν είναι αρνητική προκύπτει το ενδεχόμενο της εκθιασμού των πλουσίων αφού αναπαρίστανται ως καλύτεροι

²²⁶ Skeggs B. (2011), *Imagining personhood...* ο.π., σ.506

των υπόλοιπων ανθρώπων ακόμα και στις πιο αδύναμες στιγμές τους, ή ανώτεροι του νόμου.²²⁷

Γενικότερα οι τηλεοπτικοί χαρακτήρες ενσαρκώνουν ένα άτομο που πασχίζει για την κοινωνική άνοδο μέσω της εξάσκησης προσωπικών ικανοτήτων, της ενίσχυσης της ατομικότητας και της θυσίας. Ωστόσο οι συνέπειες της κινητικότητας αυτής παρουσιάζονται απρόβλεπτες. Μάλιστα ο παράγοντας της ατομικότητας λειτουργεί καταλυτικά, αφού μια ενδεχόμενη αποτυχία αποδίδεται αποκλειστικά στην προσωπική ευθύνη του χαρακτήρα και όχι στις προϋπάρχουσες κοινωνικές δομές.²²⁸

Οι παραπάνω προσεγγίσεις είναι σύμφωνες με το ταξικό μοντέλο του Bourdieu, που όπως είπαμε νωρίτερα περιγράφει με μεγαλύτερη ακρίβεια την αμερικανική πραγματικότητα παρά την παγκόσμια ή την ελληνική. Στην ελληνική περίπτωση, ευρήματα έρευνας που έγινε στην Αθήνα με σκοπό να μελετήσει τα πρότυπα πολιτιστικής κατανάλωσης και την σχέση τους με την κοινωνική διαστρωμάτωση, έδειξε πως η οικονομική τάξη έχει έναν περιορισμένο ρόλο, με το τρέχον εισόδημα του νοικοκυριού όπου ανήκει ένα άτομο και τη θέση των ατόμων στην ιεραρχία του κοινωνικού status όπως αυτή προσδιορίζεται από την επαγγελματική τους κατηγορία να έχουν ιδιαίτερο ρόλο.²²⁹ Βλέπουμε εδώ πως τα πλαίσια της κοινωνικής τάξης στην Ελλάδα είναι σχετικά ρευστά, με το κοινωνικό status και το εισόδημα να αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα κατά τον σχηματισμό της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου. Τέλος, ένα ακόμα εύρημα αυτής της έρευνας, επιβεβαιώνει πως η επιρροή από ελληνικές ιστορικο-πολιτισμικές ιδιαιτερότητες έχει πλέον μειωθεί κατά την κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων, και πως εμφανίζεται μια επικράτηση του μεταμοντέρνου καταναλωτισμού σε συνδυασμό με μια νεο-φιλελεύθερη «απόθεση» του πολιτικού στοιχείου, σύμφωνα με τις διεθνείς τάσεις.²³⁰ Άλλωστε, η κατανάλωση οποιουδήποτε προϊόντος λαϊκής κουλτούρας αμερικανικής προέλευσης, μπορεί να

²²⁷ Kendall D. (2011), *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*, Β έκδοση, Plymouth: Rowman & Littlefield publishers INC, σ.2-80

²²⁸ Freeman L. (1992), *Social mobility in television comedies*, *Critical Studies in Mass Communication*, 9(4) σ.401,405

²²⁹ Εμμανουήλ, Καυταντζόγλου και Σουλιώτης (2016, ο.π.σ.10

²³⁰ Εμμανουήλ 2016, ο.π.σ.28

συνεισφέρει στην «αμερικανοποίηση» της προσωπικότητας του ατόμου στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες.²³¹

3. Μεθοδολογία

Η μέχρι τώρα συζήτηση μπορεί να κατευθύνει την σκέψη του αναγνώστη όσον αφορά το ζητούμενο αυτής της εργασίας. Μιλήσαμε για ελίτ και μιλήσαμε για αναπαραστάσεις της πολιτικής και της κοινωνίας στα Μέσα. Το κύριο ερευνητικό ερώτημα συνεπώς έτσι όπως διαμορφώνεται από την θεωρητική συζήτηση που προηγήθηκε αφορά τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται οι πολιτικές ελίτ στην αμερικανική σειρά House of Cards. Αναμένεται, σε μια διαδικασία αποκωδικοποίησης του κειμένου στις κατευθύνσεις που τέθηκαν έως τώρα, να προκύψουν και κάποιες επιπλέον παρατηρήσεις πέραν του τρόπου αναπαράστασης των ελίτ, δηλαδή εάν είναι ακριβής ή ανακριβής σύμφωνα με τα δεδομένα της θεωρίας. Τέτοιες παρατηρήσεις αφορούν τις σχέσεις εξουσίας και την πολιτική εξουσία εν γένει, τον κόσμο της πολιτικής, λανθάνοντα ιδεολογικά μηνύματα και άλλες κοινωνιολογικές παρατηρήσεις που αφορούν την αναπαράσταση της τάξης στο σίριαλ. Το δεύτερο κομμάτι της έρευνας καλείται να διερευνήσει, χρησιμοποιώντας και πάλι ως μελέτη περίπτωσης το House of Cards, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις έννοιες ελίτ και πολιτική ελίτ οι τηλεθεατές του σίριαλ γενικά αλλά και ειδικά μέσα στα πλαίσια του κειμένου. Επιπλέον θα εξετασθεί ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται την αναπαράσταση της πολιτικής σε αυτό, αν δηλαδή είναι ρεαλιστικός ή όχι αλλά και τις σκέψεις που προκαλεί μια ενδεχόμενη παρουσίαση της πολιτικής ως μιας δραστηριότητας σκοτεινής και σκανδαλώδους, όπως ακόμα και την επίδραση που έχει η αναπαράσταση αυτή των ελίτ και της πολιτικής στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το κοινό την εξουσία. Αν δηλαδή η εξουσία των πολιτικών ελίτ αμφισβητείται, κανονικοποιείται ή ακόμα γίνεται αντικείμενο θαυμασμού.

Το στοιχείο της παγκόσμιας αγοράς είναι διάχυτο στο πεδίο της ψυχαγωγίας και της δημοφιλούς κουλτούρας αφού μια από τις βασικές αρχές του μονοπωλιακού καπιταλισμού είναι η εισχώρηση των προϊόντων στην ιδιωτική σφαίρα και από αυτήν

²³¹ Strinati D. (1992), *The taste of America Americanization and popular culture in Britain in Come on down?: popular media culture in post-war Britain*. London: Routledge, σ.65

την άποψη, ενώ η ανάγνωση ενός κειμένου αποτελεί προσωπική και "οικιακή" ενασχόληση, η ιδέες αυτού αγγίζουν γενικότερες πολιτισμικές φιλοδοξίες και αγωνίες.²³² Είναι ένα πολιτισμικό προϊόν που προκύπτει από την επεξεργασία και τον διάλογο μεταξύ οικονομικών παραγόντων και της υφιστάμενης κουλτούρας.²³³ Η ύπαρξη του στοιχείου του γενικού και του συλλογικού στα κείμενα δημοφιλούς κουλτούρας καθιστούν το μεθοδολογικό εργαλείο της ανάλυσης κειμένου κατάλληλο για τους σκοπούς της έρευνας. Η ανάλυση κειμένου (textual analysis) είναι μία μέθοδος που επιτρέπει στους ερευνητές την συλλογή πληροφοριών για τον τρόπο με τον οποίο τα υπόλοιπα άτομα αντιλαμβάνονται τον κόσμο.²³⁴ Σύμφωνα με τον McKee όταν κάποιος επιχειρεί την ανάλυση κειμένου στην ουσία κάνει μια ακαδημαϊκή υπόθεση πάνω στις πιο πιθανές ερμηνείες που μπορούν να εκπορευθούν από ένα κείμενο. Ως κείμενο ορίζεται μια πληθώρα αντικειμένων, όπως ταινίες, τηλεοπτικά προγράμματα, περιοδικά, ρούχα διαφημίσεις κ.α. Γενικά κείμενο, μπορεί να θεωρηθεί οτιδήποτε μπορεί να προσφέρει νοήματα και πληροφορίες. Αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζούμε μέσα από το πρίσμα του πολιτισμού και της κοινωνίας που μεγαλώνουμε και κατά συνέπεια διαφορετικοί πολιτισμοί αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο. Τα κείμενα συνιστούν τα μοναδικά υλιστικά ίχνη που αφήνουν πίσω τους οι προσπάθειες κατανόησης της πραγματικότητας, τα μοναδικά εμπειρικά στοιχεία που έχουμε στην διάθεσή μας για το πως άλλοι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο.²³⁵

Για πολλούς η ανάλυση κειμένου είναι ένα κατάλοιπο μιας παράδοσης που σήμερα αμφισβητείται και θεωρείται διανοητικά απλουστευτική και παλιομοδίτικη (passé).²³⁶ Ο Philo μάλιστα στρέφεται ενάντια σε οποιαδήποτε προσπάθεια απομονωμένης ποιοτικής έρευνας που στηρίζεται αποκλειστικά στο κείμενο, αφού όπως υποστηρίζει δεν αναδεικνύει στοιχεία σχετικά με την παραγωγή του κειμένου και την κατανάλωσή του, αντιπαραβάλλοντας είδη έρευνας που εξετάζουν την μαζική

²³² Philips D. and Tomlinson, A. (1992), Homeward bound: leisure, popular culture and consumer capitalism., in Come on down?: popular media culture in post-war Britain. London: Routledge. σ.26

²³³ Rhodes, C., & Westwood, R. (2007). Critical representations of work and organization in popular culture. Routledge. σ.7

²³⁴ McKee A. (2003), Textual Analysis: The Beginner's Guide. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications. σ.4

²³⁵ McKee A. (2003), ο.π., σ.6-15

²³⁶ Creeber G. (2006), The joy of text?: Television and textual analysis. Critical Studies in Television: The International Journal of Television Studies, 1(1), σ.83

επικοινωνία στο σύνολό της.²³⁷ Πράγματι οι ερευνητές απέχουν ακόμα αρκετά από το να κατανοήσουν καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο τα κοινά αντλούν και ερμηνεύουν στοιχεία ενός κειμένου.²³⁸ Εάν το κοινό μπορεί να «διαβάσει» ένα κείμενο με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, τότε ποια είναι η εγκυρότητα και η συνάφεια μιας ερμηνείας που προκύπτει από την ανάλυση κειμένου; Γύρω από αυτό το ερώτημα περιστρέφεται ο πυρήνας της κριτικής που ασκήθηκε σε αυτό το μεθοδολογικό εργαλείο σύμφωνα με τον Creeber. Η ερμηνεία που δίνει ο ερευνητής σε αυτήν την περίπτωση, εξακολουθεί να είναι μια ερμηνεία μεταξύ μιας πληθώρας διαφορετικών ερμηνειών. Όταν μάλιστα μια συγκεκριμένη προσέγγιση διατυπώνεται ως οριστική και καθολική, ο ερευνητής υπονοεί πως οποιοσδήποτε αναγνώστης, ή έστω μια σιωπηρή πλειοψηφία, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την κοινωνική τάξη και τη φυλή του, θα διαβάσει ένα κείμενο με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.²³⁹

Ωστόσο, η ανάλυση κειμένου, ιδιαίτερα στις μελέτες γύρω από τα τηλεοπτικά κείμενα, επανέρχεται στο προσκήνιο.²⁴⁰ Αυτό συμβαίνει γιατί τα κείμενα αυτά καλούν σε μια πολύ ξεχωριστή συζήτηση που αφορά την κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση συγκεκριμένων μηνυμάτων, η οποία χρειάζεται μια εξειδικευμένη και ακαδημαϊκή προσέγγιση. Ο αφηγηματικός χαρακτήρας του κειμένου, η δυναμική του για μια ιδεολογική συζήτηση και οι πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να έχει ως μια διαμεσολαβημένη πραγματικότητα, καλούν σε μια τέτοια ανάγνωση του κειμένου.²⁴¹ Αυτό γιατί σε μια τέτοια και παράλληλα πιο πραγματιστική προσέγγιση φαίνεται πως ένα κείμενο μπορεί να αξιολογηθεί ως (α) περισσότερο ή λιγότερο ακριβές, (β) κατ'επέκταση λιγότερο ή περισσότερο αληθινό και συνεπώς (γ) πόσο συνεπές είναι στην αφήγηση μιας αλήθειας γύρω από την πραγματικότητα.²⁴² Αυτή η προσέγγιση έρχεται σε αντίθεση με μια μετά-στρουκτουραλιστική οπτική που θέλει όπως γράφω και παραπάνω διαφορετικούς ανθρώπους να αντιλαμβάνονται διαφορετικά την πραγματικότητα και βρίσκεται πιο κοντά στον στρουκτουραλισμό ως μεθοδολογικό εργαλείο λογοτεχνικών αρκετές φορές κειμένων, όπου δίνει έμφαση στην

²³⁷ Philo, G. (2007). Can discourse analysis successfully explain the content of media and journalistic practice?. *Journalism studies*, 8(2), σ.194

²³⁸ Hills, M. (2008), *The dispersible television text: theorising moments of the new Doctor Who*. *Science Fiction Film & Television*, 1(1), σ.42

²³⁹ Creeber G. (2006), ο.π. σ.82

²⁴⁰ Creeber G. (2006), ο.π. σ.83

²⁴¹ Fürsich E. (2009). In defense of textual analysis: Restoring a challenged method for journalism and media studies. *Journalism studies*, 10(2), σ.239

²⁴² McKee A. (2003), ο.π., σ.16

«προκατασκευασμένη» ερμηνεία. Η κατανόηση δηλαδή εδώ δεν συνιστά μια ιδιωτική εμπειρία ούτε κάποιου είδους θεϊκή έμπνευση, αλλά προϊόν μερικών συγκεκριμένων και κοινών συστημάτων σημασιοδότησης. Στην προκειμένη, δεν αξιολογούνται τα κείμενα απλώς με βάση την εγκυρότητα, την αξιοπιστία τους ή την απεικόνιση της πραγματικότητας, αλλά γίνεται μια προσπάθεια να καταστεί αντιληπτή η μορφή της αναπαράστασης που περιγράφεται σε αυτά.²⁴³ Αυτό συμβαίνει λαμβάνοντας υπ' όψη πως μια πολύ σημαντική πτυχή της κατανόησης την πραγματικότητας κατέχει η ταυτότητα του ατόμου, αφού κατατάσσει τον εαυτό του και τους γύρω του σε ομάδες που αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου και σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Το φίλτρο της ταυτότητας επιδρά στην κατανόηση του κόσμου και πρέπει να σημειώσουμε εδώ πως ούτε τα Μέσα ούτε τα άτομα ελέγχουν αυτές τις πρακτικές.²⁴⁴

Μέχρι στιγμής έχει καταστεί σαφές πως μπορεί να υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι κατανόησης ενός κειμένου. Ωστόσο αυτοί οι τρόποι δεν είναι άπειροι. Αυτό που μπορεί να κάνει ο ερευνητής είναι να υποθέσει τον τρόπο ερμηνείας του κειμένου από το κοινό που τον απασχολεί.²⁴⁵ Η γνώση που παράγεται από την ανάλυση κειμένου είναι χρήσιμη για την κατανόηση των πιο πιθανών ερμηνειών του υπό εξέταση κειμένου εφόσον ο ερευνητής γνωρίζει σε ικανοποιητικό βαθμό το είδος του πολιτισμού που το παράγει και περιγράφεται από αυτό.²⁴⁶ Σίγουρα υπάρχουν όρια σε αυτού του είδους την ανάλυση όπως όμως υπάρχουν και όρια στην πολυσημία που μπορεί να έχει οποιοδήποτε κείμενο, και η ανάλυση κειμένου μπορεί να αναπτύξει αυτές τις παραμέτρους των πιθανών αναγνώσεων και να σκιαγραφήσει οπτικές που θα διαφωτίσουν τις πολιτισμικές και ιδεολογικές κατευθύνσεις του κειμένου. Μια τέτοια ανάλυση μπορεί ακόμα να αποτελέσει εργαλείο κριτικής σε λάθος αναγνώσεις ή αναγνώσεις που είναι μονοδιάστατες ή ημιτελείς.²⁴⁷

Επιπλέον, ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός ερευνητών ακολουθούν έναν συνδυασμό μεθόδων ανάμεσα στην ανάλυση κειμένου και κάποια μορφή έρευνας ακροατηρίων. Το πλεονέκτημα αυτής της διαδικασίας έγκειται στο γεγονός ότι ο ερευνητής αποκτά την δυνατότητα να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο το μήνυμα του

²⁴³ McKee A. (2003), ο.π., σ.17

²⁴⁴ McKee A. (2003), ο.π., σ.60

²⁴⁵ McKee A. (2003), ο.π., σ.80

²⁴⁶ McKee A. (2003), ο.π., σ.137

²⁴⁷ Kellner, D. (2011). Cultural studies, multiculturalism, and media culture. Gender, race, and class in media: A critical reader, 3, σ.14

κειμένου άλλαξε κατά την διακίνησή του, όπως για παράδειγμα σε ποιες αναγνώσεις του κειμένου δίνει έμφαση το κοινό.²⁴⁸ Το δεύτερο μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας αποτελούν 13 ημιδομημένες συνεντεύξεις που διεξήχθησαν κατά τη χρονική περίοδο Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2018 σε τηλεθεατές της σειράς House of Cards οι οποίοι είναι νέα άτομα ηλικίας 21-29 ετών. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει μια σε βάθος έρευνα γύρω από το νόημα που μπορεί να έχει το συγκεκριμένο τηλεοπτικό προϊόν για τους συμμετέχοντες. Πιο συγκεκριμένα η ημιδομημένη συνέντευξη επιτρέπει την συλλογή πληροφοριών γύρω από συγκεκριμένα σημεία της συζήτησης, που είναι κοινά σε κάθε συνεντευξιαζόμενο, ενώ ακόμα αφήνει κάποια περιθώρια ελευθερίας και την απαιτούμενη προσαρμοστικότητα ώστε να συλλεχθούν οι κατάλληλες πληροφορίες από τον κάθε συμμετέχοντα.²⁴⁹

Οι συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο είναι ένας ευέλικτος και προσαρμοστικός τρόπος συλλογής πληροφοριών και προσφέρουν την δυνατότητα τροποποίησης της διερευνητικής κατεύθυνσης²⁵⁰ ή ακόμα της συλλογής πληροφοριών που ίσως εκπλήξουν.²⁵¹ Άλλωστε η δυνατότητα παρατήρησης μη λεκτικών ενδείξεων επιτρέπει την κατανόηση των προφορικών αποκρίσεων, πολλές φορές αλλάζοντας ή ακόμη αντιστρέφοντας, σε ακραίες περιπτώσεις, το νόημά τους.²⁵² Ωστόσο η ίδια αυτή ευελιξία προκαλεί ένα ζήτημα τυποποίησης, το οποίο υπονοείται και αναπόφευκτα εγείρει ανησυχίες σχετικά με την αξιοπιστία, καθιστώντας παράλληλα δύσκολο τον αποκλεισμό μεροληψίας.²⁵³ Ένα ακόμα μειονέκτημα της μεθόδου αυτής, πιο πρακτικό αλλά εξίσου σημαντικό, είναι το γεγονός ότι η συνέντευξη είναι χρονοβόρα. Μια σύντομη συνέντευξη σπάνια είναι αξιόλογη, ωστόσο μια που ξεπερνά κατά πολύ την μια ώρα είναι πολύ πιθανό ότι θα αποθαρρύνει αρκετούς ερωτώμενους με αποτέλεσμα να οδηγήσει στη μείωση του αριθμού εκείνων που θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν και με τη σειρά του να οδηγήσει σε μεροληψίες για το δείγμα.²⁵⁴ Χρόνο απαιτεί ακόμα και η προετοιμασία της συνέντευξης, ο διακανονισμός επισκέψεων και μερικές φορές η χορήγηση αδειών, όπως συμβαίνει στην περίπτωση επιλογής δείγματος από μαθητές σχολείων. Ένας ακόμα επιβαρυντικός παράγοντας

²⁴⁸ Fürsich E. (2009). ο.π., σ.243

²⁴⁹ Turner III, D. W. (2010). Qualitative interview design: A practical guide for novice investigators. The qualitative report, 15(3), σ.755

²⁵⁰ Robson, S. (2010). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Αθήνα: Gutenberg. σ.323

²⁵¹ Berger, A. A. (1998). Media research techniques, Sage Publications. σ.57

²⁵² Robson, S. (2010).ο.π, σ.323

²⁵³ Robson, S. (2010).ο.π, σ.324

²⁵⁴ Robson, S. (2010).ο.π, σ.324

είναι η εμπειρία του ερευνητή,²⁵⁵ που στην δεδομένη περίπτωση είναι πολύ μικρή. Πολλές φορές είναι πιθανό ο ερευνητής να μην παίρνει τις απαντήσεις που χρειάζεται η έρευνα του αφού δεν είναι πάντα εύκολο για τους συμμετέχοντες στην έρευνα να δίνουν ολοκληρωμένες απαντήσεις και να εκφράζουν πάντα αυτό που επιθυμούν.²⁵⁶ Για τον λόγο αυτό η εμπειρία του ερευνητή παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαδικασία. Η καταγραφή των ερωτήσεων, ειδικά στις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται κάποιο μέσο ηχογράφησης, είναι μια διαδικασία που έχει τις δικές της προκλήσεις όπως η αποφυγή κάποιου θορυβώδους περιβάλλοντος που από την μία θα αποσπά την προσοχή του ερευνητή και του ερωτώμενου, αλλά ενδέχεται να καταστρέψει το αρχείο και να κάνει την διαδικασία της απομαγνητοφώνησης ακόμα πιο δύσκολη και χρονοβόρα.²⁵⁷ Ο όγκος τέλος της πληροφορίας που θα έχει συλλεχθεί στο τέλος της έρευνας ενδέχεται να είναι υπερβολικά μεγάλος και δύσκολα διαχειρίσιμος και αποτελεί μια ακόμα πρόκληση που καλείται ο ερευνητής να υπερβεί.²⁵⁸

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ερευνητική διαδικασία της συνέντευξης δείχνει ότι δεν διακρίνεται για την επιστημονική της αυστηρότητα αφού δεν παρέχουν επαρκείς πληροφορίες ώστε να κριθεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητά της.²⁵⁹ Τέτοιες πληροφορίες μπορεί να είναι το μέγεθος του δείγματος, τα χαρακτηριστικά του και ο τρόπος επιλογής του, ωστόσο όσον αφορά το περιεχόμενο και την ερμηνεία αυτού οι αφηγήσεις είναι εξαιρετικά ισχυρές.²⁶⁰ Σε κάθε περίπτωση η συνέντευξη δεν είναι μια εύκολη επιλογή ως τεχνική συλλογής δεδομένων, παρέχει όμως τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και πολύ διαφωτιστικό υλικό,²⁶¹ το οποίο είναι απαραίτητο για την συγκεκριμένη προσπάθεια αφού προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη μελέτη γύρω από την αναπαράσταση των ελίτ σε ένα από τα πιο δημοφιλή προϊόντα της σύγχρονης αμερικανικής μυθοπλασίας, το House of Cards.

Τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα όπως αναφέρεται και παραπάνω είναι ηλικίας 21-29 ετών. Η ηλικία τους είναι το βασικό κριτήριο επιλογής, αφού ανήκουν σε αυτό που ονομάζουν αρκετοί πλέον «screenagers», άτομα δηλαδή νεαρής ηλικίας (millennials) τα οποία απομακρύνονται από την κατανάλωση τηλεοπτικών προϊόντων

²⁵⁵ Turner III, D. W. (2010), ο.π. σ.753

²⁵⁶ Berger, A. A. (1998).σ.58

²⁵⁷ Berger, A. A. (1998).σ.57 και Robson, S. (2010).ο.π, σ.344-345

²⁵⁸ Berger, A. A. (1998).σ.57

²⁵⁹ Robson, S. (2010).ο.π, σ.344

²⁶⁰ Robson, S. (2010).ο.π, σ.344

²⁶¹ Robson, S. (2010).ο.π, σ.324

στα πλαίσια που ορίζει ο παραδοσιακός τηλεοπτικός προγραμματισμός, και απευθύνονται στις ψηφιακές τεχνολογίες και σε συνδρομητικές υπηρεσίες παροχής βίντεο και σειρών on demand όπως είναι το NETFLIX,²⁶² η εταιρεία παραγωγής του σίριαλ που εξετάζεται. Συνεπώς είναι πιο εύκολο να εντοπιστούν τηλεθεατές του σίριαλ σε άτομα νεαρής ηλικίας, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο σίριαλ δεν έχει προβληθεί στην ελληνική τηλεόραση, με εξαίρεση το Cosmote-TV, που ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2016 (3 χρόνια μετά την δημοσίευση στο διαδίκτυο του πρώτου κύκλου) την προβολή του House of Cards. Ένας ακόμα λόγος επιλογής ατόμων με γνώμονα την ηλικία τους σχετίζεται με την πολιτική συμμετοχή της συγκεκριμένης ηλικιακής κατηγορίας. Αφενός το μεγάλο χρονικό περιθώριο πολιτικής συμμετοχής λόγω της ηλικίας τους και αφετέρου ενδείξεις για απομάκρυνση ακόμα και αποξένωση των νέων ανθρώπων από τους παραδοσιακούς μηχανισμούς πολιτικής συμμετοχής,²⁶³ καθιστούν την διαδικασία κατανόησης του τρόπου αποκωδικοποίησης από τα άτομα αυτά ενός τηλεοπτικού προϊόντος που αναπαριστά πολιτικές διαδικασίες, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Στην διαδικασία επιλογής των συμμετεχόντων τέλος, έγινε μια προσπάθεια ώστε να συμπεριληφθούν άτομα που καλύπτουν ένα ιδεολογικό φάσμα από την αναρχία και την «αριστερά» μέχρι την «λαϊκή δεξιά», χωρίς ωστόσο να υπονοείται εδώ ότι πρόκειται για ένα αντιπροσωπευτικό, πόσο μάλλον απόλυτο, δείγμα της συγκεκριμένης ηλικιακής κατηγορίας. Η προσπάθεια αυτή περιορίζεται στην ενδεικτική παρουσίαση της λογικής με την οποία αντιλαμβάνονται ορισμένα άτομα τα μηνύματα που εμπεριέχονται στο κείμενο που εξετάζεται. Για τη διατύπωση των ερωτήσεων που έγιναν στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε ένας βασικός άξονας έξι θεματικών ενοτήτων. Ως μεθοδολογικό εργαλείο για την επεξεργασία των συνεντεύξεων θα χρησιμοποιηθεί η ανάλυση λόγου.

Ο Hall υποστηρίζει ότι οι καταναλωτές δημοφιλών κειμένων ενδέχεται να αφομοιώνουν τα κωδικοποιημένα κυρίαρχα μηνύματα, πολλές φορές όμως ενδέχεται και να τα απορρίπτουν, και αυτό συμβαίνει γιατί η αποκωδικοποίησή τους ακολουθεί

²⁶² Matrix, S. (2014). The Netflix effect: Teens, binge watching, and on-demand digital media trends. *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures*, 6(1), σ.120

²⁶³ βλ Norris, P. (2004). Young people & political activism. Harvard University, John F. Kennedy School of Government., Henn, M., & Foard, N. (2012). Young people, political participation and trust in Britain. *Parliamentary affairs*, 65(1), 47-67. και Sloam, J. (2014). New voice, less equal: The civic and political engagement of young people in the United States and Europe. *Comparative Political Studies*, 47(5), 663-688.

ποικίλους και συχνά απρόβλεπτους τρόπους.²⁶⁴ Ωστόσο, σύμφωνα με τους αναλυτές λόγου, ο αριθμός των αναγνώσεων είναι μόνο φαινομενικά πολυποίκιλος, αφού αν και τα άτομα μπορούν πράγματι να προσεγγίσουν ένα κείμενο με διαφορετικούς τρόπους, συχνά το κάνουν αντλώντας από ένα εύρος διαλογικών πλαισιώσεων που υπάρχει ήδη εν είδη συσσωρευμένης γνώσης ή κοινής παραδοχής.²⁶⁵ Η ανάλυση λόγου (discourse analysis) συνεπώς είναι μια διαδικασία στην οποία αντιλαμβάνεται κανείς τον λόγο / την γλώσσα ως μια κοινωνική πρακτική η οποία σχηματίζει τον κοινωνικό κόσμο και περιλαμβάνει την έννοια της ταυτότητας, των κοινωνικών σχέσεων και της γενικότερης αντίληψης του κόσμου.²⁶⁶ Αυτό ταυτόχρονα σημαίνει ότι η γλώσσα αποτελεί έναν κοινό τόπο αξιών και ιδεών και κατ' επέκταση ιδεολογιών που διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το άτομο τον κόσμο.²⁶⁷ Η ανάλυση λόγου, προϋποθέτει πως οποιαδήποτε περιγραφή της πραγματικότητας γίνεται μέσω της γλώσσας, και πως επιπλέον οι διαφορετικοί διαλογικοί τρόποι πλαισίωσης ανταγωνίζονται ως ένα βαθμό ο ένας τον άλλον στην διαδικασία κατασκευής της πραγματικότητας.²⁶⁸ Αυτό συνεπάγεται μια διαδικασία κατηγοριοποίησης με όρους διαλογικής ανάλυσης στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατασκευάζουν την εικόνα της πραγματικότητας στο μυαλό τους.²⁶⁹ Οι άνθρωποι, για παράδειγμα ενδέχεται να αντιλαμβάνονται τον κόσμο με όρους ηθικής, δηλαδή τι είναι ηθικό ή όχι, τι είναι σωστό ή λάθος, αλλά μπορούν να αντιλαμβάνονται τον κόσμο και με όρους πολιτικής, δηλαδή τί είναι δίκαιο ή άδικο, τι είναι ίσο ή άνισο. Μάλιστα, μια κοινωνικοπολιτική προσέγγιση του λόγου, επιτρέπει έναν συστηματικό συσχετισμό της ιδεολογίας και των κοινωνικών σχέσεων όπως είναι η τάξη, το φύλο ή η εθνικότητα με τη χρήση συγκεκριμένων διαλογικών πλαισιώσεων.²⁷⁰

²⁶⁴ Ali, S. (2012). Visual analysis. *Researching Society and Culture*, σ. 293

²⁶⁵ Ali, S. (2012), ο.π

²⁶⁶ Jørgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. Sage. σ.96

²⁶⁷ Matheson, D. (2005). *Media discourses*. McGraw-Hill Education, σ. 4

²⁶⁸ Jørgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002) ο.π σ.5 και 17

²⁶⁹ Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism* Routledge, σ.3

²⁷⁰ Van Dijk, T. A. (1995). *Ideological discourse analysis*. In In. σ.137

4. Ανάλυση του κειμένου του House of Cards

«Η πολιτική δεν είναι εκλεπτυσμένη πια. Είναι κόλαση»²⁷¹

4.1.1 Το φαινόμενο House of Cards

Ο μεγάλος διαδικτυακός και δημοσιογραφικός θόρυβος που προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί το συγκεκριμένο αμερικανικό πολιτικό θρίλερ δεν μπορεί να μην συσχετιστεί με την έντονη τάση απεικόνισης της πολιτικής εξουσίας με όρους συνωμοτικών και κυριαρχικών που επιλέγει η σειρά.²⁷² Μάλιστα η φρενίτιδα για τη σειρά δεν καταλάγιασε ακόμα και μετά τις πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με τις καταγγελίες σε βάρος του πρωταγωνιστή της σειράς Kevin Spacey, με τον Cary Cooper να υποστηρίζει στο *The Conversation* πως η παρακολούθηση ταινιών ή σίριαλ με πρωταγωνιστή τον Spacey δεν καθιστά κάποιον κακό άνθρωπο και πως δεν πρέπει να γίνεται ταύτιση του έργου του ηθοποιού με την προσωπική του ζωή.²⁷³ Και πράγματι δεν ήταν λίγες η φορές όπου το πολιτικό ρεπορτάζ συνάντησε την δημοφιλή σειρά στις πολιτικές εξελίξεις στην πραγματική ζωή, με αποκορύφωμα την εκλογική νίκη του Donald Trump τον Νοέμβριο του 2016. Έκτοτε αρκετοί δημοσιογράφοι παρομοίασαν την θητεία του Αμερικανού Προέδρου με τον Frank Underwood, όπως για παράδειγμα ο James Poniewozik από την NY ο οποίος υποστήριξε το καλοκαίρι πως η διακυβέρνηση του Trump, ξεπερνάει τα όρια της σειράς²⁷⁴, η οποία όπως είπαμε νωρίτερα, μέσα στα πλαίσια της νέας αμερικανικής μυθοπλασίας επιδιώκει τον ρεαλισμό. Υπήρξαν μάλιστα φορές που πολιτικοί επιχείρησαν να αντιγράψουν τον Frank Underwood τόσο στις ΗΠΑ²⁷⁵ όπου η «Ουανσινγκτον έχει επίσημα εμμονή με το πολιτικό θρίλερ της NETFLIX και τις γευστικότερες πρακτικές του αδηφάγου πρωταγωνιστή, Frank Underwood»²⁷⁶ και που ο τότε πρόεδρος Barack Obama ζητούσε από τους λογαριασμούς του στα κοινωνικά δίκτυα να μην γίνονται spoilers,²⁷⁷ κάτι που δεν είναι εφικτό σε αυτήν την εργασία, όσο και στην Ελλάδα

²⁷¹ Frank Underwood, s05e05

²⁷² Βαμβακάς Β., ο.π. σ.355

²⁷³ Cooper C., (2017), Should we be ashamed to watch a Kevin Spacey movie?. *The Conversation*

²⁷⁴ Poniewozik J. (2017) The Trump Administration Shakes 'House of Cards' Hard. www.nytimes.com

²⁷⁵ Democrat Runs "House Of Cards" Campaign Ad <https://www.youtube.com/watch?v=pSizSu-sIV4>

²⁷⁶ Washington, DC Is Officially OBSESSED With 'House Of Cards'.

<http://abcnewsradioonline.com/politics-news/dc-is-officially-obsessed-with-house-of-cards.html>

²⁷⁷ <https://twitter.com/barackobama/status/434108103789793281?lang=el>

όταν υποψήφιος για επικεφαλής της Κεντροαριστεράς κυκλοφόρησε εν όψη των επικείμενων τότε εκλογών για τον νέο φορέα «διάγγελμα αλά House of Cards».²⁷⁸

Το πεδίο της πολιτικής γίνεται όλο και συχνότερα άμεσο θέμα πραγμάτευσης των αμερικανικών σειρών, αφού σειρές που αναφέρονται με σαφήνεια στους τρόπους λειτουργίας των φανερών και κρυφών δομών εξουσίας των ΗΠΑ γίνονται ελκυστικές για ένα όλο και μεγαλύτερο κοινό.²⁷⁹ Συγκεκριμένα για το House of Cards, υποστηρίζεται ότι οι αποτυπωμένες ρεαλιστικές αναπαραστάσεις σχηματίζουν έναν ξεκάθαρο μηχανισμό μέσα από τον οποίο η τηλεόραση επηρεάζει τον τηλεθεατή, αφού η μυθοπλασία χρησιμοποιεί πολιτικές αφηγήσεις απεικονίζοντας μια δραματοποιημένη πραγματικότητα.²⁸⁰ Η παρατήρηση αυτή ωστόσο αφορά την παραγωγή του BBC, που προηγήθηκε αυτής που εξετάζεται τώρα και που αποτέλεσε τη μεγαλύτερη επιτυχία του NETFLIX μέχρι στιγμής εκτοξεύοντας τη δυναμική της εταιρίας.²⁸¹

Η επιτυχία της σειράς, συνδέεται μέχρι ένα βαθμό και με την εταιρία παραγωγής η οποία μαζί με την HBO, αποτελούν τους βασικούς πρωταγωνιστές της διαδικασίας αλλαγής της τηλεοπτικής συνήθειας του ακροατηρίου με όρους που είδαμε σε προηγούμενη ενότητα. Η καινοτομία μάλιστα που εισήγαγε η NETFLIX συνίσταται στη διάθεση όλων των επεισοδίων ενός κύκλου ταυτόχρονα, μια κίνηση που επιβεβαιώνει την στροφή προς την άμεση ικανοποίηση των νέων καταναλωτικών συνηθειών του τηλεοπτικού κοινού και κυρίως την αποδέσμευση της δομής των τηλεοπτικών σειρών από τις ρίζες τους στην παραδοσιακή τηλεόραση.²⁸²

Η σειρά επικεντρώνεται στο φιλόδοξο μέλος του Κογκρέσου, Francis (Frank) J. Underwood, που υποδύεται ο Kevin Spacey, και στην εξίσου φιλόδοξη γυναίκα του, Claire Underwood, που υποδύεται η Robin Wright. Όταν ο Frank, ο οποίος είχε υποστηρίξει με επιτυχία τον πρόεδρο των ΗΠΑ στην προεκλογική του καμπάνια, δεν παίρνει μετά την εκλογική νίκη την θέση του Υπουργού Εξωτερικών που του είχαν υποσχεθεί, ορκίζεται σιωπηλά την εκδίκησή του, την οποία προετοιμάζει στο τέλος

²⁷⁸ http://www.athensvoice.gr/politics/378268_o-apostolos-pontas-kanei-diaggelma-ala-house-cards-video

²⁷⁹ Βαμβακάς Β., ο.π. σ.355

²⁸⁰ Van Zoonen, L., & Wring, D. (2012). Trends in political television fiction in the UK: Themes, characters and narratives, 1965–2009. *Media, Culture & Society*, 34(3), σ. 278

²⁸¹ Δημητρακοπούλου Δ., Σαββάκης Ε., (2017), Η μετεξέλιξη της τηλεόρασης στην ψηφιακή εποχή στο Αμερικανικές σειρές.. ο.π σ. 567

²⁸² Δημητρακοπούλου Δ., Σαββάκης Ε., (2017),ο.π σ.563

του πρώτου επεισοδίου με την βοήθεια της γυναίκας του. Στα πρώτα λεπτά του επεισοδίου ωστόσο, η έκπληξή του γίνεται εμφανής, αφού μόλις έχει λάβει τα πιο άσχημα ίσως νέα της καριέρας του. Σε λίγα δευτερόλεπτα ωστόσο βρίσκει την αυτοσυγκράτησή του και δεν επιτρέπει στο συναίσθημά του να εκδηλώσει την αποστροφή του στους μέχρι τότε συμμάχους του, οι οποίοι αμέσως έγιναν εχθροί του. Άλλωστε ήδη από τα πρώτα δευτερόλεπτα του επεισοδίου, γίνεται γνωστός στον τηλεθεατή ο μοναδικός κανόνας του πρωταγωνιστή που είναι, «κυνήγησε αλλιώς θα σε κυνηγήσουν», μέσα από μια φορτισμένη σκηνή, όπου ο τηλεθεατής βλέπει τον Underwood να πνίγει έναν τραυματισμένο σκύλο καθώς εξηγεί πως «υπάρχουν δυο είδη πόνου. Ο πόνος που σε κάνει πιο δυνατό και ο άχρηστος πόνος που είναι μόνο βασανιστήριο. Δεν έχω υπομονή για άχρηστα πράγματα».

Μέσα στα τρία πρώτα μόλις λεπτά της αφήγησης, γινόμαστε θεατές αφενός της αδίστακτης φύσης του Underwood και αφετέρου μιας σαιξπηρικής υπέρβασης του «τέταρτου τοίχου» της θεατρικής σκηνής. Πράγματι το σενάριο, οι χαρακτήρες και η σκηνοθεσία της σειράς παραπέμπουν στον Ριχάρδο τον Γ' του Σαίξπηρ.²⁸³ Και στις δυο περιπτώσεις η δράση λαμβάνει χώρα σε ένα κέντρο εξουσίας, την αυλή του Οίκου των Λάνκαστερ στον Λονδίνο, από την μια, και τον Λευκό Οίκο και το Κογκρέσο από την άλλη. Επιπλέον οι δυο πρωταγωνιστικοί χαρακτήρες αισθάνονται αδικημένοι από τον τρόπο με τον οποίο έχει κατανεμηθεί η εξουσία, αφού ο Ριχάρδος ο Γ' λόγω των σωματικών του ελαττωμάτων στερείται του δικαιώματός του στον θρόνο. Οι σαιξπηρικοί διαβολικοί χαρακτήρες μιλούν απευθείας στο κοινό σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός καλαίσθητου δεσίματος με αυτό. Στην ίδια λογική ο Underwood απευθυνόμενος στην κάμερα μιλάει στους τηλεθεατές και τους αποκαλύπτει την μακιαβελική φιλοσοφία του.²⁸⁴

Ο μακιαβελικός χαρακτήρας του Underwood μπορεί να γίνει αντιληπτός από την έκφραση «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Για τον Μακιαβέλι η εξουσία ενός ηγεμόνα πρέπει να προστατεύεται με κάθε τρόπο, ακόμα και με την χρήση πολύ βίαιων και διαβολικών μεθόδων.²⁸⁵ Προκειμένου να πετύχει τους στόχους του ο Underwood στηρίζεται αποκλειστικά στην πολιτική του δύναμη και στις τακτικές που έμαθε στα

²⁸³ Klarer, M. (2014). Putting television 'aside': Novel narration in House of Cards. *New Review of Film and Television Studies*, 12(2), σ.206

²⁸⁴ Davidson, L. E. (2015). The World According to Frank Underwood: Politics and Power in "House of Cards" σ.10

²⁸⁵ Machiavelli, N.,(2011) *The Prince* London: Penguin. σ.50-51

πλαίσια της πολιτικής του καριέρας. Διατηρεί λίστα εξυπηρετήσεων που του χρωστούν άτομα με τα οποία είχε συναναστραφεί στο παρελθόν και επιλέγει να εξαργυρώσει αυτές τις υποχρεώσεις σε στρατηγικά σημεία. Θα μπορούσαμε εδώ να παρομοιάσουμε τον πρωταγωνιστή με τον Μεφιστοφελή του Goethe, αφού βοηθώντας κάποιον ουσιαστικά εξαγοράζει την ψυχή του ή έστω την πολιτική του ισχύ.

Η αναλογία αυτή θα γίνει ακόμα πιο ακριβής στη συνέχεια, όταν θα μετατρέψει έναν άλλο πολιτικό, τον Peter Russo, κυριολεκτικά σε ένα πiónι του. Όσο ανήθικο και αν φαίνεται αυτό, ο Underwood και ο Μακιαβέλι αντιλαμβάνονται την πολιτική ως ένα πεδίο όπου η ηθικότητα δεν μπορεί να ευδοκιμήσει. Οι αρχές του πρωταγωνιστή οι οποίες παρουσιάζουν έντονα το στοιχείο της ανηθικότητας και την τάση προς τον μακιαβελισμό, δεν μπορούν να τον τοποθετήσουν σε κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό χώρο, αφού αν και είναι εκλεγμένος με το κόμμα των Δημοκρατικών, συνωμοτεί με άτομα και από τα δυο κόμματα προκειμένου να σκαρφαλώσει στην πολιτική κλίμακα. Σε κάθε περίπτωση ο Μακιαβέλι θα θαύμαζε τον τρόπο με τον οποίο ο Underwood ψεύδεται, μηχανορραφεί και χειρίζεται άτομα και καταστάσεις προκειμένου να εξασφαλίσει πολιτική εξουσία. Μάλιστα ο Ιταλός φιλόσοφος θα επιδοκίμαζε ακόμα και τις δολοφονίες του πρωταγωνιστή.²⁸⁶ Η ανηθικότητα βέβαια ως γεγονός στη σύγχρονη πολιτική, είναι κάτι που παρατηρεί και ο C.W. Mills όπως είδαμε νωρίτερα, κάτι στο οποίο θα επιστρέψουμε λίγο παρακάτω.

Στο πλευρό του Underwood βρίσκονται δυο ακόμα άτομα, η γυναίκα του και ο βοηθός του. Η γυναίκα του Clair διοικεί μια ΜΚΟ, σκοπός της οποίας είναι η διασφάλιση καθαρού πόσιμου νερού σε τριτοκοσμικές χώρες. Παρά την αλτρουιστική δράση της, η Clair ακολουθώντας το παράδειγμα του άντρα της χειραγωγεί τους φίλους και τους εχθρούς της κυνηγώντας και αυτή την πολιτική εξουσία. Διαμορφώνεται έτσι ένας πολύ ισχυρός και επικίνδυνος «πολιτικός οίκος», με τα δυο μέλη του να είναι εξίσου δραστήρια. Αντίθετα από την Clair, ο Doug δεν αναπτύσσει πολιτικές φιλοδοξίες, τουλάχιστον μέχρι στιγμής. Έχει αφιερώσει την ζωή του στην υπηρεσία του Frank όντας το δεξί του χέρι. Ακόμα και αν ο πρωταγωνιστής δεν τρέφει για αυτόν φιλικά συναισθήματα και τον αντιμετωπίζει αρκετά κυνικά μερικές φορές σε κάποια από τις σκηνές που απευθύνεται στο κοινό,

²⁸⁶ Littmann, G. (2015). American Machiavelli. House of Cards and Philosophy: Underwood's Republic, σ.85

αποδεικνύεται αναντικατάστατος βοηθός. Ο Doug διαθέτει μια μοναδική ικανότητα στο να χειρίζεται πολιτικά σκάνδαλα, δεν έχει εμφανίζεται ως πολιτική αυθεντία ακόμα και αν η θέση του ως προϊστάμενος του πολιτικού προσωπικού ενός πολιτικού θα απαιτούσε στην πραγματικότητα μια πολιτική εμπειρία. Παρά τις διαφορές ανάμεσα στον Doug και την Clair όσον αφορά τους στόχους και τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται καταστάσεις, καθίσταται και οι δύο αδίστακτα χρήσιμοι, ο καθένας από το πόστο τους, υπηρετώντας τον ανώτερο για την αφήγηση σκοπό του Frank σε μια χωρίς τέλος πολιτική μάχη. Τουλάχιστον στους πρώτους κύκλους, αφού από τα μισά του τρίτου κύκλου και έπειτα η Clair αρχίζει να ανεξαρτητοποιείται περαιτέρω και να αποκτά φιλοδοξίες που γίνονται εμπόδια για τον πρωταγωνιστή ο οποίος έχοντας πλέον κατακτήσει την θέση του Προέδρου των ΗΠΑ, εξακολουθεί να μάχεται σε πολλά μέτωπα προκειμένου να διατηρήσει την πολιτική του εξουσία.

4.1.2 Οι ελίτ στο House of Cards

Πολιτική εξουσία, η έκφραση με την οποία κλείνει η προηγούμενη ενότητα, προσφέρει τις δυο λέξεις κλειδιά που θα ξεκλειδώσουν την πόρτα πίσω από την οποία κρύβονται οι θεωρίες των ελίτ στο εξεταζόμενο κείμενο. Πριν δούμε τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται θα πρέπει φυσικά να δούμε το κατά πόσο υπάρχει κάτι τέτοιο στη σειρά, ή μάλλον να αποκαλύψουμε την παρουσία των ελίτ στην αφήγηση. Θα ήταν δύσκολος ο εντοπισμός μιας πολιτικής θεωρίας σε ένα προϊόν μυθοπλασίας έντονα δραματοποιημένο και χωρίς το στοιχείο του ρεαλισμού.

Σε προηγούμενη ενότητα μιλήσαμε για την νέα αμερικανική τηλεόραση, της οποίας βασική αρχή είναι η διαμόρφωση του στοιχείου του ρεαλισμού. Σύμφωνα με την Davidson ο Frank Underwood παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τον 36^ο Πρόεδρο των ΗΠΑ Lyndon B. Johnson.²⁸⁷ Προερχόμενοι και οι δυο από τις νότιες πολιτείες, μέλη του Δημοκρατικού κόμματος, παρουσιάζουν μια ξεχωριστή ικανότητα να ανέρχονται στην κλίμακα της πολιτικής εξουσίας. Επιπλέον, έχοντας διατελέσει και οι δυο βουλευτές στο Κογκρέσο, βρέθηκαν στην θέση του Προέδρου χωρίς να έχουν κερδίσει εκλογές. Ο LBJ διατηρούσε μια λίστα παρόμοια με αυτήν του πρωταγωνιστή μας ενώ στηριζόταν και αυτός αποκλειστικά στην δική του πολιτική

²⁸⁷ Davidson, L. E. (2015). The World According to Frank Underwood: Politics and Power in " House of Cards". σ.13

εξουσία που πήγαζε από ένα δίκτυο γνωριμιών που διατηρούσε. Παρουσιάζονται και οι δυο ως στυγνοί πραγματιστές των οποίων η επιθετική πολιτική και πίεση οδήγησε στην ψήφιση καθοριστικών νόμων.²⁸⁸ Μάλιστα η Davidson υποστηρίζει πως ο Johnson, όπως και ο Underwood, χρησιμοποίησε την διαφθορά και τον φόνο ως εργαλεία απόκτησης πολιτικής εξουσίας στην Ουάσιγκτον, εφόσον όπως λέει έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο στην δολοφονία του Kennedy.²⁸⁹

Στο House of Cards η πολιτική πραγματικότητα καμουφλάρεται πίσω από την φαντασία και την δραματοποίηση, ωστόσο η αναπαράσταση της διαχείρισης πολιτικών μηχανισμών, όπως η συναναστροφή του Underwood με λουμπίστες, ηγετικές φυσιογνωμίες του Κογκρέσου προερχόμενες και από τα δυο κόμματα, με την Υπουργό Εξωτερικών, τον ίδιο τον Πρόεδρο και δημοσιογράφους παρέχει ένα ρεαλιστικό «πορτραίτο» της φύσης της αμερικανικής πολιτικής, ειδικά την περίοδο της προεδρίας του LBJ. Σύμφωνα με τις θεωρίες των ελίτ, σε αυτούς τους μηχανισμούς μπορούμε να εντοπίσουμε την διάκριση ελίτ-μη ελίτ, η οποία σύμφωνα με τον Mills δεν εντοπίζεται σε προσωπικότητες, αλλά σε οργανικές θέσεις μεγάλων οργανισμών.²⁹⁰

Όπως είδαμε, ο Putnam όρισε την πολιτική ελίτ ως μερικούς ανθρώπους οι οποίοι έχουν περισσότερη πολιτική εξουσία από ότι οι περισσότεροι.²⁹¹ Για την διατήρηση και την αύξηση της εξουσίας αυτής αγωνίζεται σε κάθε επεισόδιο ο Underwood. Στη συνέχεια έκανε μια διάκριση ανάμεσα στις μορφές εξουσίας, ορίζοντας ως εξουσία την ικανότητα άμεσου επηρεασμού ενός ατόμου ή την ικανότητα επηρεασμού των αποφάσεων μιας συλλογικότητας, εντοπίζοντας στον δεύτερο ορισμό την πολιτική εξουσία των ελίτ. Πράγματι βλέπουμε στο House of Cards τον Underwood να χρησιμοποιεί την πολιτική του εξουσία προκειμένου να ελέγξει την κυβερνητική δραστηριότητα και να περάσει την πολιτική ατζέντα του νέου Προέδρου, προσπαθώντας να κερδίσει την εμπιστοσύνη του. Έτσι στα πρώτα έξι επεισόδια του πρώτου κύκλου βλέπουμε τον Underwood να ετοιμάζει ένα νομοσχέδιο και να ξεπερνάει κάθε εμπόδιο για την ψήφισή του. Αρχικά διαρρέει στον Τύπο το αρχικό νομοσχέδιο για την παιδεία το οποίο θα αύξανε τον κρατικό έλεγχο στην εκπαίδευση αφού το αξιολόγησε ως «ριζοσπαστικό και αριστερό» και θεώρησε πως θα

²⁸⁸ Davidson, L. E ο.π σ. 13-14

²⁸⁹ Davidson, L. E ο.π σ. 14-15

²⁹⁰ Mills C.W, ο.π, σ.9

²⁹¹ Putnam R., "The Comparative Study of Political Elites", σ.5

προκαλούσε πολιτικό πρόβλημα στον Πρόεδρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την παραίτηση του υπουργού Παιδείας, και την ανάληψη της ευθύνης για τον μετασχηματισμό του νομοσχεδίου αποκλειστικά στον Underwood. Ο χαρακτήρας του νομοσχεδίου πλέον γίνεται εξαιρετικά νεοφιλελεύθερος, γεγονός που προκαλεί αντιδράσεις στο κόμμα των Δημοκρατικών – τον τρόπο με τον οποίο τις ξεπερνά ο Underwood θα δούμε στην επόμενη ενότητα- αλλά και στους κόλπους των καθηγητών. Ο ήρωάς μας βρίσκει εδώ έναν νέο αλλά προσωρινό εχθρό στο πρόσωπο του Martin Spinella, ο οποίος είναι ένας εκπρόσωπος -συνδικαλιστής του σωματείου των δασκάλων. Με τον ρόλο του Spinella, εισάγεται μια ακόμα μορφή ελίτ που συναντάμε κυρίως στις σύγχρονες προσεγγίσεις και εντάσσεται κάτω από την ομπρέλα των «αντι-ελίτ» (counter-elit), εκείνων των οργανισμών δηλαδή που διαθέτουν οργανωτική ικανότητα και κάποια μαζική απήχηση, ωστόσο η εξουσία τους δεν είναι αρκετά ισχυρή ώστε να επηρεάσουν καθοριστικά τις πολιτικές εξελίξεις. Έτσι ο Spinella αν και καταφέρνει να οργανώσει την μαζικότερη και με τη μεγαλύτερη διάρκεια απεργία που συνέβη ποτέ στις ΗΠΑ εκθέτοντας παράλληλα τον Underwood σε ένα τηλεοπτικό debate, χάνει. Αυτό γίνεται φυσικά ύστερα από τους χειρισμούς του Underwood ο οποίος οργανώνει μια ψεύτικη επίθεση στο σπίτι του την οποία χρέωσε στους διαδηλωτές, και εκμεταλλευόμενος τον οξύθυμο χαρακτήρα του αντιπάλου του τον έφερε σε σημείο να τον χτυπήσει ώστε να μπορέσει στη συνέχεια ο πρωταγωνιστής να ταυτίσει την «επιθετική και παράλογη» συμπεριφορά του εκπροσώπου των απεργών με το σύνολο των απεργών. Ο τρόπος αναπαράστασης των απεργών αξίζει ιδιαίτερη προσοχή και θα επιστρέψουμε σε αυτήν σε επόμενη ενότητα.

Βλέπουμε πάντως πως η εξουσία του Underwood δεν περιορίζεται στην «συλλογική» της έκφραση, αυτή του επηρεασμού συλλογικών αποφάσεων, όπως περιγράφεται στις θεωρίες των ελίτ. Η εξουσία του πρωταγωνιστή είναι πολλές φορές άμεση και ωμή, είναι το είδος της εξουσίας όπου ένας άνθρωπος υποχρεώνει κάποιον άλλο να κάνει κάτι που δεν θα έκανε υπό άλλες συνθήκες. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση του νεαρού γερουσιαστή Peter Russo. Ο Russo αντιμετωπίζει προβλήματα αλκοολισμού και εθισμού στα ναρκωτικά. Όταν συνελήφθη να οδηγεί υπό την επήρεια αλκοόλ και ουσιών, ο Underwood φροντίζει ώστε να απαλλαγεί από τις ποινές χρηματίζοντας τους αστυνομικούς που τον συνέλαβαν. Με τον τρόπο αυτόν καθιστά τον Russo πιόνι του και ουσιαστικά τον αναγκάζει να δουλεύει για εκείνον με αποτέλεσμα σε μια

εξεταστική επιτροπή να λειτουργήσει προς το συμφέρον του Underwood και να μην υπερασπιστεί τα συμφέροντα της περιφέρειας που τον εξέλεξε.

Στις ΗΠΑ οι ομάδες πίεσης οικονομικών συμφερόντων είναι γενικά αποδεκτές παρά το γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο ασκείται πίεση στους πολιτικούς είναι αρκετά επιθετικός και αδίστακτος.²⁹² Οι νομικές εταιρείες που αναλαμβάνουν την διαμεσολάβηση ανάμεσα σε πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες, δουλεύοντας συνήθως για τους δεύτερους, βοηθούν πολιτικούς ή άτομα με πολιτική επιρροή ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους ζητώντας κάποιο πολιτικό αντάλλαγμα. Η διαδικασία αυτή περιγράφεται και στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του C.W Mills που συζητήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο οποίος υποστηρίζει πως οι πολιτικοί εξασφαλίζουν ευνοϊκές οικονομικές πολιτικές μόνο όταν υπάρχουν επιχειρηματίες πρόθυμοι να τις εκμεταλλευτούν και κατ' επέκταση οι επιχειρηματίες μπορούν να επιδιώκουν ευνοϊκές για αυτούς οικονομικές πολιτικές, μόνον όταν υπάρχουν πολιτικοί που μπορούν να τις εξασφαλίσουν για αυτούς.²⁹³

Φυσικά ο Underwood είναι εξοικειωμένος με την πρακτική αυτή και φαίνεται αυτό ήδη από το δεύτερο επεισόδιο του πρώτου κύκλου όπου μας συστήνεται ο χαρακτήρας του Remy Danton, ενός δικηγόρου μιας τέτοιας εταιρείας, της Glendon Hill, η οποία εκπροσωπεί τα συμφέροντα της SanCorp, μιας εταιρείας φυσικού αερίου η οποία χρηματοδοτεί τον Underwood με αντάλλαγμα της υποστήριξη ευνοϊκών για την εταιρεία πολιτικών. Ωστόσο ο Frank αντιμετωπίζει με καχυποψία οποιαδήποτε προσέγγιση της εταιρείας και είναι πρόθυμος να συνεργαστεί μαζί τους όποτε η συνεργασία εξυπηρετεί τους σκοπούς του. Για τον λόγο αυτό συμβουλεύει την Clair να μην δεχτεί για την ΜΚΟ της μια χορηγία της εταιρείας αυτής, μην γνωρίζοντας τα κίνητρα της. Αργότερα ωστόσο προκειμένου να καταφέρει να μεταφέρει ένα φορτίο με εφόδια νερού από τα σύνορα του Βόρειου Σουδάν τα οποία λόγω διπλωματικών χειρισμών παραμένουν κλειστά και καμία πολιτική γνωριμία του Frank δεν μπόρεσε να βοηθήσει την Clair, αυτή δέχεται την βοήθεια του Remy με αντάλλαγμα να σαμποτάρει ένα νομοσχέδιο που προωθούσε ο Frank και ήταν αντίθετο με τα συμφέροντα της SanCorp. Σύμφωνα με τον Mills η διαφθορά με την μορφή της χρηματικής υποστήριξης πολιτικών από εταιρείες αποτελεί μια βασική αρχή της σύγχρονης αμερικανικής πολιτικής και μια συστηματική πτυχή των ελίτ, σε

²⁹² Davidson, L. E. (2015)., ο.π σ. 12

²⁹³ Mills C.W., ο.π, σ.344

βαθμό που να μην θεωρείται διαφθορά από τις μάζες,²⁹⁴ Η κατάσταση αυτή μάλιστα αναπαράγει τον εαυτό της όλο και πιο έντονα ειδικά σε μια εποχή όπου αρκετοί επιχειρηματίες έχουν διεισδύσει στον κόσμο της πολιτικής.²⁹⁵

Την συνεργασία αυτή μεταξύ πολιτικής και επιχειρηματικής ελίτ την συναντήσαμε και στον Domhoff, ο οποίος όπως είδαμε υποστήριξε πως η επιχειρηματική ελίτ χρησιμοποιεί την οικονομική της δύναμη προκειμένου να μετατρέψει την οικονομική της επιρροή σε πολιτική είτε μέσω διάφορων μέσων και μηχανισμών, είτε με την τοποθέτηση σημαντικών μελών της σε ισχυρές θέσεις στην κυβέρνηση και στο κράτος. Πράγματι στα μισά του πρώτου κύκλου μαθαίνουμε ότι μέντορας, προσωπικός σύμβουλος και φίλος του Προέδρου Walker είναι ένας δισεκατομμυριούχος βιομήχανος, ο Raymond Tusk. Ο πρόεδρος Walker μάλιστα εργάστηκε ως CEO αεροπορικής εταιρείας συμφερόντων του δισεκατομμυριούχου. Ο Tusk χρηματοδοτούσε το κόμμα των Δημοκρατικών μέσω μιας επιτροπής πολιτικής δράσης (Super PAC), που είναι ένας φορέας συλλογής χρηματικών πόρων για πολιτικές δράσεις και προβλέπεται από το αμερικανικό Σύνταγμα. Τα χρήματα αυτά ωστόσο προέρχονταν από Κινέζους επιχειρηματίες φίλους του Tusk, οι οποίοι έχαναν επίτηδες τα χρήματά τους σε ένα καζίνο του οποίου την δραστηριότητα έλεγχε ο ενός καζίνο, γεγονός το οποίο χρησιμοποίησε ο δισεκατομμυριούχος. Όταν ο Underwood συνειδητοποίησε πως ο Tusk βρισκόταν πίσω από τις εκλογικές νίκες των Δημοκρατικών την τελευταία δεκαετία και ότι πλέον άρχισε να ενισχύει το κόμμα των Ρεπουμπλικάνων, προκειμένου να αποδυναμώσει πολιτικά τον Tusk και να απομακρύνει τον Πρόεδρο Walker από την θέση του, στην οποία τον διαδέχεται, διέρρευσε την είδηση αυτή. Εδώ βλέπουμε στην σειρά μια προσπάθεια παρουσίας του τρόπου με τον οποίο η επιχειρηματική ελίτ επιχειρεί τον έλεγχο της πολιτικής ελίτ ή έστω την πρόσβαση στην πολιτική εξουσία, καθώς και τα κίνητρά της, έτσι όπως περιγράφονται στο μοντέλο του Domhoff.

Η ελίτ της εξουσίας του Mills αποτελείται από τρεις κατηγορίες ελίτ, την πολιτική, την οικονομική και την στρατιωτική. Ο Mills μάλιστα υποστήριξε πως η πρώτη έχει χάσει μέρος της επιρροής της προς όφελος των άλλων δυο. Επιβεβαιώσαμε μέχρι αυτό το σημείο την παρουσία μιας πολιτικής και μιας οικονομικής ελίτ, με την πρώτη να σχηματίζεται στην αφήγηση γύρω από τον χαρακτήρα του Underwood και την

²⁹⁴ Mills C.W., ο.π, σ.343

²⁹⁵ Mills C.W., ο.π, σ.34

εξέλιξη της ιστορίας στο Κογκρέσο και στον Λευκό Οίκο, ενώ την δεύτερη να παρουσιάζεται μέσα από την δράση ομάδων πίεσης και υπόγειων μηχανισμών χρηματοδότησης των κομμάτων και συγκεκριμένα του Δημοκρατικού. Είναι γεγονός ότι η τρίτη κατηγορία ελίτ, η στρατιωτική δεν έχει έντονη παρουσία στη σειρά τουλάχιστον μέχρι τον δεύτερο κύκλο όταν κάνει την εμφάνισή της η διάδοχος του Underwood στο Κογκρέσο ως νέα εκπρόσωπος της πλειοψηφίας στο Σώμα αφού ο Underwood παραιτήθηκε για να αναλάβει χρέη Αντιπροέδρου. Πρόκειται για την Jackie Sharp, μέλος του Κογκρέσου και βετεράνο του αμερικανικού στρατού. Η Sharp στη συνέχεια έθεσε υποψηφιότητα για το χρίσμα των Δημοκρατικών ενάντια στον Underwood και ήταν από τους πρώτους πολιτικούς τους οποίους απέτυχε να χειραγωγήσει ο πρωταγωνιστής. Σε κάθε περίπτωση απέτυχε να σταθεί εμπόδιο στην πορεία του Underwood για το χρίσμα, ο οποίος δημιουργώντας και δημοσιεύοντας σκάνδαλα σε βάρος της κατάφερε να την παραγκωνίσει. Μια ακόμα παρουσία στρατιωτικής ελίτ στην σειρά γίνεται με τον ρόλο του στρατηγού Dalton McGinnis στο δεύτερο επεισόδιο του δεύτερου κύκλου. Στα φοιτητικά του χρόνια ο McGinnis φοιτούσε στην ίδια σχολή με την Clair, η οποία αποκαλύπτει στον Underwood ότι την είχε βιάσει. Δυο επεισόδια αργότερα η Clair παραδέχεται δημόσια σε μια συνέντευξη το περιστατικό, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να ακολουθήσουν δεκάδες άλλες καταγγελίες σε βάρος του στρατηγού, κάτι που οδήγησε στην απομάκρυνσή του από την θέση του και την καταδίκη του σε 40 χρόνια φυλάκισης στο 13^ο επεισόδιο του κύκλου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συνδυασμός του Ρεπουμπλικανικού κόμματος στις εκλογές του 2016 μέσα στα πλαίσια του τέταρτου και του πέμπτου κύκλου. Εδώ, υποψήφιος πρόεδρος για τους Ρεπουμπλικάνους είναι ο νεαρός σε ηλικία Κυβερνήτης της Νέας Υόρκης, Will Conway. Το σύνθημα του Conway είναι «μικρότερη κυβέρνηση, λιγότεροι φόροι, μεγαλύτερη ελευθερία», ενώ παρουσιάζεται ως ένας πολιτικός που δίνει έμφαση στις οικογενειακές αξίες, αφού έχει έντονη δραστηριότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προωθώντας συνεχώς το προφίλ του οικογενειάρχη. Σε νεαρή ηλικία ο Conway κατατάχθηκε στην πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ, με σκοπό να χρησιμοποιήσει την ιδιότητά του αυτήν στην πολιτική του καριέρα. Ως αντιπρόεδρό του επιλέγει έναν πρώην στρατηγό, τον Ted Brockhart, ο οποίος παραιτήθηκε του αξιώματός του αφού διαφωνούσε με τους χειρισμούς του Underwood, τους οποίους θεωρούσε πολιτικούς και όχι στρατιωτικούς. Στην πορεία

προς τις εκλογές το ψηφοδέλτιο των Ρεπουμπλικάνων προηγείτο σταθερά με διψήφια διαφορά από αυτό των Δημοκρατικών, ωστόσο ο τρόπος με τον οποίο ο Underwood κατάφερε να ανατρέψει αυτήν την κατάσταση είναι κάτι που θα εξεταστεί στην αμέσως επόμενη ενότητα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, αντιλαμβανόμαστε από την αφήγηση ότι η στρατιωτική ελίτ, σε αντίθεση με τα όσα υποστήριξε ο Mills, δεν αναπαρίσταται τόσο ισχυρή. Αντιθέτως η ιδιότητα του στρατιωτικού έχει μια μάλλον συμβολική αξία, παρά κάποια πρακτική ή άμεση εξουσία. Αυτό καθίσταται σαφές από τον τρόπο με τον οποίο ο McGinnis δεν κατάφερε να συγκαλύψει το σκάνδαλο που ξέσπασε και καταδικάστηκε σε 40 χρόνια φυλάκισης σε αντίθεση με τον Underwood ο οποίος φαίνεται πως είναι υπεράνω του νόμου, η Sharp λειτούργησε και αυτή ως πιόνι του Underwood και βρέθηκε εξαιρετικά εκτεθειμένη όταν προσπάθησε να αντιταχθεί σε αυτόν, ενώ ο στρατηγός υποψήφιος αντιπρόεδρος του Conway φαίνεται πως είναι εγκλωβισμένος σε ένα πολιτικό και επικοινωνιακό παιχνίδι με το οποίο δυσανασχετεί, και το οποίο τον καθιστά έναν πολύ αδύναμο χαρακτήρα.

Υπάρχει τέλος μια ακόμα μορφή ελίτ, την οποία θα αναπτύξουμε στη συνέχεια και την οποία μπορούμε να την περιγράψουμε με τον όρο γραφειοκρατική ελίτ, έτσι όπως αυτή αναπτύσσεται από τον Putnam και μεταγενέστερους θεωρητικούς.

4.1.3 Ο «σιδερένιος νόμος του Frank Underwood»

«Βρίσκομαι ένα βήμα μακριά από την θέση του Προέδρου χωρίς να έχω ούτε μια ψήφο. Η Δημοκρατία είναι πολύ υπερεκτιμημένη», υποστηρίζει ο Underwood στο 15ο επεισόδιο του δεύτερου κύκλου. Την εκτίμηση αυτήν για την Δημοκρατία την συναντάμε και στους θεωρητικούς της Ιταλικής σχολής με τον Mosca για παράδειγμα να υποστηρίζει ότι οι εκλογές είναι μάταιες και σε καμία περίπτωση δεν συνιστούν την έκφραση του κυρίαρχου, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις αυτοί που διαθέτουν την θέληση και τα μέσα (ηθικά, πνευματικά, υλικά) είναι αυτοί που αναλαμβάνουν ηγετικές θέσεις, ή διαφορετικά, αυτοί που εκλέγουν τους αυτούς τους.²⁹⁶ Βέβαια και μεταγενέστεροι θεωρητικοί όπως ο Lippmann ισχυρίζονται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι πολλοί καλούνται να εκλέξουν αφού πρώτα οι λίγοι

²⁹⁶ Mosca G, ο.π, σ. 155

αποφασίσουν τους υποψήφιους.²⁹⁷ Ωστόσο οι σύγχρονες μελέτες πάνω στις ελίτ, υποστηρίζουν πως στις δυτικές Δημοκρατίες δεν υφίσταται μια τέτοια κυνική και αυταρχική αντίληψη της εξουσίας στις ελίτ. Δίνοντας όπως είδαμε έμφαση στην μορφή του πολιτεύματος, οι σύγχρονοι θεωρητικοί, επηρεασμένοι από τον Putnam, υποστηρίζουν ότι οι πολιτικές ελίτ στις δυτικές κοινωνίες είναι συγκαταβατικές, δηλαδή ο ανταγωνισμός μεταξύ τους εκφράζεται μέσα στα πλαίσια κοινά αποδεκτών κανόνων. Τους κανόνες αυτούς φαίνεται πολλές φορές πως αψηφά ο Underwood, ο οποίος υποστηρίζει πως: «αν δεν σου αρέσει το τραπέζι όπως είναι στρωμένο, απλά αναποδογύρισέ το». Βασικός του στόχος άλλωστε είναι η παραμονή του στην θέση του προέδρου των ΗΠΑ για πάντα, κάτι που δεν επιτρέπει το σύνταγμα της χώρας. Η μακιαβελική του αντίληψη για την πολιτική τον φέρνει συνεπώς πολύ κοντά στους επίσης μακιαβελικούς θεωρητικούς της Ιταλικής σχολής. Άλλωστε ο τρόπος με τον οποίο χειραγωγεί τις καταστάσεις προκειμένου να πάρει το επιθυμητό αποτέλεσμα θυμίζουν πολύ αυτό που ο Michels ονόμασε σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας, έναν κανόνα μάλλον διαχρονικό αφού η ανάλυση αυτή εξακολουθεί να είναι σωστή σύμφωνα με τον Durveger.²⁹⁸

Φυσικά εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με μια ολιγαρχία τις περισσότερες φορές, αλλά με έναν αυταρχικό «μονάρχη», τον Underwood, ο οποίος επιλέγει προσεκτικά τους συμμάχους και τους αντιπάλους του, χωρίς ποτέ να θεωρεί κάποιον από τα δύο μέρη ισάξιο συνομιλητή του. Είπαμε ότι ο σιδερένιος νόμος της ολιγαρχίας υπαγορεύει ότι σε μια κομματική οργάνωση τα ανώτερα στελέχη είναι αυτά που παίρνουν όλες τις αποφάσεις. Ως εκπρόσωπος της πλειοψηφίας στη Βουλή των Αντιπροσώπων λοιπόν, ο Underwood αποτελεί ένα από τα ηγετικά στελέχη του κόμματος των Δημοκρατικών. Είναι αυτός ο οποίος αναλαμβάνει να ανασυντάξει ένα νομοσχέδιο για χάρη του Προέδρου και φροντίζει ώστε να γίνει αποδεκτό με αυξημένη πλειοψηφία από την Βουλή των Αντιπροσώπων. Χρειάστηκε 6 περίπου επεισόδια για να το καταφέρει αυτό αφού ο χαρακτήρας του νέου νομοσχεδίου προκάλεσε αντιδράσεις μέσα στο ίδιο το κόμμα, όταν ο εκπρόσωπος της Βουλής των Αντιπροσώπων, Bob Birch, αρνήθηκε να υποστηρίξει το νομοσχέδιο. Λειτουργώντας υπόγεια, ο Underwood, αν και από θέση υφιστάμενου, κατάφερε να κάνει τον Birch να αλλάξει γνώμη, ενώ ταυτόχρονα απομάκρυνε από τη θέση του τον αρχηγό της

²⁹⁷ Lippmann W. ο.π. σ. 212

²⁹⁸ Durveger M., ο.π

πλειοψηφίας και φρόντισε να πάρει την θέση του κάποιος που θα μπορούσε να τον χειραγωγήσει πιο εύκολα.

Αργότερα, ως αντιπρόεδρος, ο πρωταγωνιστής μας βρίσκεται αντιμέτωπος με την ανάγκη ψήφισης ενός πολυνομοσχεδίου στην Σύγκλητο. Η αποτυχία ψήφισής του θα έχει ως αποτέλεσμα το «πάγωμα» της χρηματοδότησης της Κυβέρνησης που με την σειρά του θα είναι ένα ισχυρό πλήγμα για τους Δημοκρατικούς. Στην Σύγκλητο ωστόσο η πλειοψηφία ελέγχεται από τους Ρεπουμπλικάνους οι οποίοι δηλώνουν πως θα το καταψηφίσουν. Ο Underwood αναλαμβάνει να αντιστρέψει αυτήν την κατάσταση. Όταν η συνάντηση με τον αρχηγό της πλειοψηφίας στη Σύγκλητο και εκπροσώπους του «κόμματος του τσαγιού» δεν φέρνει το επιθυμητό αποτέλεσμα, ο Underwood πείθει με τον τρόπο του έξι ρεπουμπλικάνους συγκλητικούς να απέχουν και δυο να υπερψηφίσουν. Οι ρεπουμπλικάνοι τότε αποφασίζουν να καθυστερήσουν την ψήφιση του νομοσχεδίου μπαίνοντας στην αίθουσα ένας-ένας με καθυστέρηση μιας ώρας. Ο πρωταγωνιστής μας τότε, αναλαμβάνει την προβλεπόμενη από το Σύνταγμα προεδρία της Συγκλήτου και επιταχύνει την ψηφοφορία ενεργοποιώντας έναν νόμο που φέρνει με την χρήση βίας τους Συγκλητικούς στην αίθουσα, υποχρεώνοντας τον αρχηγό της πλειοψηφίας της Συγκλήτου να συμφωνήσει μαζί του, πετυχαίνοντας τελικά τον στόχο του να περάσει το νομοσχέδιο. Η σκηνή αυτή είναι μια συνεπής αναπαράσταση του νόμου της ολιγαρχίας του Michels ενώ ταυτόχρονα είναι συνεπής με την φιλοσοφία του Underwood η οποία υπαγορεύει πως «η εξουσία είναι σαν την ακίνητη περιουσία, όσο πιο κοντά βρίσκεται κανείς στο κέντρο ή στην πηγή τόσο πιο μεγάλη είναι η αξία του»,²⁹⁹ άρα δεδομένης της θέσης του, ο Underwood μπορεί να εφαρμόσει την εξουσία του, τον νόμο της ολιγαρχίας, και στους δυο κομματικούς μηχανισμούς.

Στον σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας, ο Mills παραθέτει τον νόμο του εκπροσώπου, σύμφωνα με τον οποίο μέσα από τα ΜΜΕ η ελίτ της εξουσίας επιχειρεί την ταύτισή της με την κοινή γνώμη και προωθείται ως εκφραστής των συμφερόντων αυτής. Έχει ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται ο Underwood τα Μέσα, στα πλαίσια του νόμου του αντιπροσώπου. Σε καμία περίπτωση λοιπόν δεν επιχειρεί μια ταύτιση με την κοινή γνώμη, δεν προσπαθεί δηλαδή να παρουσιαστεί ως εκπρόσωπος μιας ευρείας κοινωνικής ομάδας, τουλάχιστον στους πρώτους κύκλους.

²⁹⁹ Frank Underwood, s01.e01

Εξάιρεση αποτελεί η νομοθετική του πρωτοβουλία που ονόμασε “America Works”. Πρόκειται για μια προσπάθεια αφενός να αφήσει το στίγμα του στην πολιτική σκηνή της χώρας αλλά και στην ιστορία, προσομοιάζοντάς του με το New Deal του Φραγκλίνου Ρούσβελτ, αλλά και ταυτόχρονα μια προσπάθεια να κερδίσει τις εντυπώσεις και να παρουσιαστεί ως ο βασικός εγγυητής ενός διαχρονικού αμερικανικού ηθικού παράγοντα, της τίμιας εργασίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, ενώ στις θεωρίες των ελίτ είναι η επιχειρηματική κοινότητα αυτή που επηρεάζει και διαμορφώνει αυτές τις πτυχές της καθημερινότητας, όπως οι τιμές των προϊόντων ή τα ποσοστά ανεργίας, στη σειρά παρουσιάζονται ως καθαρά πολιτικές πρωτοβουλίες.

Γενικά ωστόσο χρησιμοποιεί τα Μέσα, για να αποδυναμώσει, υπόγεια πάντα, τους αντιπάλους του. Το καταφέρνει αυτό διαρρέοντας πληροφορίες σε μια νεαρή δημοσιογράφο, την Zoe Barnes, την οποία μάλιστα δολοφονεί ο ίδιος όταν αυτή αρχίζει να ερευνά περαιτέρω την δραστηριότητά του. Σε αρκετές περιπτώσεις οι πληροφορίες που διαρρέει είναι ψεύτικες, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του Michael Kern, του πρώτου Υπουργού Εξωτερικών του προέδρου Walker, για τον οποίο διέρρευσε την πληροφορία για την συγγραφή ενός άρθρου σε πανεπιστημιακή εφημερίδα με αυστηρή κριτική στο κράτος του Ισραήλ. Η διαρροή του άρθρου αυτού και η σύνδεσή του με τον Kern, ο οποίος, όπως αποκαλύπτεται στον τηλεθεατή δεν είχε γράψει πράγματι αυτό το άρθρο, είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια της θέσης του ύστερα από αντιδράσεις της κοινής γνώμης. Στη συνέχεια ο Underwood διέρρευσε ένα ακόμη άρθρο που ήθελε την Catherine Durant ως βασική υποψήφια την θέση αυτή. Στην πραγματικότητα ωστόσο ο Πρόεδρος Walker δεν είχε ποτέ αναλογιστεί την συγκεκριμένη για το αξίωμα αυτό, κάτι που προκάλεσε ένταση στην σχέση του με τον μέντορά του Raymond Tusk, αφού λόγω της δημοσιότητας που πήρε το θέμα αναγκάστηκε να την διορίσει ως Υπουργό Εξωτερικών, χωρίς πρώτα να έχει συμβουλευτεί αυτόν.

Φυσικά τα παραπάνω δεν αποτελούν την μοναδική αφορμή για μια ανάγνωση των θεωριών της ιταλικής σχολής για τις ελίτ στο εξεταζόμενο κείμενο. Ας θυμηθούμε στο σημείο αυτό το μοντέλο του Pareto για τον τρόπο με τον οποίο εναλλάσσονται οι ελίτ στην εξουσία. Ο Ιταλός θεωρητικός είχε διατυπώσει το κυκλικό σχήμα για το λιοντάρι και την αλεπού, σύμφωνα με το οποίο, οι ελίτ οι οποίες επιβάλλονται με την πειθώ, την πονηριά και τον εκμαυλισμό των αντίπαλων ελίτ παρομοιάζονται με τις

αλεπούδες ενώ αυτές που στηρίζονται στην βία και την διαφθορά προκειμένου να επιβληθούν επιδεικνύοντας δυναμισμό παρομοιάζονται με τα λιοντάρια. Συνήθως οι ανερχόμενες ελίτ στηρίζονται περισσότερο στην βία ως μέσο για την ανάδειξή τους, ενώ οι ήδη καθιερωμένες στηρίζονται στην λογική της αλεπούς.

Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το House of Cards και συγκεκριμένα ο Frank Underwood αναφορικά με αυτό το σχήμα εντοπίζεται στον συνδυασμό αυτών των δυο συμπεριφορών. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της αρχικής θέσης του Underwood αλλά και της φιλοδοξίας του να ανέβει και άλλο στην κλίμακα της διακυβέρνησης και της εξουσίας κατ' επέκταση. Έτσι μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στους πρώτους κύκλους υιοθετεί τα χαρακτηριστικά που αποδίδει ο Pareto στις ελίτ που κυβερνούν στηριγμένες στο πρότυπο της αλεπούς. Ο πρωταγωνιστής χειρίζεται τις καταστάσεις με πονηριά και εξυπνάδα και σε σπάνιες περιπτώσεις εμφανίζει βίαιη συμπεριφορά. Ωστόσο ως Πρόεδρος και ως μια νέα ελίτ που ανήλθε στην εξουσία εμφανίζει έναν τρόπο διακυβέρνησης που στηρίζεται στη βία και τον φόβο. Έτσι στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας και βλέποντας ότι χάνει, αποφασίζει να εκφοβίσει την αμερικανική κοινωνία με την δημιουργία ενός εσωτερικού εχθρού που ντύνεται στο μανδύα της ισλαμικής τρομοκρατικής οργάνωσης. Σχεδιάζει τρομοκρατικές ενέργειες που αποδίδει σε αυτήν την οργάνωση και επιβάλλει μια κατάσταση κράτους εκτάκτου ανάγκης. Με τον τρόπο αυτό μεθοδεύει το κλείσιμο εκλογικών κέντρων την ημέρα των εκλογών κάτι που του δίνει περισσότερο χρόνο στην θέση του Προέδρου και τελικά τη νίκη στις επαναληπτικές εκλογές.

4.1.4 Η επιχειρηματική ελίτ σε δεύτερο ρόλο

Όταν εισάγεται στην σειρά ο χαρακτήρας του Remy Danton και άρα μια αφήγηση σχετικά με την πολιτική εμπλοκή οικονομικών παραγόντων, ο Underwood σχολιάζει για αυτόν: «Διάλεξε τα χρήματα έναντι της εξουσίας. Είναι ένα λάθος που κάνουν πολλοί σε αυτήν την πόλη. Τα χρήματα είναι η έπαυλη στην Sarasota που αρχίζει να καταρρέει μετά από 10 χρόνια. Η εξουσία είναι το παλιό πέτρινο κτήριο που στέκεται όρθιο για αιώνες. Δεν μπορώ να σεβαστώ κάποιον που αδυνατεί να δει την διαφορά». Βέβαια στο όγδοο επεισόδιο του τρίτου κύκλου, όταν αποφασίζει να ξεκινήσει την προεκλογική του εκστρατεία για το χρίσμα των Δημοκρατικών ενόψει των προεδρικών εκλογών υποστηρίζει πως: «Πάντα έλεγα πως η εξουσία είναι πιο

σημαντική από τα χρήματα. Όμως όταν πρόκειται για εκλογές έχουν την ίδια σημασία».

Σε ότι αφορά τον ανταγωνισμό μεταξύ πολιτικών και οικονομικών ελίτ, βλέπουμε πως η προσέγγιση που γίνεται από τη σειρά είναι λίγο έως πολύ μονοδιάστατη. Σε αντίθεση με τις μεταπολεμικές θεωρίες των ελίτ που αναδεικνύουν την εξέχουσα θέση της οικονομικής ελίτ, στη σειρά η πολιτική ελίτ παρουσιάζεται παντοδύναμη. Πράγματι υπάρχουν περιπτώσεις όπου οικονομικά συμφέροντα εμποδίζουν τα σχέδια του Underwood, όμως κάτι τέτοιο γίνεται περισσότερο γιατί εξυπηρετούν την αφήγηση όπως για παράδειγμα το νομοσχέδιο για την ενέργεια που θα ενίσχυε τις πιθανότητες του Russo να εκλεγεί ως κυβερνήτης της Pennsylvania. Όπως είπαμε η Clair δέχεται την πρόταση της SanCorp να σαμποτάρει το νομοσχέδιο και φαίνεται η εξέλιξη αυτή ως μια νίκη μιας οικονομικής ελίτ σε βάρος της πολιτικής. Ωστόσο η εξέλιξη αυτή εξυπηρετεί την αφήγηση για δυο λόγους, αφενός η Clair εμφανίζεται για πρώτη φορά ως ένας χαρακτήρας αυτόνομος με τις δικές του φιλοδοξίες και σχεδιασμούς που πολλές φορές έρχονται σε αντίθεση με αυτούς του συζύγου της, κάτι που γίνεται πιο έντονο, και αφετέρου φαίνεται πως στην πορεία τα σχέδια του Underwood αλλάζουν και επιθυμεί πλέον την καταστροφή του Russo προκειμένου να περάσει στην επόμενη φάση του σχεδίου του. Άλλωστε η δολοφονία του Russo που έρχεται μόλις 48 ώρες αργότερα, γεγονός που δείχνει έναν ακριβή σχεδιασμό από την πλευρά του Underwood, ενισχύουν αυτήν την ανάγνωση.

Έτσι και αλλιώς ο Underwood κατάφερε αργότερα να επιβληθεί σε ακόμα πιο ισχυρά οικονομικά συμφέροντα. Η επιλογή της προβολής της πολιτικής εξουσίας ως ισχυρότερης της οικονομικής γίνεται πιο ξεκάθαρη μέσα από τη κόντρα ανάμεσα στον Underwood και τον Tusk. Αφού λοιπόν πρώτα χάλασε την συνεργασία του δισεκατομμυριούχου με τους Κινέζους συνεργάτες του, επικράτησε στη χώρα μια ενεργειακή κρίση, δεδομένου ότι ο Tusk δραστηριοποιείται στον τομέα της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας. Επιπλέον όπως είπαμε, ο Πρόεδρος Walker ήταν προσωπικός φίλος και παλιός συνεργάτης του Tusk.

Τα δεδομένα αυτά, σε αντίθεση με αυτό που υποστηρίζουμε μέχρι τώρα, παρουσιάζουν μια ισχυρή οικονομική ελίτ που με την εξουσία της ελέγχει τις πολιτικές και κοινωνικές διαδικασίες όπως ακριβώς περιγράφεται από τον Domhoff και τον Mills. Πράγματι υπάρχει μια ρεαλιστική αποτύπωση των μηχανισμών

χρηματοδότησης και μια δραματοποίηση της σχέσης πολιτικών – επιχειρηματιών όπως παρουσιάζεται μέσα από την φιλία του Walker με τον Tusk, αλλά και από την πρώτη γνωριμία του Tusk με τον πρωταγωνιστή. Ωστόσο η κατά κράτος ήττα του Tusk και η καταστροφή του Προέδρου Walker όπως μεθοδεύτηκαν από τον Underwood όταν ο τελευταίος αποφάσισε να κάνει την κίνησή του, επιβεβαιώνουν τον δικό μας ισχυρισμό. Ο Tusk συνθηκολογεί με τον Underwood, λέγοντας ψέματα πως ο Πρόεδρος Walker γνώριζε για τον παράνομο χρηματοδοτικό μηχανισμό, ανοίγοντας τον δρόμο για την παραίτηση του Walker και την ανάληψη της προεδρίας από τον Underwood, ο οποίος στη συνέχεια έδωσε χάρη και στους δυο. Ο πρωταγωνιστής γίνεται πρόεδρος όχι για να εξασφαλίσει ευνοϊκές πολιτικές για τον Tusk, αλλά γιατί κατάφερε έναν σχεδόν μεταφυσικό τρόπο να επιβληθεί σε αυτόν.

Ο δεύτερος κύκλος κλείνει με τον Underwood να γίνεται πρόεδρος των ΗΠΑ και τον Tusk να απομακρύνεται από την πολιτική εξουσία, στην οποία συμμετείχε ως τώρα έμμεσα. Στους επόμενους κύκλους η οικονομική ελίτ ή επιχειρηματική κοινότητα όπως την όρισε ο Domhoff χάνει ακόμα και αυτόν τον δεύτερο ρόλο στο σίριαλ, καθιστώντας την αναπαράσταση της ανύπαρκτη, με μοναδική εξαίρεση φυσικά το τέλος του πέμπτου κύκλου, όπου μετά την παραίτησή του ο Underwood ψάχνει την εξουσία στον ιδιωτικό τομέα και επιχειρεί να συνεργαστεί ξανά με τον Tusk και άλλους ισχυρούς επιχειρηματίες, ωστόσο μετά τις εξελίξεις του καλοκαιριού και την απομάκρυνση του Kevin Spacey από την παραγωγή, η κατεύθυνση αυτή ενδέχεται να εγκαταλειφθεί, κάτι όμως που είναι αδύνατον να το γνωρίζει κανείς εφόσον ο έκτος κύκλος δεν είναι ακόμα διαθέσιμος.

Σε κάθε περίπτωση η κίνηση αυτή του Underwood έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα όσα υποστήριζε καθ' όλη τη διάρκεια του σίριαλ και ίσως αποτελεί απλώς τη κίνηση ενός χαρακτήρα που βρίσκεται στη θέση του ηττημένου πλέον, μετά τις κινήσεις της συζύγου του που ακολουθώντας το δικό του παράδειγμα αναδείχθηκε η ίδια ως μια πολιτική ελίτ. Βλέπουμε λοιπόν πως η ήττα του Underwood δεν οφείλεται τόσο στη δράση κάποιας άλλης ελίτ (οικονομικής ή γραφειοκρατικής), αλλά στην διαχείριση της πολιτικής εξουσίας που κατάφερε να συγκεντρώσει η Clair, καθώς και στην φιλοδοξία επίσης της Clair για πολιτική εξουσία.

4.1.5 Ο ανταγωνισμός των ελίτ. Πολιτική ελίτ εναντίων γραφειοκρατικής

Αν υπάρχει μια μορφή ελίτ που μπορεί να συναγωνιστεί την πολιτική ελίτ μέσα στα πλαίσια της αφήγησης του House of Cards, αυτή είναι η γραφειοκρατική ελίτ. Ωστόσο και σε αυτήν την περίπτωση ο έλεγχος στη δραστηριότητα του Underwood παρουσιάζεται περιορισμένος, κάτι που όμως δεν ισχύει στην περίπτωση του πρώην Προέδρου Walker.

Την γραφειοκρατική ελίτ την αναγνωρίζουμε στη σειρά μέσα από τους ρόλους της Heather Dunbar ως Γενικού Συνηγόρου του Κράτους, και του Robert Jacobs ως μέλος του Ανώτατου Δικαστηρίου. Σε προηγούμενο κεφάλαιο υποστηρίξαμε ότι οι σχέσεις ανάμεσα σε γραφειοκρατική και πολιτική ελίτ είναι κατά κανόνα συνεργατική. Οι γραφειοκρατικές ελίτ παρουσιάζουν τάσεις ουδετερότητας και επιδιώκουν την λειτουργία τους ως μια δύναμη που διασφαλίζει την έννομη λειτουργία των θεσμών ανεξάρτητα από τις πολιτικές συγκυρίες. Οι σύγχρονες μελέτες εντοπίζουν και αυτές μια σχέση αρμονίας ανάμεσα στις δυο αυτές ελίτ, που μπορεί να διαταραχθεί μόνο όταν ένα από τα δυο μέρη επιδιώξει αρμοδιότητες που βρίσκονται πέρα από αυτές που επιτρέπει ο ρόλος του ή αναμιχθούν σε αυτές του άλλου μέρους. Φαίνεται πως στη σειρά διατηρείται η αφήγηση που περιγράφει η θεωρία.

Πιο συγκεκριμένα, βλέπουμε στον ρόλο της Dunbar την τάση για ουδετερότητα και την αντίληψη των πολιτικών ως «άτακτων» προσωπικοτήτων που ενδέχεται να συμπεριφέρονται παράνομα προκειμένου να εκπληρώσουν τις πολιτικές τους φιλοδοξίες. Επιπλέον, όπως περιγράφεται στη θεωρία, οι γραφειοκρατικές ελίτ αποτελούνται στην πλειοψηφία τους από άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό και κοινωνικό υπόβαθρο. Πράγματι η Dunbar προέρχεται από μια πλούσια οικογένεια και διαθέτει ένα εξίσου πλούσιο βιογραφικό. Η θέση της της δίνει την εξουσία ακόμα και της καθαίρεσης του Προέδρου εφόσον η έρευνα της αποδείξει πως οι καταγγελίες που αναφέραμε νωρίτερα για τον παράνομο χρηματοδοτικό μηχανισμό ισχύουν. Φαίνεται λοιπόν πως η αναπαράσταση των γραφειοκρατικών θεσμών διατηρεί στη σειρά την συνταγματική της εξουσία, η οποία είναι ανεξάρτητη των πολιτικών σκοπιμοτήτων του Underwood και του Tusk. Δίνεται η εντύπωση ότι ο πρωταγωνιστής θα βρισκόταν σε πολύ δύσκολη θέση αν η έρευνα ενέπλεκε και τον ίδιο και για τον λόγο αυτό προχωράει σε πολύ προσεκτικούς χειρισμούς. Η έρευνα της Dunbar είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του ποσοστού δημοφιλίας του Προέδρου Walker και έφτασε πολύ κοντά στο να έρθει στην επιφάνεια ένα μεγάλο πολιτικό και

οικονομικό σκάνδαλο που θα έστελνε στην φυλακή τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και τον δισεκατομμυριούχο Tusk. Όπως ήδη αναφέραμε ο Tusk ενοχοποιεί τον Πρόεδρο Walker ανοίγοντας τον δρόμο της προεδρίας στον Underwood, δεδομένου ότι ο δεύτερος αποδείχθηκε πολύ ισχυρός αντίπαλος και η μοναδική λύση ώστε να αποφύγει την φυλακή εφόσον του έδινε χάρη ως Πρόεδρος, όπως και έγινε.

Στον επόμενο κύκλο ωστόσο εκδηλώνεται μια ενδιαφέρουσα κόντρα ανάμεσα σε αυτές τις δυο κατηγορίες ελίτ, όταν η Dunbar δέχεται την πρόσκληση ηγετικών στελεχών των δημοκρατικών να κατέβει υποψήφια στις επόμενες εκλογές. Στο σημείο αυτό γίνεται στη σειρά μια μεταβολή στον χαρακτήρα της Dunbar που αφορά το πέρασμά της από μια εκπρόσωπο της αμιγώς γραφειοκρατικής ελίτ, σε μια εκπρόσωπο αυτού που οι Aberbach, Putnam και Rockman ορίζουν ως πολιτική γραφειοκρατική ελίτ, δηλαδή το είδος της γραφειοκρατικής ελίτ που θεωρεί ως ιδανική προοπτική έναν ανοιχτό διάλογο ανάμεσα στους πολιτικούς και τους γραφειοκρατικούς θεσμούς.³⁰⁰ Η αντίδραση της κοινής γνώμης σε μια ενδεχόμενη ανάδειξη της Dunbar ήταν θετική, γεγονός που ίσως επιχειρεί μέσα από την αναπαράσταση της γραφειοκρατικής ελίτ ως έναν αντίμαχο της διαφθοράς και ως μια ουδέτερη δύναμη αλλά και την αναπαράσταση της κοινής γνώμης, την καλλιέργεια στο κοινό του αισθήματος εμπιστοσύνης στους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς. Ωστόσο στο τέλος επιβεβαιώνεται και πάλι η επιλογή της λογικής της παντοδυναμίας της πολιτικής στη σειρά, αφού η Dunbar αδυνατεί να παίξει με πολιτικούς όρους, όπου πολιτικοί όροι είναι οι όροι με τους οποίους παίζει ο Underwood, δηλαδή η διαφθορά, το ψέμα, ο κυνισμός, η σκανδαλοθηρία και η ανήθικες επιθέσεις στον αντίπαλο, εγκλωβίζοντας τον εαυτό της σε ένα εν δυνάμει σκάνδαλο που την οδηγεί στο να παραιτηθεί από την μάχη για το χρίσμα.

4.1.6 Οι κοινωνικές τάξεις στο House of Cards

Οι ελίτ δεν είναι μια μεταφυσική δύναμη που επηρεάζει την κοινωνική πραγματικότητα όντας η ίδια έξω από αυτήν. Τα μέλη των ελίτ αποτελούν μέλη ενός κοινωνικού συνόλου και άλλωστε η ίδια τους η εξουσία συνδέεται με την κατοχή θέσεων εξέχουσας σημασίας σε κοινωνικούς μηχανισμούς, είτε είναι γραφειοκρατικοί, πολιτικοί, στρατιωτικοί ή επιχειρηματικοί. Κάτι τέτοιο επιτρέπει

³⁰⁰ Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A., ο.π.σ220

μια κοινωνιολογική ανάγνωση των θεωριών αυτών που συνδέεται με την κοινωνική ιδιότητα των ομάδων αυτών και στην περίπτωση της έρευνάς μας, επιτρέπει την αναζήτηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων στο εξεταζόμενο κείμενο. Αυτό που επιχειρείται στην ενότητα αυτή λοιπόν, είναι αρχικά η διεξαγωγή μιας συζήτησης σχετικά με την αναπαράσταση των τάξεων στη σειρά House of Cards.

Είδαμε νωρίτερα ορισμένους τρόπους πλαισίωσης των ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων από την Kendall.³⁰¹ Η Kendall υπογραμμίζει ένα σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται με την διαστρέβλωση της πραγματικότητας των πλουσίων από τα μέσα ως προς τον τρόπο που ζουν, όταν η πλαισίωση είναι θετική, ενώ όταν είναι αρνητική προκύπτει το ενδεχόμενο του εκθιασμού των πλουσίων αφού αναπαρίστανται ως καλύτεροι των υπόλοιπων ανθρώπων ακόμα και στις πιο αδύναμες στιγμές τους, ενώ όταν πλαισιώνονται ως κακοί άνθρωποι, πολλές φορές αυτό δίνει την εντύπωση πως είναι ανώτεροι του νόμου.³⁰² Αυτός ο τρόπος πλαισίωσης, του κακού πλούσιου (bad apple) είναι ο επικρατέστερος στην αφήγηση του House of Cards, όπου πράγματι ο Underwood όπως έχουμε πει πολλές φορές, δεν λειτουργεί απλώς ως ανώτερος του νόμου, αλλά ελέγχει ως ένα βαθμό τα όργανα επιβολής της τάξης τα οποία χρηματίζει, όπως για παράδειγμα τον Barney Hull. Ο τελευταίος διετέλεσε αρχηγός της αστυνομίας και ήταν το πρόσωπο το οποίο προσέγγισε ο Underwood μέσω του βοηθού του Doug Stamper, προκειμένου να αφεθεί ελεύθερος ο Peter Russo όταν συνελήφθη να οδηγεί υπό την επήρεια αλκοόλ και ουσιών. Στη συνέχεια γίνεται δήμαρχος της Ουάσιγκτον και θερμός υποστηρικτής του Προέδρου Underwood και του προγράμματός του “America Works”.

Σε αρκετές σκηνές βλέπουμε τον Underwood να υποστηρίζει ότι προέρχεται από μια πολύ φτωχή οικογένεια. Σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιεί και τον όρο white trash για να υπογραμμίσει την «ταπεινή» κοινωνική καταγωγή του. Η υπογράμμιση αυτή γίνεται για να μας συστήσει ο πρωταγωνιστής τον εαυτό του ως αυτοδημιούργητο, κάτι που επιτρέπει μια σύνδεση και με ένα δεύτερο τρόπο πλαισίωσης των πλουσίων, το πλαίσιο της μίμησης. Αυτή η πλαισίωση παρουσιάζει γενικά τους πρωταγωνιστές ως τα άτομα εκείνα που παρά την ταπεινή τους καταγωγή κατάφεραν να πετύχουν τους στόχους τους και να αναδειχθούν. Αποτελεί ουσιαστικά αυτή η αφήγηση την αναπαράσταση του American Dream, μια επίκληση στην

³⁰¹ Kendall D. (2011), ο.π

³⁰² Kendall D. (2011), ο.π σ.80

αξιοκρατία και μια αναίρεση των ταξικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Έτσι ο Underwood, παρά την ταπεινή του καταγωγή καταφέρνει να ακολουθήσει μια σταδιοδρομία που κατά κανόνα ακολουθούν γόνοι ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων. Ως αυτοδημιούργητος παρουσιάζεται και ο Tusk, χωρίς ωστόσο η αφήγηση να δίνει περισσότερα στοιχεία για τον συγκεκριμένο χαρακτήρα. Φυσικά στην περίπτωση του Underwood μπορεί να γίνει μια παράλληλη ανάγνωσή του μέσα από την πλαισίωση του σάπιου μήλου και αυτήν της μίμησης.

Δεδομένου της τυπικής απομάκρυνσης της λογικής της κληρονομικότητας από την διαδικασία αναπαραγωγής της άρχουσας τάξης, προκύπτει η ανάγκη ορισμών θεσμοθετημένων κριτηρίων που λειτουργούν ως μια επίφαση αξιοκρατίας αναφορικά με την ανάληψη από άτομα στρατηγικών θέσεων που καταλαμβάνουν οι ελίτ. Όπως είδαμε, ο Bourdieu εντοπίζει τον φορέα αυτής θεσμοθετημένης αναγνώρισης στα πανεπιστήμια και κυρίως σε εκπαιδευτικούς οργανισμούς των ελίτ, των οποίων τα κριτήρια αποδοχής είναι εξαιρετικά αυστηρά ώστε να επιτρέπουν την φοίτηση στον μέσο πολίτη. Μια τέτοια προσέγγιση γίνεται άλλωστε και από τον Domhoff, ο οποίος αναφέρθηκε στην απομάκρυνση της ανώτερης κοινωνικής ομάδας, από την υπόλοιπη κοινωνία μέσα από τον τρόπο ζωής της που περιλαμβάνει την διαμονή σε απομονωμένες γειτονιές, την εκπαίδευση σε ιδιωτικά σχολεία και την φοίτηση σε ακριβά πανεπιστήμια. Ωστόσο η διαδικασία αναπαραγωγής της άρχουσας τάξης με περισσότερο αντικειμενικά, έστω και κατ' επίφαση κριτήρια, είναι αυτή που εξηγεί στην περίπτωση του House of Cards, την ανάδειξη ενός ανθρώπου με ταπεινή καταγωγή σαν τον Frank Underwood σε Πρόεδρο των ΗΠΑ. Ο Underwood λοιπόν σπούδασε στο πανεπιστήμιο Harvard, όπως και η γυναίκα του Clair αλλά και η πολιτικός του αντίπαλος στον τρίτο και τέταρτο κύκλο, Heather Dunbar, με την διαφορά ότι οι δυο τελευταίες προέρχονται από εύπορες οικογένειες. Φυσικά ο Bourdieu όπως είπαμε, έκρινε εξαιρετικά δύσκολο για άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων να πετύχουν κάτι τέτοιο, για αντικειμενικούς λόγους που προκύπτουν από αυτό που ονόμασε habitus. Από αυτήν την άποψη η αναπαράσταση αφενός της αναπαραγωγής της άρχουσας τάξης στην εξουσία δεν ανταποκρίνεται στους όρους που έθεσε ο Bourdieu, ωστόσο και πέρα από την αναπαραγωγή της άρχουσας τάξης, η αναπαράστασή της με τον τρόπο που γίνεται και εδώ, είναι κάτι που συνηθίζεται στην αμερικανική μυθοπλασία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έλλειψη αυτού που στην θεωρία ονομάσαμε μεσαία τάξη. Ωστόσο τα όρια για την κατηγοριοποίηση μιας ομάδας ανθρώπων σε αυτήν την τάξη είναι ρευστά, αφού τα κριτήρια είναι περισσότερο ηθικά και πολιτισμικά παρά οικονομικά και ίσως μια παράλληλη με την βασική, μικρότερη αφήγηση να ήταν ασύμφορη. Υπάρχει όμως μια μικρή παράλληλη αφήγηση που αφορά τον χαρακτήρα του Freddy Hayes. Ο Freddy διαθέτει ένα μικρό φαγάδικο στο οποίο πηγαίνει αρκετά συχνά ο πρωταγωνιστής για να φάει. Ο Freddy ανήκει σε αυτό που προσεγγίσαμε στην θεωρία ως εργατική τάξη. Ζει σε εργατική συνοικία μαύρων στην πόλη, ενώ για το παρελθόν του μαθαίνουμε ότι συμμετείχε σε συμμορία και ότι έχει εκτίσει ποινή φυλάκισης 9 χρόνων για ένοπλη ληστεία. Ενώ οι κωμωδίες καταστάσεων έχουν συνηθίσει το κοινό στον χαρακτήρα του χαζού εργάτη (working class buffoon), στην περίπτωση μας ο Freddy παρουσιάζεται ως ένας συγκρατημένος και ευφυής χαρακτήρας. Στο όγδοο επεισόδιο του τέταρτου κύκλου συμβουλεύει τον εγγονό του ότι μπορεί να ονειρεύεται αλλά να μην φαντασιώνεται μια ζωή αντίστοιχη με του πρωταγωνιστή, αφού η θέση και η εθνικότητά του δεν επιτρέπουν κάτι τέτοιο, όταν ο Underwood παίζει μαζί του και του λέει πως θα μπορούσε και αυτός κάποια μέρα να γίνει Πρόεδρος. Αξίζει επίσης να αναφέρουμε ότι ενώ ο Underwood θεωρεί φίλο του τον Freddy, δεν ισχύει το ίδιο για τον τελευταίο. Βλέπουμε εδώ ένα χαρακτηριστικό που αποδίδουν οι σύγχρονες προσεγγίσεις στις ελίτ, που είναι η αίσθηση των ελίτ που προέρχονται από κατώτερα στρώματα ότι ανήκουν στον λαό. Φυσικά ο Underwood δεν θεωρεί κανέναν όμοιό του, η συμπάθειά του όμως προς το πρόσωπο του Freddy συνδέεται με την δική του κοινωνική καταγωγή.

Μπορεί λοιπόν η πλαισίωση της εργατικής τάξης να μην γίνεται με όρους ανηθικότητας και επικινδυνότητας μέσα από τον χαρακτήρα του Freddy, όμως υπάρχουν λιγότερο σημαντικοί χαρακτήρες ακόμα και κομπάρσοι που επιβεβαιώνουν μέχρι έναν βαθμό την πλαισίωση της εργατικής τάξης ως επικίνδυνης, μολυσματικής, θορυβώδους, παθολογικής, και απειλητικής. Ένα τέτοιο παράδειγμα συνιστά ο γιος του Freddy, Darnell, ο οποίος παρουσιάζεται ως κακοποιός και μέλος συμμορίας, ενώ ακόμα και όταν πηγαίνει να δουλέψει με τον πατέρα του διατηρεί μια θορυβώδη συμπεριφορά αφού συνεχίζει να οπλοφορεί παρά τις υποδείξεις του Freddy. Μάλιστα όταν απείλησε με όπλο δημοσιογράφους συνέβαλλε και αυτός στην πτώχευση της επιχείρησης του Freddy, η οποία είχε ήδη ξεκινήσει, ως παράπλευρη απώλεια της κόντρας του Underwood με τον Tusk.

Ένα ακόμα πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ωστόσο είναι η αναπαράσταση των απεργών στον πρώτο κύκλο, κάτι στο οποίο αναφερθήκαμε εν συντομία νωρίτερα. Αφορά μια σκηνή που εκτυλίσσεται στα πλαίσια της διαμάχης του πρωταγωνιστή με τον συνδικαλιστή Spinella. Η Clair προσπαθεί να οργανώσει μια εκδήλωση προκειμένου να μαζέψει πόρους για την ΜΚΟ της ωστόσο οι υπάλληλοι του ξενοδοχείου στο οποίο θα γινόταν αποφάσισαν να απεργήσουν, ύστερα από συνεννόηση με τον Spinella. Αποφασίζεται να γίνει η δεξίωση στην είσοδο του ξενοδοχείου και τότε ο Spinella αιφνιδιάζεται και προσπαθεί να μαζέψει αμέσως δασκάλους προκειμένου να διαδηλώσουν εκεί. Προκειμένου να κινητοποιήσει γρήγορα κόσμο δίνει την οδηγία να «καλέσουν τους φορτηγατζίδες και να τους δώσουν γυαλιά».³⁰³ Οι δημοσιογράφοι που καλύπτουν το διπλό γεγονός παρουσιάζουν γραφικούς τους διαδηλωτές ενώ λίγο αργότερα η «αφρόκρεμα της Ουάσιγκτον» όπως χαρακτήρισε τον κόσμο που βρέθηκε στην εκδήλωση μερικά καρτέ νωρίτερα ο Underwood πηγαίνει στους διαδηλωτές με δίσκους γεμάτο φαγητό προκειμένου να τους κεράσουν. Ο Spinella τους ζητάει να μην φάνε ενώ ο Underwood του απαντά «μην μπαίνεις ποτέ ανάμεσα στον ζευγολάτη και το δωρεάν φαγητό». Το πλήθος ορμάει κυριολεκτικά στο φαγητό ενώ βγάζει κραυγές όταν του δίνουν ένα βαρέλι μπίρα και έτσι ολοκληρώνεται η σκηνή έχοντας σε λίγες στιγμές αναπαραστήσει τους απεργούς ως άβουλα και πεινασμένα άτομα που παίρνουν εντολές αλλά δεν είναι σε θέση να συμπεριφερθούν ανάλογα με το κάλεσμα της συγκυρίας, αφού δέχονται φαγητό από τα άτομα εναντίων των οποίων διαδηλώνουν. Σε αυτήν την σκηνή εντοπίζεται επίσης και αυτό που οι θεωρητικοί των ελίτ περιέγραψαν ως αδυναμία της μάζας να οργανωθεί ενάντια σε μια ομοιογενή και καλά συγκροτημένη ομάδα ελίτ.

Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ενώ εντοπίζονται στοιχεία της θεωρίας της αναπαράστασης των τάξεων στο συγκεκριμένο κείμενο, ο ταξικός διαχωρισμός, ακριβώς λόγω των στόχων του σεναρίου και των περιορισμών της αφήγησης, δεν είναι τόσο συγκεκριμένος. Στις κωμωδίες καταστάσεων και σε παλιότερα προϊόντα τηλεοπτικής μυθοπλασίας η εξέλιξη και η δράση γίνεται μέσα στα πλαίσια οικογενειών που ανήκουν είτε στη μεσαία τάξη, είτε στην εργατική και κατ' επέκταση μπορούν να γίνουν παρατηρήσεις αναφορικά με τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους ήρωες και στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται.

³⁰³ House of Cards, S01E05

Στην περίπτωση του House of Cards συνεπώς ενώ εντοπίζονται συγκεκριμένοι τρόποι πλαισίωσης των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, ο κοινωνικός διαχωρισμός είναι περισσότερο αόριστος και μπορεί να πλαισιωθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια από τον διαχωρισμό ελίτ – μη ελίτ. Άλλωστε όπως είπαμε, κάτι που σε άλλες περιπτώσεις θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναπαράσταση της μεσαίας τάξης, εδώ δεν υπάρχει. Το στοιχείο της ευυποληψίας που χαρακτηρίζει στην θεωρία τις αξιώσεις των μεσαίων στρωμάτων δεν είναι τόσο ισχυρό. Έτσι ενώ μπορεί να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στον χαρακτήρα του Freddy Hayes και των δημοσιογράφων, όπως της Zoe Barnes, του Tom Hammerschmidt ή του Lucas Goodwin, με κριτήρια οικονομικά και πολιτισμικά, υπάρχει μια ταύτιση ανάμεσα σε αυτούς τους ήρωες όσον αφορά το αίσθημα της ηθικής και της δικαιοσύνης.

4.2 Η προσέγγιση του κοινού

α) Στην πρώτη ενότητα της έρευνας γίνεται μια συζήτηση που αφορά τον αγαπημένο χαρακτήρα των ερωτηθέντων. Ως αγαπημένοι χαρακτήρες όπως κατονομάστηκαν από τους συμμετέχοντες στην έρευνα εμφανίζονται οι δυο πρωταγωνιστές, Frank και Clair Underwood. Οι λόγοι επιλογής τους είναι κοινοί σε όλες τις περιπτώσεις ανεξάρτητα από τον αγαπημένο χαρακτήρα και αφορούν στοιχεία της προσωπικότητας των δυο ηρώων αλλά και την δυναμική παρουσία τους στην αφήγηση. Χαρακτηρίζουν τους ήρωες ως φιλόδοξους, ψύχραιμους, έξυπνους, εγωκεντρικούς και αδίστακτους, ενώ θαυμάζουν την ικανότητά τους να χειραγωγούν άλλους χαρακτήρες. Ενδεικτικά για τον Frank Underwood υποστηρίχθηκε:

«Μου αρέσει ο Frank Underwood για την πονηριά του , το κοφτερό μυαλό του, το ποσό έξυπνος και φιλόδοξος είναι, που δεν σταματάει πουθενά για να κάνει το όνειρο του πραγματικότητα. Το θαυμάζω» (Κ.Μ, άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος).

Ενώ για την Clair Underwood:

«Συμπαθώ την σύζυγο του Underwood. Λόγω της πολυπλοκότητας της σαν χαρακτήρας παραμένοντας πιστή όμως σε ό,τι έχουμε ως τώρα δει. Και λόγω της υπόγειας δυναμικής της» (Α.Β, γυναίκα, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

Με μια άλλη συμμετέχουσα να συμπληρώνει:

«Μου αρέσει η Clair γιατί δεν επισκιάστηκε από τον Frank. Είναι δυναμική, ανεξάρτητη, έξυπνη και λογική. Ο Frank από την άλλη είναι ύπουλος και αδίστακτος»

(Π.Ν., γυναίκα, 24, φοιτήτρια).

Όσον αφορά τον δυναμισμό του κάθε χαρακτήρα όπως προκύπτει από την αφήγηση και ειδικά από τον τέταρτο κύκλο και έπειτα, οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν την Clair ως τον πιο ισχυρό χαρακτήρα:

«Το δίδυμο Underwood φαίνεται το πιο δυναμικό από όλους τους χαρακτήρες της σειράς. Αν και οι δύο αισθάνονται μερικές φορές αδύναμοι, νομίζω πως η Clair τις περισσότερες φορές επανακάμπτει και αντεπιτίθεται μόνη της, χωρίς βοήθεια, κυρίως χωρίς βοήθεια από τον σύζυγο της Frank, από τον οποίο, μάλιστα, έχει νιώσει προδομένη μερικές φορές. Αντιθέτως ο Frank, αν και είναι και αυτός πολύ ισχυρή προσωπικότητα και με μεγάλα κουράγια, έως και αδίστακτος να διαπράξει ο ίδιος ποινικά εγκλήματα, τον βλέπουμε σε μερικές κρίσιμες στιγμές όταν κλονίζεται να καταφεύγει στην Clair, η οποία εκείνες τις στιγμές παραμένει ψύχραιμη και γίνεται επιτακτική» (Φ.Κ, άνδρας, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

Προκύπτει μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση όσον αφορά την επιλογή αγαπημένου ήρωα, η οποία ενδέχεται να σχετίζεται με το φύλο των συμμετεχόντων, αφού στο σύνολό τους οι γυναίκες ερωτώμενες δηλώνουν ως αγαπημένο χαρακτήρα τους την Clair Underwood. Η μέχρι τώρα συζήτηση δεν έχει αναδείξει τον παράγοντα του φύλου τόσο στην αναπαράσταση του σε τηλεοπτικά προϊόντα όσο και στον ρόλο του στις πολιτικές διαδικασίες, και συνεπώς δεν επιτρέπει κάποια περεταίρω ανάλυση.

Δεδομένου ότι και οι δυο βασικοί χαρακτήρες κατατάσσονται σύμφωνα με την συζήτηση που προηγήθηκε στην πολιτική ελίτ, επιτρέπουν οι περιγραφές των συμμετεχόντων μια πρώτη καταγραφή των όρων με τους οποίους προσεγγίζουν την αφήγηση της σειράς, αν δηλαδή οι όροι αυτοί, και η λογική τους κατ' επέκταση, είναι περισσότερο πολιτικοί ή ηθικοί. Η αντίληψη των χαρακτήρων με όρους εξουσίας και ισχύος προσδίδουν στην συζήτηση μια περισσότερο πολιτική λογική ωστόσο χαρακτηρισμοί όπως «πονηρός, αδίστακτος ή βρώμικος», που απευθύνονται τις περισσότερες φορές στον Frank, προσδίδουν μια περισσότερο ηθική διάσταση. Μέσα από αυτήν την πλαισίωση του Frank Underwood, η οποία ουσιαστικά τον θέλει ως αδίστακτο και τελικά έναν στο ρόλο του κακού χαρακτήρα, προκύπτει μια αντιφατική ταύτιση μαζί του.

«...είναι ικανός για τα πάντα. Μέσα από την σειρά αρχίζεις και παίρνεις το μέρος του...» (Γ.Α., γυναίκα, 23 χρονών, φοιτήτρια).

«Είναι η θέση του ότι είναι η δουλειά του αλλά κυρίως είναι αδίστακτος σαν άνθρωπος. Δεν κωλώνει πουθενά. Από το ότι πέταξε πέτρα στο σπίτι του για να σπάσει την απεργία των εκπαιδευτικών μέχρι που βγάζει τη γυναίκα του στην τηλεόραση μετά για να πουλήσει» (Χ.Δ., άνδρας, 24 χρονών, άνεργος).

Παρά της προθέσεις της μυθοπλασίας για μια ρεαλιστική αναπαράσταση των πολιτικών διαδικασιών, γίνεται μια μυθοποίηση της πολιτικής ακριβώς μέσα από την αφήγηση του «κακού», η οποία αφήγηση αποκτά έναν ηθικό χαρακτήρα ο οποίος προκύπτει από αυτήν την ιδιαίτερη επίδραση «της γοητείας του κακού». Σε παρόμοια έρευνα η οποία χρησιμοποιεί δεδομένα που συλλέχτηκαν από συζητήσεις σε διαδικτυακές ομάδες εστίασης αναδεικνύεται επίσης η γοητεία που ασκεί η προσωπικότητα του πρωταγωνιστή.³⁰⁴

β) Στη συνέχεια, σε μια προσπάθεια ανάδειξης του στοιχείου του ρεαλισμού, η συζήτηση διαμορφώνεται γύρω από το ερώτημα του τρόπου αναπαράστασης της πολιτικής. Εδώ, και ανεξάρτητα από την πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων υπάρχει μια σχετική συμφωνία στις απαντήσεις τους, οι οποίες γενικά ανταποκρίνονται θετικά στην ρεαλιστική αναπαράσταση των πολιτικών διαδικασιών.

«Ναι, πιστεύω ότι είναι σχεδόν απόλυτα ρεαλιστική. Ίσως δεν φαίνεται τόσο καθαρά ο κανόνας ότι η πολιτική στο σύνολο της, άρα και η διακυβέρνηση μιας χώρας, πηγάει και υπόκειται στις οικονομικές σχέσεις της κοινωνίας, αλλά υπάρχει πολύ μεγάλος βαθμός πιστότητας. Επίσης γνωρίζουμε και αληθινά παραδείγματα ακραία διεφθαρμένων έως και εγκληματιών πολιτικών. Δύο παραδείγματα που μπορώ να φέρω είναι ο πρώην πρωθυπουργός της Ιταλίας Σίλβιο Μπερλουσκόνι και ο Υπουργός Πολέμου της κυβέρνησης Κερένσκι στη Ρωσία, Μπόρις Σαβίνκοφ» (Φ.Κ., άνδρας, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

Αρκετοί από τους συμμετέχοντες αναδεικνύουν και το ζήτημα της σχέσης πολιτικών – δημοσιογράφων όπως προκύπτει από το σίριαλ, και θεωρούν ότι η σχέση αυτή όπως αποτυπώνεται ενισχύει το στοιχείο του ρεαλισμού.

³⁰⁴ Δημητρακοπούλου Δ., Σαββάκης Ε., ο.π

«Ειδικά η παρουσίαση των διαπλεκόμενων σχέσεων με δημοσιογραφία θεωρώ είναι πολύ κοντά με την πραγματικότητα» (Μ.Ψ., άνδρας, 23 χρονών, φοιτητής).

Σε περιπτώσεις όπου η αναπαράσταση της πολιτικής αξιολογείται ως μη ρεαλιστική, το βασικό επιχείρημα του συνεντευξιαζόμενου προκύπτει από την αίσθηση ότι δίνεται η εντύπωση της διαμόρφωσης της πολιτικής ανεξάρτητα από οικονομικούς παράγοντες, ή πιο χαρακτηριστικά:

«...δεν είναι όχι (ενν. ρεαλιστική), αφήνει την αίσθηση ότι οι προσωπικές πολιτικές επιδιώξεις των πολιτικών στελεχών παίζουν τον κυρίαρχο ρολό στην διαμόρφωση της πολιτικής, κάτι που πιστεύω δεν ισχύει, γιατί βλέπουμε καθημερινά ότι είναι τα οικονομικά συμφέροντα, οι τράπεζες, τα λόμπι, μεγαλοεπιχειρηματίες που διαμορφώνουν την πολιτική πραγματικότητα» (Γ.Α., γυναίκα, 23 χρονών, φοιτήτρια).

Στις περισσότερες περιπτώσεις ωστόσο φαίνεται πως επικρατεί η άποψη ότι η αναπαράσταση της πολιτικής είναι ρεαλιστική, μέχρι όμως ενός βαθμού, και πάντα μέσα στα πλαίσια της φαντασίας. Γίνεται δηλαδή μια διάκριση ανάμεσα κυρίως στην αναπαράσταση πολιτικών διεργασιών, σχέσεων πολιτικών μεταξύ τους και με άλλους παράγοντες, τα οποία γίνονται αντιληπτά ως ρεαλιστικά, και στα κίνητρα και τους λόγους πίσω από αυτές τις διεργασίες και συναναστροφές:

«είναι ρεαλιστική όσον αφορά σε διαδικασίες (συνεδριάσεις Κογκρέσου πχ) και «ζυμώσεις» σε συναντήσεις μεταξύ υπουργών και στελεχών, αλλά η αναπαράσταση ξεπερνά τα όρια του fiction κυρίως στις εκλογές και στη συχνότητα με τα πράγματα φτάνουν στα άκρα (παραίτηση προέδρου, σωρεία σκανδάλων, ματαίωση εκλογών κλπ. Αλλά νομίζω ότι η σειρά υπέρβαλε στη σχέση εξάρτησης του Φρανκ με τον Tusk, δηλαδή στην πραγματικότητα ένας πρόεδρος δεν θα ήταν δεμένος χειροπόδαρα από κάποιον επιχειρηματία, ασχέτως αν η πολιτική του επηρεάζεται από το επιχειρείν» (Γ.Τ., άνδρας, 24 χρονών, δημοσιογράφος).

«Ναι αλλά μέχρι ένα βαθμό. Δηλαδή το τι ισχύει σε κοινοβουλευτικό επίπεδο ας πούμε ναι. Η κόντρες μεταξύ πολιτικών, οι σχέσεις βουλευτών μεταξύ τους, τα συμφέροντα που έχει ο ένας και ο άλλος και η στρατηγική που εφαρμόζεται ναι ισχύει. το θάψιμο, οι σχέσεις, τα συμφέροντα, η αντιπαλότητα ναι. Αλλά όχι ότι ένας πολιτικός μπορούσε να φάει έναν δισεκατομμυριούχο ας πούμε, αυτό μου φαίνεται ακραίο. Όπως το

παρουσιάζει ο Frank φαίνεται υπεράνθρωπος ξέρω γω» (Χ.Δ, άνδρας, 24 χρονών, άνεργος).

Φαίνεται από τα παραπάνω ότι ο ιδεολογικός παράγοντας επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτό το κείμενο της σειράς στο επίπεδο της αναπαράστασης της πολιτικής. Άτομα που τοποθετούν τους εαυτούς στους στον χώρο της Αριστεράς δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στις οικονομικές προϋποθέσεις πίσω από τις πολιτικές αποφάσεις και αυτό επηρεάζει το κατά πόσο θεωρούν ρεαλιστική την αναπαράσταση της πολιτικής, ενώ άτομα με Κεντρώες ή δεξιότερες αντιλήψεις θεωρούν την αναπαράσταση περισσότερο ρεαλιστική ανεξάρτητα από την βαρύτητα που δίνεται στον παράγοντα αυτόν, χωρίς να εντοπίζουν πίσω από αυτήν την επιλογή ιδεολογικά κριτήρια. Η παρατήρηση αυτή θα γίνει ακόμα πιο ξεκάθαρη στη συνέχεια. Το στοιχείο του ρεαλισμού είναι κάτι που αναδείχθηκε και στο προηγούμενο στάδιο της έρευνας. Άλλωστε όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα ο ρεαλισμός είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης αμερικανικής μυθοπλασίας. Οι παρασκηνιακές διαδικασίες στους διαδρόμους του Καπιτωλίου, ο τρόπος με τον οποίο ο Frank Underwood διαμορφώνει και επιβάλλει την γραμμή του κόμματος αποτελούν μια επιτυχημένη αναπαράσταση του σιδερένιου νόμου της ολιγαρχίας του Michels. Το στοιχείο του ρεαλισμού ενισχύεται και από την δυνατότητα αναζήτησης του χαρακτήρα του πρωταγωνιστή, έστω και με επιφύλαξη, τόσο σε πρόσωπα της επικαιρότητας όσο και σε πρόσωπα που διαμόρφωσαν την σύγχρονη ιστορία του αμερικανικού πολιτικού σκηνικού. Τα κίνητρα των ηρώων και γενικότερα η πορεία της αφήγησης διαμορφώνουν ένα πέπλο φαντασίας και δραματοποίησης πίσω από το οποίο όμως κρύβεται μια ρεαλιστική αναπαράσταση των πολιτικών μηχανισμών.

γ) Η επόμενη θεματική ερωτήσεων περιστρέφεται γύρω από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες την έννοια ελίτ ως θεατές του συγκεκριμένου προϊόντος αλλά και γενικότερα ως πολίτες. Φαίνεται στις περισσότερες περιπτώσεις ότι και πάλι η ιδεολογία τους διαμορφώνει τον τρόπο που ορίζουν την έννοια. Στις συνεντεύξεις δεν δίνεται ένας ορισμός που να πλησιάζει τον ελάχιστο ορισμό του Putnam όπως τον συναντήσαμε νωρίτερα. Δεν δίνεται δηλαδή ένας ορισμός, τις περισσότερες φορές τουλάχιστον, αποκλειστικά με όρους εξουσίας που έχουν κάποιοι έναντι κάποιων άλλων. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι σκέψεις των συμμετεχόντων απομακρύνονται ιδιαίτερα από τους ορισμούς που συναντήσαμε, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις δίνονται απαντήσεις που υπονοούν την ύπαρξη διαφορετικών ελίτ,

προσέγγιση που συναντάμε σε όλες τις θεωρίες που διατυπώθηκαν από την περίοδο του Μεσοπολέμου και έπειτα. Άλλωστε η έννοια της εξουσίας φαίνεται πολλές φορές πως υπονοείται. Τέλος, σε όλες τις περιπτώσεις οι συμμετέχοντες ισχυρίζονται την ταύτιση της γενικότερης αντίληψής τους για τις ελίτ με αυτό που εντοπίζουν οι ίδιοι στην αφήγηση. Ενδεικτικά μερικές απαντήσεις:

«Για μένα η ελίτ είναι μια ομάδα ανθρώπων προερχόμενοι από την αστική τάξη καθαρά δηλαδή οι κυρίαρχοι στον επιχειρηματικό τους τομέα ή οι συνεργάτες τους επίσης όμως οι κυρίαρχοι από τους πολιτικούς, τους διπλωμάτες και τους δημοσιογράφους. Αυτή η εικόνα που είχα φάνηκε και μέσα από την αφήγηση της σειράς» (Α.Β., γυναίκα, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

«Ελίτ είναι οι καλύτεροι, οι ικανότεροι σε κάτι. Στη σειρά υπάρχει ελιτισμός δηλαδή οι χαρακτήρες θεωρούν ότι ο λαός δεν θα έπρεπε να έχει λόγο, αλλά να αποφασίζουν αυτοί. Όπως τότε με την εκστρατεία τρόμου» (Μ.Ψ., άνδρας, 23 χρονών, φοιτητής).

«Ως οι μεγιστάνες. Είναι κάποιοι που έχουν πολλά λεφτά ή κάποιοι που έχουν την δύναμη να αποκτήσουν αυτό που θέλουν» (Κ.Μ., άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος).

«Θεωρώ ότι είναι μια μικρή ομάδα ατόμων με αρκετή δύναμη οι οποίοι κατέχουν ένα μεγάλο ποσό πλούτου, εξουσίας και προνομίων σε μια κοινωνία» (Π.Κ., γυναίκα, 26 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος).

«Ελίτ νομίζω πως είναι οι άνθρωποι που είτε μέσω πολιτικής είτε μέσω πλούτου έχουν την ισχύ να αλλάζουν τη ροή των πραγμάτων και να κατευθύνουν καταστάσεις κατά το δοκούν. Αν και λίγο δείχνει η πολιτική να υπερισχύει του πλούτου που δεν είμαι σίγουρος κατά πόσο γίνεται αυτό εύκολα» (Χ.Δ., άνδρας, 23 χρονών, ηθοποιός).

Στην δεύτερη ενδεικτική απάντηση γίνεται μια προσέγγιση που βρίσκεται πολύ κοντά σε αυτό που ο Pareto όρισε ως ελίτ. Φαίνεται πως σε άτομα χωρίς έντονη πολιτική τοποθέτηση, όπως στην συγκεκριμένη περίπτωση, η έννοια της ελίτ είναι λίγο μυθοποιημένη ή αόριστη, σε αντίθεση με απαντήσεις όπως στη πρώτη που παρατίθεται, όπου η προσέγγιση γίνεται με μια μαρξιστική ρητορική και περιγράφει μια πολύ συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Στην τελευταία απάντηση γίνεται μια τοποθέτηση αναφορικά με την αφήγηση του εξεταζόμενου κειμένου. Ο συνεντευξιζόμενος ισχυρίζεται ότι ενώ στην πραγματικότητα αυτό που σύμφωνα με

την θεωρία θα περιγράφαμε με την έννοια της επιχειρηματικής κοινότητας ή της οικονομικής ελίτ φαίνεται στο σίριαλ να είναι λιγότερο ισχυρή από ότι αντιλαμβάνεται πως είναι στην πραγματικότητα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο συμμετέχων προχώρησε από μόνος του στην επόμενη ερώτηση που αφορά ακριβώς αυτό, την εντύπωση δηλαδή των τηλεθεατών αναφορικά με την πολιτική και την οικονομική αναπαράσταση της εξουσίας στη σειρά. Εδώ και πάλι η ιδεολογία των συμμετεχόντων φαίνεται να διαμορφώνει την πρόσληψη του συγκεκριμένου μηνύματος. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει έντονο πολιτικό ενδιαφέρον και ανεξάρτητα από την ταύτιση με «αριστερά» ή «δεξιά» αφηγήματα, οι συμμετέχοντες αυτοί δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στον οικονομικό παράγοντα και θεωρούν ότι πράγματι είναι μια μεταβλητή που έχουν λάβει υπ' όψη οι δημιουργοί του σίριαλ. Υποστηρίζουν δηλαδή πως τα οικονομικά συμφέροντα πράγματι επηρεάζουν τις εξελίξεις στην σειρά σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Διαφέρει ωστόσο η βαρύτητα που δίνεται από τους συμμετέχοντες σε αυτές τις επιλογές αλλά και τα κίνητρα που διακρίνουν πίσω από αυτές, με τα άτομα που ταυτίζονται με πιο ριζοσπαστικές ιδεολογίες να εντοπίζουν ιδεολογικά κίνητρα στις επιλογές του σεναρίου. Αντίθετα, λιγότερο πολιτικοποιημένα άτομα, υποστηρίζουν ότι η σειρά επικεντρώνεται περισσότερο στις πολιτικές ελίτ για λόγους αισθητικής και σεναρίου σύμφωνα με την εξήγηση του ίδιου ατόμου:

«Γιατί ο χαρακτήρας του Frank είναι ευφρέστατος και γιατί η σειρά θέλει να δείξει το παιχνίδι εξουσίας που ιντριγκάρει περισσότερο και όχι απλά κάποιον που τα καταφέρνει λόγω πλούτου. Πιστεύω πως γίνεται για την ανάδειξη του χαρακτήρα του Φρανκ» (Χ.Δ, άνδρας, 23 χρονών, ηθοποιός).

Η επιλογή αναφοράς στα συμφέροντα αυτά ως επιχειρηματίες, επιτυχημένοι, «το επιχειρείν» υποδηλώνουν μια ταύτιση με την φιλελεύθερη θεώρηση της κοινωνίας – φιλελεύθερη στο επίπεδο που αφορά την ελεύθερη αγορά-, ενώ η αναφορά στον ίδιο παράγοντα με ταξικούς όρους, δηλαδή ως αστική τάξη, υποδηλώνει μια μαρξιστική αντίληψη:

«Οικονομική ελίτ είναι όλοι οι μεγάλοι επιχειρηματικοί κολοσσοί οι διεθνείς όμιλοι κτλ. που βγάζουν δις και ψάχνουν τους καλύτερους πολιτικούς εκφραστές τους για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Στο σίριαλ μου δίνεται η εντύπωση ότι η πολιτική ελίτ είναι πιο ισχυρή ενώ για μένα δεν είναι έτσι στην πραγματικότητα. Δηλαδή λένε α

δεν μπορούμε να κάνουμε αυτό το πράγμα γιατί πάει κόντρα σε αυτό που θέλει ο τάδε. Μόνο μικρά εμπόδια. Που παρακάμπτονται εύκολα αλλά η αστική τάξη μπορεί να γίνει πολύ πιο επιθετική και επικίνδυνη από ότι την παρουσιάζουν. Δεν ξέρω. Ίσως επειδή η σειρά επικεντρώνεται στον τρόπο που ασκείται μόνο η πολιτική εξουσία και ο καπιταλισμός και η ελεύθερη αγορά κτλ. προϋπήρχαν και θα είναι έτσι πάντα. Τύπου ότι θέλει να παρουσιάσει περισσότερο τα πολιτικά παιχνίδια και τι γίνεται μέσα στο Καπιτώλιο ή πίσω από κλειστές πόρτες και ο άνθρωπος που το βλέπει να έχει περισσότερο στο μυαλό του την ταυτότητα του ψηφοφόρου όχι την ταξική του θέση ας πούμε. (Ερ.: Άρα πιστεύεις ότι υπάρχει και το στοιχείο της ιδεολογίας από πίσω;) Ναι ας πάρει όλο το φταίξιμο η πολιτική ελίτ και ότι οι επιχειρηματίες έχουν απλά μια στυγνότητα για το κέρδος τους. Αλλά μέχρι εκεί.» (Χ.Δ., άνδρας, 24 χρονών, άνεργος).

«η σειρά σε αφήνει να καταλάβεις ότι η πολιτική ελίτ, δηλαδή το ανώτερο πολιτικό στελεχικό δυναμικό των εκφραστών των κυρίαρχων τάξεων μπορούν να παίξουν σημαντικότερο ρολό από την αστική τάξη γιατί η NETFLIX πουλάει στον κόσμο αυτό που νομίζει και θέλει να πιστεύει» (Γ.Α., γυναίκα, 23 χρονών, φοιτήτρια)

«Η οικονομική ξεκάθαρα γιατί είχε λόγο (σχεδόν απόλυτο) για το ποιος θα ήταν ο πρόεδρος των ΗΠΑ καταρρίπτοντας ουσιαστικά το πολιτικό σύστημα. Ο Tusk συμπεριφέρθηκε πολύ έξυπνα και ήταν πάντα ένα βήμα μπροστά από τον Frank αλλά του στέρησε και την θέση στην αρχή. Ήταν δική του επιλογή να κινηθεί παρασκηνιακά. Αρκετές φορές εκβιάζει όπως άλλες εκβιάζεται από τον Frank, από αυτήν την άποψη είναι και λίγο ισορροπημένο, όμως πράγματι φαίνεται πως χάνει στο τέλος αλλά εξ αρχής το σενάριο είχε πολύ fiction. Ο Frank σκότωσε δύο ανθρώπους για να γίνει πρόεδρος πχ, αλλά από τον 3ο κύκλο άρχισε να ξεφεύγει τελείως » (Γ.Τ., άνδρας, 24 χρονών, δημοσιογράφος).

«Πιστεύω είναι δυο κατηγορίες, κάποιοι έχουν απλά πολλά λεφτά και κάποιοι έχουν την δύναμη να αποκτήσουν αυτό που θέλουν. Πολλές φορές οι μεγιστάνες πληρώνουν για να πάρουν με το μέρος τους τους ανθρώπους με δύναμη για να πέτυχουν τους στόχους τους Πιστεύω ότι επειδή υπάρχουν πολλοί ισχυροί άνθρωποι υπάρχει μια ισορροπία. Στην σειρά υπάρχει μια ισορροπία που μεταβάλλεται διαρκώς υπάρχει πάντα το πολιτικό κόστος. Οι εκλογές είτε θα σε κρατήσουν είτε θα σε ρίξουν ενώ ο μεγιστάνας πάντα θα είναι εκεί. Ως πολίτικος μπορείς να φτάσεις κάπου δημοσίως. Ως

μεγιστάνας μπορείς να φτάσεις και να μείνεις σε βάθος χρόνου.» (Κ.Μ., άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος)

Στις δυο τελευταίες απαντήσεις είτε τίθεται ξεκάθαρα η πρωτοκαθεδρία της οικονομικής ελίτ, ή υπονοείται. Σε κάθε περίπτωση και στις δυο απαντήσεις εκφράζεται είτε έμμεσα είτε άμεσα ένας θαυμασμός προς τον χαρακτήρα του Tusk ο οποίος φαίνεται πιο ηθικός από ότι ο πρωταγωνιστής. Στις δυο πρώτες απαντήσεις ωστόσο, όπως είπαμε αναδεικνύονται προπαγανδιστικά κίνητρα πίσω από τις σεναριακές επιλογές, πράγμα που δεν συμβαίνει στις δυο επόμενες. Επιπλέον, σε συνδυασμό με απαντήσεις που είδαμε παραπάνω και αφορούν την αναπαράσταση της πολιτικής, επιβεβαιώνεται μια θεματική συσχέτιση ανάμεσα στην αναπαράσταση της πολιτικής και στην αναπαράσταση πολιτικών και οικονομικών ελίτ. Η εντύπωση δηλαδή που σχηματίζεται στο κοινό αναφορικά με την εξουσία των ελίτ, είναι σύμφωνη με την εντύπωση που έχουν αναφορικά με την ρεαλιστική ή μη αναπαράσταση της πολιτικής στο σίριαλ.

Νωρίτερα υποστηρίχθηκε ότι τρόπος με τον οποίο η σειρά δείχνει τους μηχανισμούς και τα μέσα με τα οποία η επιχειρηματική κοινότητα μετατρέπει την οικονομική της επιρροή σε πολιτική είναι εξαιρετικά παραστατικός. Αυτό συμβαίνει σε πολύ έντονο βαθμό στα επεισόδια του δεύτερου κύκλου όταν εκδηλώνεται η κόντρα ανάμεσα στον Underwood και τον Tusk και αποκαλύπτεται αφενός ο ρόλος του δεύτερου στις πολιτικές εξελίξεις που προηγήθηκαν του χρόνου της αφήγησης, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο πρακτικά μπορεί να χρηματοδοτηθεί ένας πολιτικός μηχανισμός, όπως είναι τα δυο μεγάλα κόμματα στις ΗΠΑ, ο οποίος μπορεί αρκετές φορές, όπως συμβαίνει και στο σίριαλ, να ξεφεύγει από την συνταγματική νομιμότητα. Ωστόσο υποστηρίχθηκε ακόμα ότι στη συνέχεια της αφήγησης, γίνεται μια απομάκρυνση από τις παρατηρήσεις που γίνονται τόσο από τον Mills, όσο και από τον Domhoff, οι οποίοι ανέδειξαν τον περιορισμό της εξουσίας της πολιτικής ελίτ για χάρη της οικονομικής. Αυτό συμβαίνει γιατί ο πρωταγωνιστής καταφέρνει να ανατρέψει αυτήν την ρεαλιστική ισορροπία και χωρίς κανέναν συμβιβασμό πετυχαίνει τον στόχο του ο οποίος είναι η προεδρική καρέκλα. Μάλιστα, από τα δεδομένα του κειμένου δεν φαίνεται πως έγινε κάποια συμφωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών που να αφορά την εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων. Αντιθέτως ο Underwood κατάφερε να ανατρέψει τις συμφωνίες του Tusk με Κινέζους επιχειρηματίες τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε διακρατικό, ενώ επιπλέον εξόρισε από την πολιτική σκηνή τον

αντίπαλό του. Στους επόμενους κύκλους ο οικονομικός παράγοντας με την μορφή των ομάδων πίεσης ή της άμεσης εμπλοκής επιχειρηματιών στο πολιτικό παιχνίδι δεν εντοπίζεται καθόλου, γεγονός που ενισχύει την παρατήρηση ότι η οικονομική ελίτ έχει έναν δευτερεύοντα ρόλο στο σίριαλ.

δ) Στη συνέχεια των συνεντεύξεων γίνεται μια συζήτηση σχετικά με το Σύνταγμα, τους νόμους και το δικαστικό σώμα. Η αναπαράσταση της εισαγγελέως Dunbar ως ενός χαρακτήρα που είναι προστάτης του Συντάγματος και επιθυμεί την καταπολέμηση της διαφθοράς στην πολιτική ζωή σχολιάστηκε σε προηγούμενη ενότητα. Έχει ενδιαφέρον η κατανόηση του χαρακτήρα αυτού από το κοινό.

«Η σειρά νομίζω αν και ασχολείται με την σαπίλα της πολιτικής και την βρωμιά της απηχεί το γενικότερο αίσθημα "όλοι οι πολιτικοί είναι διεφθαρμένοι" προσπαθώντας έμμεσα να στηρίξει τέτοιες αντιλήψεις. Ότι το δικαστικό σώμα μπορεί να ελέγξει, να εμποδίσει τις κακές πρακτικές και να βοηθήσει τις καλές πρακτικές. Και το ότι το κοινό της σειράς ήταν θετικό προς την Dunbar αφορά γενικότερα την ελπίδα της αμερικάνικης κοινωνίας ότι η λύση για έναν φτωχό απέναντι σε εάν πλούσιο είναι από τα δικαστήρια. Αυτή η ουδετερότητα που αρχικά προσπάθησε η σειρά να προωθήσει με είχε ενοχλήσει στο σενάριο και για αυτό βρήκα πιο αδύναμο τον ρολό της Dunbar»(Α.Β., γυναίκα, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

«Πιστεύω ότι είναι πολύ έξυπνη και πως έχει το αίσθημα της δικαιοσύνης η συγκεκριμένη και σίγουρα την θέληση αλλά δεν νομίζω ένας άνθρωπος ή έστω και αυτοί που απαρτίζουν το κόμμα του να είναι αρκετοί για μεγάλη διαφορά ή να προστατεύσουν το πολίτευμα. Αν ήμουν εκεί θα ψήφιζα και εγώ για την Dunbar» (Π.Ν., γυναίκα, 24 χρονών, φοιτήτρια)

«Στη σειρά σε κανένα σημείο ο Φρανκ δεν έχασε από τη δικαστική έρευνα, δηλαδή μου φαίνεται ανεξέλεγκτος και σίγουρα πιο ισχυρός από το δικαστικό σώμα. Η Dunbar θα μπορούσε να καταπολεμήσει τη διαφθορά του Frank και των επιχειρηματιών και για αυτό πιστεύω ότι ο κόσμος πίστευε σε μία πιο "καθαρή" υποψήφια και καθόλου τυχαίο δεν είναι ότι προερχόταν από τη δικαστική εξουσία. Υπάρχει εδώ μια υπόνοια ότι ίσως ουδέτερες δυνάμεις που λειτουργούν με όρους συνταγματικής νομιμότητας θα έπρεπε να είναι πιο δημοφιλείς, θα έπρεπε ο κόσμος να εμπιστεύεται το σύνταγμα. Απλά στην συνέχεια αναγκάστηκε να παίζει με τους όρους του Underwood. Ακόμα και αν έχεις τις

καλύτερες προθέσεις θα λερώσεις τα χέρια σου» (Γ.Τ., άνδρας, 24 χρονών, δημοσιογράφος).

Από τις απαντήσεις φαίνεται πως το κοινό αντιλαμβάνεται τον χαρακτήρα της Dunbar στον ρόλο του καλού, σε ένα κλασικό πρότυπο αφήγησης που στηρίζεται στο δίπολο καλού - κακού. Φαίνεται ακόμα λογική η επιλογή ενός τέτοιου χαρακτήρα να προέρχεται από μια μορφή ελίτ που ορίζεται ως γραφειοκρατική στην θεωρία των ελίτ που χρησιμοποιήσαμε. Όπως αναφέραμε οι γραφειοκρατικές ελίτ αποστασιοποιούνται από την λογική των πολιτικών ελίτ και αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως εγγυητές της συνταγματικής νομιμότητας. Τα στοιχεία αυτά γίνονται κατανοητά και από την αφήγηση του κειμένου του σίριαλ στους συμμετέχοντες. Φαίνεται εδώ πως η ιδεολογία των συμμετεχόντων παραμένει ένα ισχυρό φίλτρο αποκωδικοποίησης των μηνυμάτων του κειμένου. Και στις τρεις ενδεικτικές απαντήσεις αναγνωρίζονται τα ίδια κίνητρα πίσω από τον συγκεκριμένο χαρακτήρα, που αφορούν την αντιμετώπιση της διαφθοράς, την αποστείρωση του πολιτικού σκηνικού από προσωπικότητες σαν τον Frank, ωστόσο στην πρώτη απάντηση η συνεντευξιαζόμενη απορρίπτει οποιαδήποτε τέτοια προσπάθεια ως μια επίφαση ισότητας και δημοκρατίας που ουσιαστικά δεν υφίσταται, και μάλιστα για τον λόγο αυτό δηλώνει ότι κουράστηκε από τον συγκεκριμένο χαρακτήρα. Αντίθετα σε μια λιγότερο πολιτικοποιημένη προσέγγιση όπως στην περίπτωση της δεύτερης απάντησης εντοπίζεται μια θετική αντιμετώπιση του χαρακτήρα, και ένα αίσθημα ματαιότητας σε οποιαδήποτε προσπάθεια καταπολέμησης της διαφθοράς λόγω της δυναμικής που έχουν διεφθαρμένα στελέχη στους πολιτικούς φορείς και μηχανισμούς. Η εξουσία που έχουν τα άτομα αυτά μάλιστα αξιολογείται από τους συμμετέχοντες με τέτοιο τρόπο ώστε δείχνουν να αντιλαμβάνονται πως τα άτομα αυτά βάζουν τους δικούς τους όρους και οποιαδήποτε ουδέτερη δύναμη επιχειρήσει την εμπλοκή της, θα αναγκαστεί παίζοντας με τους όρους αυτούς να χάσει το ηθικό της πλεονέκτημα. Το στοιχείο της ιδεολογίας αναδεικνύεται από το γεγονός ότι ενώ στην πρώτη απάντηση η διαφθορά αντιμετωπίζεται ως ένα εγγενές χαρακτηριστικό του συστήματος γενικά το οποίο απορρίπτεται από την συμμετέχουσα, στις δυο επόμενες απαντήσεις διατηρείται μια ελπίδα ότι αν άλλαζαν οι συσχετισμοί εντός του συστήματος και περισσότεροι πολιτικοί με αντίστοιχο υπόβαθρο σαν αυτό της Dunbar, τα πράγματα θα ήταν καλύτερα.

Νωρίτερα έγινε μια παρόμοια υπόθεση που αφορά την στάση του κοινού σε μια τέτοια αναπαράσταση. Η αναπαράσταση των οργανωτικών ή γραφειοκρατικών ελίτ ως ουδέτερες δυνάμεις που σκοπός τους είναι η διατήρηση της συνταγματικής νομιμότητας και η προστασία του πολιτεύματος είναι ένα στοιχείο που έρχεται σε αρμονία με τις θεωρίες των ελίτ. Σε αρμονία έρχεται και η αντιπαλότητα ανάμεσα στις δυο μορφές ελίτ, πολιτική και γραφειοκρατική όπως περιγράφεται από το μοντέλο του Westminster. Όταν η Dunbar άρχισε να αποκτά φιλοδοξίες που ξεπερνούσαν αυτές που όριζε ο ρόλος της ως εισαγγελέας, ο Underwood προσπάθησε να της προσφέρει μια θέση στο ανώτατο αξίωμα που μπορεί να έχει στο Αμερικανικό Πολίτευμα ένα μέλος της γραφειοκρατικής ελίτ, αυτό του Ανώτατου Δικαστή, την οποία αρνήθηκε προκειμένου να διεκδικήσει το χρίσμα των Δημοκρατικών. Η θετική στάση απέναντι στον χαρακτήρα της Dunbar, ή έστω μια κατανόηση των προθέσεων της αφήγησης, επιβεβαιώνει μέχρι ένα βαθμό μια θετική αναπαράσταση των γραφειοκρατικών ελίτ, και μια αποδοχή των περιορισμένων δυνατοτήτων τους συγκριτικά με την πολιτική και την οικονομική, η οποία μάλλον ευθύνεται για τα επίπεδα διαφθοράς στην πολιτική σκηνή. Οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι εντοπίζουν τόση εξουσία στις γραφειοκρατικές ελίτ της σειράς, όση και στην πραγματικότητα, η οποία όπως είπαμε υστερεί των δυο άλλων που συζητήθηκαν, ωστόσο όμως παραμένει ως η πιο «συμπαθητική» και αντιμετωπίζεται ως ένα αντίδοτο στην διαφθορά των πολιτικών, ή πιο χαρακτηριστικά:

«Είναι σαν ένας φάρος ελπίδας. Το ιδανικό είναι να υπήρχαν περισσότεροι τέτοιοι. Να είναι ο φόβος και ο τρόμος κάθε πολιτικού» (K.M., άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος).

ε) Υποστηρίχτηκε ότι η αναπαράσταση των κοινωνικών ομάδων στη σειρά γίνεται με έναν περισσότερο αόριστο τρόπο και μπορεί να αναγνωστεί μέσα από έναν άξονα ελίτ – μη ελίτ. Ωστόσο, δεδομένης της αναπαράστασης κυρίως ευκατάστατων πολιτικών και επιχειρηματιών γίνεται δυνατός ο εντοπισμός συγκεκριμένων τρόπων πλαισίωσης αυτών των ανώτερων στρωμάτων. Υπάρχουν δυο βασικά μοτίβα πλαισίωσης, αυτό του σάπιου μήλου (bad apple) και το παράδειγμα της μίμησης που προκύπτει από την προσωποποίηση του αμερικανικού ονείρου στο πρόσωπο τόσο του πρωταγωνιστή όσο και του Raymond Tusk. Μάλιστα δεδομένου του θαυμασμού αρκετών από τους συμμετέχοντες στο πρόσωπο του Underwood, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι τόσο η γοητευτική επίδραση του κακού, που εντοπίζεται στην

πρώτη μορφή πλαισίωσης, όσο και η προσωποποίηση του αμερικανικού ονείρου, συντελούν στην κανονικοποίηση της εξουσιαστικής ανισότητας με κριτήριο τις θεωρίες για τις ελίτ, και στην κανονικοποίηση της κοινωνικής ανισότητας με κριτήριο τις θεωρίες για την αναπαράσταση των κοινωνικών τάξεων.

«Μας το είπαν πολλές φορές ότι ο Φράνσις ξεκίνησε από φτωχή οικογένεια προσπάθησε και έφτασε εκεί με πονηριά κόπο και ιδρώτα, αν και η γυναικά που πηρέ είχε ήδη πλούτο. Είναι το πιστεύω των Αμερικανών και θα παραμένει μέσα από τις σειρές και τις ταινίες τους» (Κ.Μ., άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος)

«Βρίσκονται εκεί που βρίσκονται γιατί ήταν έτοιμοι να πατήσουν επί πτωμάτων για αυτό, ήταν έζυπνοι και το αζίζαν. Και ότι το American dream είναι ακόμα εδώ απλώς διαφορετικό. Δεν θέλω σπίτι στα προάστια, θέλω εξουσία, συμμετοχή στην ελίτ και κοινωνική καταξίωση. American dream όχι για τα λεφτά αλλά για την εξουσία. Που πρακτικά δεν ισχύει. Αλλά έτσι τον παίζουν. Επίσης παίζει πολύ με την καταγωγή του Underwood. Αυτό με την καταγωγή του Underwood και όλοι αυτοί οι διάλογοι με Clair για το με πόσα λίγα λεφτά έκαναν εκστρατεία είναι για μένα το απαύγασμα του νέου American dream» (Α.Β., γυναίκα, 25 χρονών, δημοσιογράφος).

Οι συμμετέχοντες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στον παράγοντα του αμερικανικού ονείρου και φαίνεται εδώ και πάλι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η ιδεολογία στην κατανόηση της συγκεκριμένης πλαισίωσης. Στην πρώτη απάντηση ο συνεντευξιαζόμενος φαίνεται ότι αναγνωρίζει στον Frank τον προσωπικό του μόχθο για να ανελιχθεί ενώ θεωρεί αποδεκτή την προσωποποίηση του αμερικανικού ονείρου ως μια πτυχή της αμερικανικής κουλτούρας, χωρίς να επιχειρεί κάποια αξιολόγηση ή αποδόμησή του. Αντίθετα στην δεύτερη απάντηση γίνεται μια προσπάθεια για έναν επαναπροσδιορισμό της έννοιας American dream που συμβαίνει στην αφήγηση της σειράς.

στ) Στην τελευταία θεματική ενότητα ερωτήσεων, η συζήτηση επανέρχεται στο ζήτημα της πολιτικής και της αναπαράστασης της. Εφόσον η αναπαράσταση της πολιτικής κρίνεται ρεαλιστική από τους συμμετέχοντες ακολουθεί μια σειρά ερωτήσεων που αφορά τις σκέψεις που τους γεννάει το σίριαλ αναφορικά με την πολιτική στην πραγματική ζωή, το κατά πόσο γίνεται το σίριαλ σημείο αναφοράς για την κατανόηση των πολιτικών εξελίξεων καθώς και για το βαθμό που

επιβεβαιώνονται οι γενικότερες εντυπώσεις που έχουν οι συμμετέχοντες για την πολιτική μέσα στο κείμενο που εξετάζεται.

«Ε πόσο αδίστακτα είναι τα πολιτικά παιχνίδια. Γιατί ο Φρανκ πχ δεν το κάνει για τα φράγκα. Θέλει τη δύναμη και την εξουσία. Η σειρά σου δείχνει ότι κανείς δεν τα κατάφερε με το σταυρό στο χέρι. Υπάρχει ανταγωνισμός, θέλουν να σε φάνε, αν είσαι καλός δεν πας μπροστά. Πρέπει να εκμεταλλεύεσαι ευκαιρίες που σου δίνονται, να δημιουργείς κι άλλες και ανάλογα τις φιλοδοξίες σου και πόσο ψηλά θες να φτάσεις, να στήνεις και παγίδες αλλά να μην σε καταλαβαίνουν. Έτσι λειτουργούν τα πράγματα εκεί και όλα αυτά φαίνονται στην σειρά και ενισχύουν την γνώμη μου για την πολιτική»

(Χ.Δ., άνδρας, 24 χρονών, άνεργος)

«Με εξαίρεση τα ακραία του Φρανκ -φόννοι με τα ίδια του τα χέρια- επιβεβαιώνει την εντύπωσή μου για τους πολιτικούς και με αποθαρρύνει από το να συμμετείχα πιθανώς στη πολιτική ότι εφόσον είναι έτσι τα πράγματα πρέπει να είσαι διεφθαρμένος για να συμμετέχεις και με πλάτες, ανθρώπους κλπ. Άρα σε κάνει να απομακρυνθείς αλλά ταυτόχρονα σε κάνει να συμπαθείς τη σειρά. Γίνεται σημείο αναφοράς πιστεύω στην πραγματική ζωή, όμως δεν μπορώ να πω ότι ταυτίζομαι ή ότι θα μου προκαλούσε θαυμασμό ένας τέτοιος πολιτικός στην πραγματικότητα. Παρασύρομαι από την υποκριτική του Σπέισι αλλά όχι μάγκα δε τον λες, αγαπάς να τον μισείς» (Χ.Δ., άνδρας, 23 χρονών ηθοποιός)

Οι απαντήσεις αναδεικνύουν εντυπώσεις που αφορούν μια σκοτεινή διάσταση της πολιτικής. Υπάρχει έντονα η εντύπωση της διαφθοράς, του αθέμιτου ανταγωνισμού και των γνωριμιών.

«Δυσάρεστα συναισθήματα σίγουρα για την πολιτική σκηνή γιατί πιστεύω ότι αγγίζει την πραγματικότητα και μου βγάζει ένα δέος για την εξουσία που ασκούν και τους τρόπους που την αποκτούν, σε κάνει δηλαδή να απομακρυνθείς από αυτό το παιχνίδι και με νευριάζει αλλά πιο πολύ με αποθαρρύνει γιατί δεν μπορείς πρακτικά να το αλλάξεις. Είχα τις ίδιες απόψεις και πριν πάνω κάτω οπότε είναι σαν να μου τις Επιβεβαίωσε» (Π.Ν, γυναίκα, 24 χρονών, φοιτήτρια).

«Άσχημες σκέψεις. Ηξερα ότι ο πολιτικός κόσμος είναι γεμάτος ψέματα απλά πλέον τα σκέφτομαι όλα καχύποπτα. Γίνεται σημείο αναφοράς η σειρά για την πολιτική στην

πραγματική ζωή. Για παράδειγμα ο Τσίπρας πήγε Αμερική στον Trump και με το που γύρισε το ΔΝΤ έκανε πίσω σε όλα, με αποθαρρύνει στο να ασχοληθώ με την πολιτική και.. για τον λόγο όμως ότι δεν έχω τέτοιες φιλοδοξίες. Άμα είσαι τέτοιος άνθρωπος που να ζεις με το ψέμα και να μην έχεις ηθικές αναστολές τότε σε παροτρύνει να ασχοληθείς θεωρώ» (Κ.Μ., άνδρας, 29 χρονών, ιδιωτικός υπάλληλος).

«Ναι μου την επιβεβαιώνει. Ένιωσα ότι έστω και επιφανειακά έδωσε με έναν τρόπο πώς γίνεται η λήψη αποφάσεων, πώς διαπλέκονται τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, πώς αλλάζουν οι ισορροπίες, πώς όσοι μοιάζουν αντικειμενικοί απλώς εξυπηρετούν κάποιο συγκεκριμένο στόχο. Ξεκάθαρα θα αποθάρρυνε κάποιον να ασχοληθεί. Επίσης σε ένα μικρότερο ποσοστό πιστεύω ότι μπορεί μέρος του κοινού που ένιωθε ταύτιση με τον Underwood θα έμπαινε στην λογική πατάω επió πτωμάτων για να ελιχθεί όπως και αυτός. Θα ένιωθε θαυμασμό δηλαδή» (Α.Β, γυναίκα, 25 χρονών, δημοσιογράφος)

«Ότι είναι ένας βρώμικος χώρος όπου τόσο για να ανέβεις όσο και για να διατηρηθείς θα πρέπει να είσαι αδίστακτος. Αυτό που δείχνει τα υποψιάζεσαι απλά η σειρά σου δείχνει και πως ακριβώς συμβαίνουν ίσως με μια δόση υπερβολής. Βέβαια αυτό σε αποθαρρύνει λίγο από το να ασχοληθείς με την πολιτική έστω και στο επίπεδο του να ψηφίζω με την έννοια ότι είναι μάταιο θα κάνουν ότι θέλουν. Μπορείς μόνο να τιμωρήσεις πρόσωπα και να μην τα ξαναβάλεις μέσα στη Βουλή» (Μ.Ψ., άνδρας, 23 χρονών, φοιτητής).

Όλοι οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι το σίριαλ επιβεβαιώνει την αντίληψη που είχαν για την πολιτική. Επιπλέον η αναπαράσταση με τον τρόπο που γίνεται, εκτός της επιβεβαίωσης, προκαλεί σε ορισμένους ένα δέος για την εξουσία αλλά και μια αίσθηση ματαιότητας. Όσον αφορά τις ελίτ οι απαντήσεις αυτές έχουν ένα επιπλέον ενδιαφέρον από την άποψη ότι υπονοείται από τις απαντήσεις μια αντίληψη ότι η πολιτική είναι ένα πεδίο δραστηριοποίησης αποκλειστικά των ελίτ. Η διαμόρφωση της πολιτικής γραμμής (policy) και της πολιτικής μεθόδου (political process), ως τους δυο από τους τρεις βασικούς άξονες της πολιτικής μαζί με το πολίτευμα (polity), φαίνεται πως γίνονται κατανοητές από τους συμμετέχοντες ως διαδικασίες ενασχόλησης και προνόμιο των ελίτ. Κατηγοριοποιώντας έτσι τους εαυτούς τους στις μη ελίτ αυτοπεριορίζονται στην συμμετοχή των διεργασιών αυτών στο επίπεδο που επιτρέπει το πολίτευμα, δηλαδή στη διαδικασία των εκλογών. Σε ορισμένες

περιπτώσεις μάλιστα η αξία της συμμετοχής υποβαθμίζεται ή αποκτά την μορφή μιας ελαφριάς τιμωρίας στις ελίτ που μπορεί να συνεπάγεται στη μη ψήφιση κάποιου προσώπου. Τέλος υπογραμμίζεται σε αρκετές απαντήσεις το στοιχείο της διαφθοράς με έμφαση στο στοιχείο της ανηθικότητας, αποδίδοντας στις πολιτικές ελίτ αρνητικά χαρακτηριστικά και κατ' επέκταση γίνεται μια αναγνώριση της ηθικότητας των μη ελίτ.

5. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με αρκετούς μελετητές, η αναπαράσταση της πολιτικής μέσα από την τηλεοπτική μυθοπλασία προσφέρει μια διεισδυτική ματιά στο παρασκήνιο της πολιτικής διαδικασίας.³⁰⁵ Η Van Zoonen υποστηρίζει πως οι κινηματογραφικές ταινίες και οι τηλεοπτικές σειρές για την αμερικανική πολιτική σκηνή επιτρέπουν στο κοινό να εκτεθεί σε διαφορετικές πολιτικές πρακτικές και καταστάσεις και συνεπώς να μάθει για την πολιτική και αναπτύξει κριτική σκέψη.³⁰⁶ Η Wodak παρατηρεί πως συντελείται μια αλλοίωση των ορίων στην πολιτική ανάμεσα στην μυθοπλασία και την πραγματικότητα, την πληροφορία και την διασκέδαση αλλά και ως προς τις αντιλήψεις για την καθημερινή ζωή των πολιτικών, την ιδιωτική τους ζωή, τους συμβούλους τους, τα σκάνδαλα, τις συγκρούσεις και την επίλυση προβλημάτων.³⁰⁷ Το στοιχείο του ρεαλισμού της αναπαράστασης της πολιτικής στο συγκεκριμένο προϊόν μυθοπλασίας είναι κάτι που έχουν αναδείξει και άλλοι. Η Davidson³⁰⁸ υποστηρίζει ότι το House of Cards απεικονίζει με παραστατική ακρίβεια την γενικότερη αντίληψη ότι το προσωπικό συμφέρον είναι ένα καθοριστικό κίνητρο την σύγχρονη πολιτική καθώς και ότι ο ηθικός συμβιβασμός είναι ο κανόνας στις ζωές πολιτικών, επιχειρηματιών, δημοσιογράφων και σχεδόν οποιουδήποτε κατοικεί στην Ουάσιγκτον. Η αντίληψη αυτή για την πολιτική εντοπίζεται είτε έμμεσα είτε άμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα αυτή. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν ότι η αναπαράσταση της πολιτικής γίνεται με τρόπο ρεαλιστικό, τουλάχιστον στο βαθμό που αφορά διάφορους πολιτικούς μηχανισμούς και διαδικασίες. Άλλωστε οποιοδήποτε τηλεοπτικό προϊόν διαθέτει μη ρεαλιστικά

³⁰⁵ Δημητρακοπούλου Δ., Σαββάκης Ε., (2017), Η μετεξέλιξη της... ο.π., σ. 566

³⁰⁶ Van Zoonen, L. (2007). Audience reactions to Hollywood politics. *Media, Culture & Society*, 29(4)

³⁰⁷ Wodak, R. (2009). *The discourse of politics in action: Politics as usual*. Springer.

³⁰⁸ Davidson, L. E. (2015). *The World According to Frank Underwood: Politics and Power in "House of Cards"*, σ.49

στοιχεία. Βασικό ζητούμενο αυτής της έρευνας ωστόσο ήταν ο τρόπος με τον οποίο αναπαρίστανται οι ελίτ στο σίριαλ.

Σε γενικές γραμμές βλέπει κανείς ότι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι ελίτ στο κείμενο είναι ρεαλιστικός. Όσο όμως εξελίσσεται η αφήγηση το στοιχείο του ρεαλισμού δίνει την θέση του στο στοιχείο της δραματοποίησης, και τότε, σε αντίθεση με όλα τα μοντέλα των ελίτ που διατυπώθηκαν από τον Mills και τους μεταγενέστερους, η πολιτική ελίτ βρίσκεται στην κορυφή της εξουσιαστικής πυραμίδας, όπως υποστηρίξαμε νωρίτερα. Στοιχεία ωστόσο που εντοπίζονται στις θεωρίες των ελίτ, και ανεξάρτητα από την επιλογή των δημιουργών να παρουσιάσουν ως ιθύνοντα νου οποιασδήποτε εξέλιξης στο σύμπαν του σίριαλ τον πρωταγωνιστή, κάνουν παντού την εμφάνισή τους. Φυσικά οι παρατηρήσεις της Ιταλικής σχολής των ελίτ, έχοντας ως κοινό με τον πρωταγωνιστή μια μακιαβελική αντίληψη της εξουσίας προσφέρει τα φίλτρα για μια πολύ ενδιαφέρουσα ανάγνωση του εξεταζόμενου κειμένου. Και οι τέσσερις λοιπόν, Mosca, Pareto, Michels και Underwood αμφισβητούν την δημοκρατική λειτουργία των εκλογών. Ο Underwood λοιπόν έχει εκλέξει τον εαυτό του από πριν, και μάλιστα χωρίς καμία ψήφο όπως παρατηρεί και ο ίδιος. Η αποφασιστικότητά του να παραμείνει στην εξουσία με κάθε μέσο είναι ένα χαρακτηριστικό που αποδίδει στις ελίτ ο Pareto, μαζί με το μοντέλο εναλλαγής των ελίτ. Καθώς μια αναδύεται, μια άλλη παρακμάζει,³⁰⁹ και η διαδικασία αυτή επιταχύνεται μέσα στα πλαίσια της αφήγησης. Έτσι λοιπόν βλέπουμε τον πρωταγωνιστή να αποδυναμώνεται σε βάθος χρόνου και να ανέρχεται η γυναίκα του, με τις δικές της φιλοδοξίες, προοπτικές και συμμαχίες. Ένας άλλος τρόπος ανανέωσης των ελίτ είναι με το να χάνει τα πλέον παρηκμασμένα στοιχεία της³¹⁰ άλλωστε, και αυτό είναι κάτι που βλέπουμε από νωρίς, όταν ο Tusk εγκαταλείπει τον εκλεκτό του Walker. Στην σειρά συναντήσαμε επιπλέον και το σχήμα του Pareto με το λιοντάρι και την αλεπού, και φυσικά τον σιδερένιο νόμο της ολιγαρχίας του Michels.

Δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι ελίτ όπως παρουσιάζονται στο σίριαλ πλαισιώνονται σύμφωνα με το πλουραλιστικό και αισιόδοξο μοντέλο του Mannheim ή της Keller, ως δηλαδή εκείνες τις μειοψηφίες οι οποίες επιλέγονται ώστε να

³⁰⁹ 13. Pareto V.,(2003) *The Rise and fall of the Elites- An Application of theoretical Sociology*, Transaction Publishers: New Jersey, σ. 36

³¹⁰ Pareto, V., & Finer, S. E. (1966). *Sociological Writings*, ο.π., σ.250

εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα μιας συλλογικότητας με τρόπο κοινωνικά αποδεκτό. Άλλωστε το στοιχείο του ρεαλισμού της σειράς εντοπίζεται στην ακριβώς αντίθετη αντίληψη, της πολιτικής δηλαδή εξουσίας με όρους ατομικής φιλοδοξίας και εξυπηρέτησης προσωπικών στόχων.

Η εξουσία σύμφωνα με τον Mills εντοπίζεται όχι στα άτομα, αλλά στις οργανικές θέσεις μεγάλων οργανισμών. Είναι μια αντίληψη που μοιράζεται ο Underwood με το κοινό όταν ισχυρίζεται ότι: «η εξουσία είναι σαν την αγορά ακινήτων. Όλα έχουν να κάνουν με την τοποθεσία. Όσο πιο κοντά είσαι στο κέντρο, τόσο μεγαλύτερη είναι η αξία σου».³¹¹ Μια άλλη παρατήρηση του Mills η οποία αναδεικνύεται και από την έρευνα στο κοινό του σίριαλ αφορά την αυτονομία των μελών του Κογκρέσου. Η ανάγκη συμβιβασμών προκειμένου να διατηρηθεί η θέση τους, η αγωνία για την ανανέωση της θητείας τους και η επιθυμία τους για παραμονή στην εξουσία καθώς και η φιλοδοξία τους για την ανάληψη ηγετικού ρόλου ως τις μοναδικές έγνοιες των πολιτικών είναι μια πραγματικότητα της αμερικανικής πολιτικής σκηνής που παρατηρεί ο Mills³¹² και η οποία έρχεται σε συμφωνία με την παρατήρηση τόσο του Michels για την απομόνωση των ηγετών από την κομματική βάση, όσο και του Putnam για την απομόνωση ως γενικότερο χαρακτηριστικό των ελίτ σε όλα τα θεωρητικά μοντέλα. Επιπλέον μέσα από την λογική του νόμου του εκπροσώπου του Mills, μπορούμε να κατανοήσουμε τις προσπάθειες του Underwood να εφαρμόσει το πρόγραμμά του “America works”.

Ο τρόπος με τον οποίο οι εταιρείες ελέγχουν κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής όπως υποστηρίζει επίσης ο Mills³¹³ γίνεται κατανοητός στο σίριαλ όταν για παράδειγμα ο Tusk επιχειρεί να εκβιάσει την Κυβέρνηση κόβοντας το ρεύμα στην Ουάσιγκτον. Τόσο ο Mills, όσο και ο Domhoff, με τον τελευταίο να μιλάει ουσιαστικά αποκλειστικά για οικονομική ελίτ, συζητούν για την αναβαθμισμένη θέση της οικονομικής ελίτ στις μεταπολεμικές κοινωνίες. Στο μοντέλο του Domhoff άλλωστε βλέπει κανείς ότι η οικονομική κοινότητα έχει στην διάθεσή της αρκετά μέσα για να μετατρέψει την οικονομική της δύναμη σε πολιτική επιρροή, τα οποία, πέραν από την περίπτωση τοποθέτησης δικών της μελών σε οργανικές θέσεις της Κυβέρνησης, μπορεί να είναι η συγκέντρωση πόρων για πολιτικές εκστρατείες και ο έλεγχος των

³¹¹ House of Cards, S01E01

³¹² Mills C.W. (2000). The power elite, ο.π, σ.249-251

³¹³ Mills C.W., ο.π., σ.124-125

MME που τους επιτρέπει αφενός μια ευνοϊκότερη μεταχείριση από αυτά, και αφετέρου τη δυνατότητα επηρεασμού της κοινής γνώμης και της διαμόρφωσης ενός φιλικού ακροατηρίου.³¹⁴

Με όρους πραγματικής ζωής οι παρατηρήσεις αυτές γίνονται ακόμα πιο σαφείς αν στραφεί κανείς στην καθημερινή του εμπειρία για την αυξημένη σημασία της οικονομίας, την δυναμική της στην διαμόρφωση της καθημερινής εμπειρίας καθώς και την αντιπαράθεση στη γενική συζήτηση σε επίπεδο επικαιρότητας που θέλει την πολιτική εξουσία να αδυνατεί να δώσει λύσεις. Αυτός ενδέχεται να είναι και ο βασικότερος παράγοντας για τον οποίο ορισμένοι συμμετέχοντες στην έρευνα εντοπίζουν μεγαλύτερη επιρροή στις οικονομικές ελίτ όπως αυτές παρουσιάζονται στο σίριαλ μέσα από τον χαρακτήρα του Tusk.

Ωστόσο στο σίριαλ την λύση στην ενεργειακή κρίση έρχεται να δώσει ο Frank Underwood με την πολιτική του εξουσία. Το πρόβλημα της ανεργίας έρχεται και πάλι να αντιμετωπίσει ο ίδιος με μια πολιτική μεταρρύθμιση, το “America Works”. Κίνητρό του εδώ δεν είναι η αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων αλλά η φιλοδοξία του για παραμονή στην εξουσία μέσω της λειτουργίας του νόμου του εκπροσώπου. Εμπόδιο σε αυτήν την προσπάθεια στέκεται το Κογκρέσο, ένας πολιτικός μηχανισμός που αναπτύσσει διαφορετικά πολιτικά κίνητρα, και όχι κάποιος οικονομικός παράγοντας, το οποίο μπλοκάρει την νομοθέτησή του με στόχο την επίτευξη πολιτικού πλήγματος στον Underwood. Γίνεται δηλαδή σαφές ότι οι περισσότερες και οι σημαντικότερες για την αφήγηση εξελίξεις που αφορούν διεθνείς σχέσεις, τιμές και διαθεσιμότητα προϊόντων, επίπεδα ανεργίας κ.α είναι αποτέλεσμα πολιτικής πρωτοβουλίας. Σε αυτές τις σεναριακές επιλογές στηρίζεται η βασική επιχειρηματολογία της εργασίας αυτής που θέλει την αναπαράσταση των πολιτικών ελίτ ως τις ισχυρότερες οποιασδήποτε άλλης μορφής ελίτ εντοπίζεται στο κείμενο.

Όσον αφορά τις αναπαραστάσεις των υπόλοιπων ελίτ, βλέπουμε ότι η στρατιωτική ελίτ διατηρεί έναν ρόλο συμβολικό και σαφώς αποδυναμωμένο σε αντίθεση με τα όσα υποστήριξε ο Mills και σε συμφωνία με την θέση του Domhoff. Η αναπαράσταση της γραφειοκρατικής ελίτ αξιολογείται και αυτή ως ρεαλιστικά αποτυπωμένη τόσο σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των μελών της ελίτ αυτής, όσο και σε σχέση με την αρμονική συνεργασία με τις πολιτικές αλλά και τον μεταξύ τους

³¹⁴ Domhoff G.W.,(2006). Who Rules America?..., ο.π., σ.126

ανταγωνισμό όταν οι εξελίξεις είναι τέτοιες ώστε η μία ελίτ επιδιώκει εξουσίες, αρμοδιότητες και ρόλους που ανήκουν στο πεδίο της άλλης.

Όσον αφορά τις πολιτικές ελίτ και το στοιχείο της διαφθοράς, ο Mills υποστήριξε ότι η διαφθορά είναι ένα μια συστηματική λειτουργία της αμερικανικής ελίτ και η γενικότερη αποδοχή της, μια συστηματική λειτουργία της μαζικής κοινωνίας,³¹⁵ εννοώντας ότι η διαφθορά στο βαθμό που αφορά την εξασφάλιση και την απαίτηση ευνοϊκών οικονομικών πολιτικών είναι ένα αναγκαίο κακό στα δυτικά πολιτεύματα, αφού δεδομένης της εξουσίας που έχει η οικονομική ελίτ δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά. Για τον λόγο αυτό, τόσο στο κείμενο που εξετάστηκε, όσο και στις απαντήσεις του κοινού που συμμετείχε στην έρευνα φαίνεται ότι η διαφθορά δεν αφορά συναλλαγές και συμφωνίες υπό το πρίσμα της οικονομίας, αλλά αποκτά μια ηθική διάσταση. Έτσι το εκβιαστικό χαρτί του Underwood τις περισσότερες φορές αφορά έναν μη αποδεκτό ηθικά και κοινωνικά τρόπο ζωής από την πλευρά του αντιπάλου του όπως για παράδειγμα προβλήματα αλκοολισμού, εξωσυζυγικές σχέσεις, προβλήματα γάμου κλπ. Από την πλευρά του κοινού ο πρωταγωνιστής χαρακτηρίζεται ως διεφθαρμένος λόγω των φόνων που διέπραξε τις περισσότερες φορές και γενικά η αντίληψη της διαφθοράς εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο της γοητείας του κακού. Δεν εντοπίζεται δηλαδή στο κείμενο το στοιχείο της διαφθοράς με τον τρόπο που το αντιλαμβανόμαστε μέσα από τις συζητήσεις της επικαιρότητας που αφορά τις περισσότερες φορές οικονομικά σκάνδαλα. Ο λόγος που γίνεται αυτό μπορεί να σχετίζεται αφενός στην θεατροποίηση της πολιτικής και την έμφαση που δίνεται στην ιδιωτική σφαίρα του πολιτικού με όρους θεάματος, και όχι με όρους πολιτικής λογικής. Ένας ακόμα λόγος μπορεί να αφορά την γενικότερη έμφαση που δίνεται κυρίως στις ΗΠΑ στον παράγοντα της θρησκείας και της ηθικής στο πεδίο της πολιτικής.³¹⁶

Στο κομμάτι που αφορά τις αναπαραστάσεις των τάξεων, υποστηρίχθηκε ότι η διάκριση που γίνεται στη σειρά βρίσκεται περισσότερο κοντά σε μια διάκριση ανάμεσα ελίτ – μη ελίτ, παρά σε μια διαστρωμάτωση με ταξικά ή κοινωνικά κριτήρια. Σε κάθε περίπτωση, δεδομένου του πρωταγωνιστικού ρόλου πολιτικών και επιχειρηματιών από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, καθίσταται δυνατός ο

³¹⁵ Mills, C.W., ο.π., σ. 343

³¹⁶ Wald, K. D., & Calhoun-Brown, A. (2014). Religion and politics in the United States. Rowman & Littlefield.

εντοπισμός συγκεκριμένων τρόπων πλαισίωσης, όπως αυτόν του «σάπιου μήλου» που αφορά την πλαισίωση των ανώτερων στρωμάτων ως άτομα που αναπτύσσουν παράνομη δράση χωρίς να τιμωρούνται, και της μίμησης που αφορά την πλαισίωση των στρωμάτων αυτών ως προσωποποιήσεις της πραγμάτωσης του αμερικανικού ονείρου. Στην έρευνα που έγινε στο κοινό, οι περισσότεροι συμμετέχοντες στάθηκαν στην δεύτερη περίπτωση πλαισίωσης η οποία είτε απορρίπτεται με ιδεολογικά κριτήρια, είτε γίνεται αποδεκτή ως ένας τρόπος ζωής και αντίληψης της πραγματικότητας στις ΗΠΑ.

Η έρευνα στο κοινό ανέδειξε ακόμα δυο σημαντικούς παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν τον τρόπο κατανάλωσης και αφομοίωσης προϊόντων μαζικής κουλτούρας. Οι παράγοντες αυτοί είναι το φύλλο και η ιδεολογία. Από την συγκεκριμένη προσπάθεια δεν καθίσταται δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων αφού δεν έχει παρουσιαστεί το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο που θα ενίσχυε μια τέτοια συζήτηση και είναι κάτι που θα άξιζε μεγαλύτερη ερευνητική προσοχή.

Όλα τα παραπάνω έχουν σημασία εφόσον δεχθούμε το επιχείρημα του Edelman ότι η τέχνη κατασκευάζει τις εικόνες που ορίζουν τα πλαίσια του κόσμου μέσα στον οποίο ζούμε, και πολλές φορές μάλιστα με τρόπο συγκαλυμμένο.³¹⁷ Η διαδικασία παραγωγής υψηλής τέχνης προϋποθέτει μεγάλες δόσεις σκεπτικισμού και συνεπάγεται την άσκηση κριτικής στα καθεστάτα, τις ελίτ και τους σεβαστούς πολίτες.³¹⁸ Πράγματι το σίριαλ House of Cards πληρεί τις προϋποθέσεις αυτές, ωστόσο όπως υποστηρίξαμε το κάνει αυτό μέχρι ένα σημείο. Η επιλογή της παρουσίασης μιας αδίστακτης και πολύ ισχυρής πολιτικής ελίτ που αφήνει στο περιθώριο από ένα σημείο και μετά την οικονομική ελίτ, εκτός από πλήγμα στο στοιχείο ρεαλισμού της σειράς, συντελεί σε μια μυθοποίηση της επιχειρηματικής ελίτ αφού το κοινό μαθαίνει ελάχιστα πράγματα για τους χαρακτήρες που την απαρτίζουν στο σίριαλ. Δίνεται η εντύπωση μιας επικίνδυνης και αδίστακτης πολιτικής ελίτ με κίνητρα αυτοαναφορικά που λειτουργεί ανεξάρτητα από την οικονομία.

Δεν μπορούμε ωστόσο να αφαιρέσουμε το στοιχείο της αμφισβήτησης ορισμένων αξιών και το στοιχείο της κριτικής. Αν περιορίσει κανείς την προσοχή του αποκλειστικά στο κομμάτι των πολιτικών ελίτ θα δει ότι μέσα από τον μακιαβελικό

³¹⁷ Edelman M.(1995) From Art to Politics. The University Of Chicago Press, σ. 3-5

³¹⁸ Edelman M., ο.π., σ.44

και κυνικό χαρακτήρα του Frank Underwood καλείται το κοινό να επαναδιαπραγματευτεί και να επαναξιολογήσει την αντίληψή του για την πολιτική. Σε αυτό το επίπεδο προσέγγισης το σίριαλ διαθέτει αυτήν την βασική προϋπόθεση της τέχνης που είναι η κριτική αντιμετώπιση της πραγματικότητας. Βέβαια εφόσον η έρευνα στο κοινό αναδεικνύει μια τάση αποστασιοποίησης από την πολιτική όσο γίνεται με τους όρους που πραγματεύεται το σίριαλ, φαίνεται ότι στην συνείδηση του η εξουσία κανονικοποιείται ως μια δραστηριότητα που αφορά αποκλειστικά τις ελίτ, πράγμα που προωθεί μια αποπολιτικοποίηση μέσω της ενίσχυσης μιας ήδη υπάρχουσας αρνητικής εντύπωσης για την πολιτική στο κοινό. Θα είχε ενδιαφέρον μια μεθοδολογική προσέγγιση που θα επέτρεπε την εξέταση σε μεγαλύτερη κλίμακα και στη συνέχεια την επιβεβαίωση ή την απόρριψη της θέσης αυτής.

6. Βιβλιογραφία

Ξενογλώσση βιβλιογραφία

- Aberbach J.D., Putnam R., Rockman B.A.. (1981) *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*, Harvard University Press: Cambridge and London
- Ali, S. (2012). *Visual analysis. Researching Society and Culture*.
- Andeweg, R. B., & Hayward, J. (1996). Elite-mass linkages in Europe: legitimacy crisis or party crisis?. *Elitism, populism, and European politics*, 143-163.
- Berger, A. A. (1998). *Media research techniques*, Sage Publications.
- Bobbio, N. (1972). Gaetano Mosca and the theory of the ruling class. *Travaux de Sciences Sociales*, 11-31.
- Bottomore T.B. (1980), *Ελίτ και κοινωνία*, Εκδόσεις 70
- Bourdieu P. (1997) *The (three) forms of capital* στο Halsey, A. H., Lauder, H., Brown, P., & Wells, A. S. (1997). *Education: culture, economy and society*. Oxford University Press, σ.46-58
- Bourdieu P. et al. (1977) *Changes in social structure and changes in the demand for education*, στο Giner S. and Scotford-Archer M. (eds), *Contemporary Europe. Social Structures and Cultural Patterns*, London: Routledge and Kegan Paul. σ197-227
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism* Routledge.
- Creeber G. (2006), *The joy of text?: Television and textual analysis*. *Critical Studies in Television: The International Journal of Television Studies*, 1(1), pp 81-88
- Davidson, L. E. (2015). *The World According to Frank Underwood: Politics and Power in " House of Cards"*.
- Domhoff G.W.(1990) *The power Elite and the State: how policy is made in America*, Aldine de Gruyter: New York
- Domhoff G.W.,(2006). *Who Rules America? Power, politics, and social change*. McGraw Hill: New York
- Drake, P. and Higgins, M., 2006, *I'm a celebrity, get me into politics: the political celebrity and the celebrity politician*, in S. Holmes and S. Redmond (eds) *Framing Celebrity: New Directions in Celebrity Culture*, London: Routledge. σ.88-100
- Edelman M.(1995) *From Art to Politics*. The University Of Chicago Press
- Engelstad, F. (2006). *Introduction: Social and political elites in modern democracies*. In *Comparative studies of social and political elites*. Emerald Group Publishing Limited. σ1-9
- Freeman L. (1992), *Social mobility in television comedies*, *Critical Studies in Mass Communication*, 9(4),pp 400-406
- Fürsich, E. (2009). *In defense of textual analysis: Restoring a challenged method for journalism and media studies*. *Journalism studies*, 10(2), 238-252.
- Glynn et al,(2004). *Public Opinion*, Westview Press.
- Gordon K.(2009). *Media Audiences- Television Meaning and Emotion*. Edinburgh, Edinburgh University Press.

- Goulding A. (2009), What are the differences between how the social classes are portrayed in the News Media in regards to the drinking culture in Britain today? (Doctoral dissertation, University of Central Lancashire)
- Hackett, J. E. (2015). *House of Cards and Philosophy: Underwood's Republic*. John Wiley & Sons.
- Hartmann M,(2007), *The sociology of Elites*, Routledge, London and New York
- Henn, M., & Foard, N. (2012). Young people, political participation and trust in Britain. *Parliamentary affairs*, 65(1), 47-67
- Higley J,(2009). *Elite Theory and Elites*. στο Leicht K T., and Jenkins J. C.,(2009) eds.*Handbook of politics: state and society in global perspective*. Springer Science & Business Media
- Hills, M. (2008), *The dispersible television text: theorising moments of the new Doctor Who*. *Science Fiction Film & Television*, 1(1),pp 25-44
- Hollingworth S. and Williams K. (2009), *Constructions of the workingclass 'Other' among urban, white, middle-class youth: 'chavs', subculture and the valuing of education*, *Journal of Youth Studies*, 12(5), pp 467-482
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. Sage.
- Keller S.,(1963) *Beyond the Ruling Class: strategic elites in modern society*. Randon House: New York. σ.4-5
- Kellner, D. (2011). *Cultural studies, multiculturalism, and media culture*. *Gender, race, and class in media: A critical reader*, 3, 7-18.
- Kendall D. (2011), *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*, Β έκδοση, Plymouth: Rowman & Littlefield publishers INC
- Klarer, M. (2014). *Putting television 'aside': Novel narration in House of Cards*. *New Review of Film and Television Studies*, 12(2), 203-220.
- Lasswell H., *Agenda for the Study of Political Elites*, The Free Press, Glencoe
- Lasswell H.,(1977) *On political Sociology"*, University of Chicago Press, Chicago and London
- Lawler S. (2005), *Disgusted subjects: the making of middle-class identities*. *The Sociological Review*, 53, pp. 429–446
- Littmann, G. (2015). *American Machiavelli*. *House of Cards and Philosophy: Underwood's Republic*, 81-91.
- Machiavelli, N.,(2011) *The Prince* London: Penguin
- Mannheim K.(1956). *Essays on the Sociology of Culture: Collected works*. V7. Routledge: New York
- Marshall, A. J. (2016). *Vilfredo Pareto's Sociology: a framework for political psychology*. Routledge.
- Marx K. (2000), *A Critique of The German Ideology*. Progress Publishers διαθέσιμο στο https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_The_German_Ideology.pdf
- Matheson, D. (2005). *Media discourses*. McGraw-Hill Education (UK).
- Matrix, S. (2014). *The Netflix effect: Teens, binge watching, and on-demand digital media trends*. *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures*, 6(1), 119-138.

- Mc Cabe J. and Akass K.(2007), *Quality TV- Contemporary American Television and Beyond*, London New York: I.B. Tauris
- McKee A. (2003), *Textual Analysis: The Beginner's Guide*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications
- McLuhan, M.(1994) *Understanding media: The extensions of man*. MIT press
- Merriam, C. E. (1940). *The Ruling Class (Elementi di scienza politica)*. By Gaetano Mosca. Translation by Hannah D. Kahn. Edited and revised, with an Introduction, by Arthur Livingston.(New York: McGraw-Hill Book Company. 1939, σ.605-607
- Meyer T. (2002), *Media Democracy: How the Media Colonize Politics*, Cambridge: Polity Press
- Mills, C. W. (2000). *The power elite (Vol. 20)*. Oxford University Press.
- Morris L. (2002), *Dangerous classes: The underclass and social citizenship*. London: Routledge
- Mosca, G., Kahn, H. D., & Livingston, A. (1939). *Elementi di scienza politica*. McGraw-Hill Book Co. Inc..
- Munt S. R. (2000), "Introduction", in Munt, S.R. (ed) *Cultural Studies and the Working class: Subject to Change*, London and New York: Cassell, pp 19-35
- Norris, P. (2004). *Young people & political activism*. Harvard University, John F. Kennedy School of Government.
- Oneal J. R., Russett B., και Berbaum M. L.,(2003) *Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885–1992*. *International Studies Quarterly*, 47(3), 371-393.
- Pareto V.,(2003) *The Rise and fall of the Elites- An Application of theoretical Sociology*", Transaction Publishers: New Jersey
- Pareto, V., & Finer, S. E. (1966). *Sociological Writings: Selected and Introduced by SE Finer; Translated by Derick Mirfin*. Praeger.
- Philips D. and Tomlinson, A. (1992), *Homeward bound: leisure, popular culture and consumer capitalism.*, in *Come on down?: popular media culture in post-war Britain*. London: Routledge, pp 9-45
- Philo, G. (2007). *Can discourse analysis successfully explain the content of media and journalistic practice?*. *Journalism studies*, 8(2), 175-196.
- Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2001). *Age of propaganda: The everyday use and abuse of persuasion*. Macmillan.
- Putnam, R. D. (1976). *The comparative study of political elites*.
- Rhodes, C., & Westwood, R. (2007). *Critical representations of work and organization in popular culture*. Routledge
- Richards, D., Smith, M. J.(2004) *Interpreting the world of political elites*. *Public Administration*, 82(4). 777-800
- Robson, S. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Shildrick T., Blackman S. and MacDonald R. (2009), *Young people, class and place*, *Journal of Youth Studies*, 12(5), pp 457-465
- Skeggs B. (2004), *Exchange, value and affect: Bourdieu and 'the self'*. *The Sociological Review*, 52. pp 75–95

- Skeggs B. (2010), Class culture and morality: legacies and logics in the space for identification. In: M Wetherell and C.T. Mohanty, eds. The Sage Handbook of Identities. London: Sage, pp 339-360
- Skeggs B. (2011), Imagining personhood differently: person value and autonomist working-class value practices. The Sociological Review, 59, pp 496–513
- Skeggs B. (2002), Formations of Class and Gender Becoming Respectable, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications
- Skeggs B. (2002), Formations of Class and Gender Becoming Respectable, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications
- Sloam, J. (2014). New voice, less equal: The civic and political engagement of young people in the United States and Europe. Comparative Political Studies, 47(5), 663-688.
- Stanworth, P., & Giddens, A. (Eds.). (1974). Elites and power in British society (No. 8). CUP Archive.
- Strinati D. (1992), The taste of America Americanization and popular culture in Britain in Come on down?: popular media culture in post-war Britain. London: Routledge, pp 46-81
- Strinati D. and Wagg S. (Eds.) (1992), Introduction in Come on down?: popular media culture in post-war Britain. London: Routledge, pp 1-8
- Thompson L.R. (1997) Television's Second Golden Age: from Hill Street Blues to ER: Hill Street Blues Thirtysomething, St. Elsewhere, China Beach, Cagney and Lacey, Twin Peaks, Moonlight, Northern Exposure, L.A. Law, Picket Fences, with Brief Reflections on Homicide, NYPD Bl..Syracuse University Press
- Turner III, D. W. (2010). Qualitative interview design: A practical guide for novice investigators. The qualitative report, 15(3), 754-760
- Van Dijk, T. A. (1995). Ideological discourse analysis. In In.
- Van Zoonen, L. (2007). Audience reactions to Hollywood politics. Media, Culture & Society, 29(4), 531-547.
- Van Zoonen, L., & Wring, D. (2012). Trends in political television fiction in the UK: Themes, characters and narratives, 1965–2009. Media, Culture & Society, 34(3), 263-279.
- Wald, K. D., & Calhoun-Brown, A. (2014). Religion and politics in the United States. Rowman & Littlefield.
- Weber M.(1978), Economy and Society, Berkeley: University of California Press, Los Angeles, London.
- Weltman D. (2008), Popular representations of the working class: contested identities and social change διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/2300739/Popular_representations_of_the_working_class_contested_identities_and_social_change
- Wodak, R. (2009). The discourse of politics in action: Politics as usual. Springer.
- Zuckerman, A. (1977). The Concept " Political Elite": Lessons from Mosca and Pareto. The Journal of Politics, 39(2), 324-344.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αντωνοπούλου Μ,(1991), Θεωρία και Ιδεολογία στη σκέψη κλασικών της κοινωνιολογίας, Παπαζήση: Αθήνα
- Άρουχ Μ.(2010). Ελληνική πραγματικότητα, Αμερικανικές τηλεοπτικές σειρές. στο Μαραγκού Ε., και Τσιμπούκη Θ.(2010) Η δική μας Αμερική, η αμερικανική κουλτούρα στην Ελλάδα, Αθήνα:Μεταίχιμο.
- Βαμβακάς Β.(2017), Η παράλληλη πραγματικότητα: Συνθήκες παραγνώρισης και αναγνώρισης της αμερικανικής τηλεοπτικής μυθοπλασίας στην Ελλάδα (1966-2015) στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ. 311-362
- Bourdieu P., (1998), Για την τηλεόραση. 1η έκδοση. Μετάφραση από γαλλικά: Αλεξάνδρα Σωτηρίου, Καίτη Διαμαντάκου. Αθήνα : Πατάκης
- Γαζή Α.(2017), Αντιαμερικανισμός και made in the USA ταυτότητα: Ο έλληνας τηλεθεατής της Μεταπολίτευσης. στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.363-402
- Δεμερτζής Ν.,(2017) Εισαγωγή στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) «Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη», Παπαζήση: Αθήνα. σ.21-40
- Δημητρακοπούλου Δ., Σαββάκης Ε., (2017), Η μετεξέλιξη της τηλεόρασης στην ψηφιακή εποχή: Μια μελέτη για το House of Cards, στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.561-596
- Εμμανουήλ Δ. (2016), Πρότυπα πολιτιστικής κατανάλωσης και κοινωνική διαστρωμάτωση στην Αθήνα: Μερικές γενικές παρατηρήσεις για την ελληνική περίπτωση Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 146Α διαθέσιμο στο <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/10646>
- Εμμανουήλ Δ., Καυταντζόγλου Ρ. και Σουλιώτης Ν. (2016), Εισαγωγή : Κοινωνικές τάξεις και πολιτιστική κατανάλωση – μια πολλαπλά επίμαχη σχέση, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 146Α διαθέσιμο στο <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/10642>
- Ένγκελς Φ. (2013), Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή
- Held D. (2007), Μοντέλα Δημοκρατίας, Αθήνα: Πολύτροπον
- Καραντζένη Δ., (2017). Η επαναφορά της αμερικανικής μυθοπλασίας με όρους ποιότητας, στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.219-258
- Κάρουλας Γ,(2015), Πολιτικά κόμματα και ανάδειξη των πολιτικών ελίτ στο ελληνικό κομματικό σύστημα 1989 – 2011: παράγοντες συνδιαμόρφωσης των ηγετικών κομματικών ομάδων, ΔΔ
- Κασσαβέτη Ο.Ε.,(2017) Ο σοσιαλιστικός εξαμερικανισμός της ελληνικής κρατικής τηλεόρασης κατά την περίοδο της Αλλαγής. στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.141-180

- Κομνηνού Μ.(2001). Από την αγορά στο θέαμα. Αθήνα:Παπαζήση
- LeBon G.(2010). Ψυχολογία των Μαζών. ΔΟΛ Α.Ε: Αθήνα
- Λογοθέτη Ι.(2017). Εκτός τηλεόρασης: Οι Αμερικανικές τηλεοπτικές σειρές στο διαδίκτυο (2004-2015) στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ259-310
- Μάγερ Τ., 2000. Η πολιτική ως θέατρο : Η νέα εξουσία της ηθοποιίας. Μετάφραση από γερμανικά: Θόδωρος Παρασκευόπουλος. Αθήνα: Καστανιώτης
- Μαρκάτας Γ.(2017). Από το κρατικό μονοπώλιο στην Α΄ δεκαετία της ιδιωτικής τηλεόρασης: Ανταγωνισμός, απορρύθμιση και επιχειρηματική ωρίμανση (1989-2000) στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα. σ.181-218
- Μαρξ Κ, Ένγκελς Φ.,(2004), Το μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, Θεμέλιο:Αθήνα,
- Μίχελς Ρ.(1997), Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία- Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου, Γνώση: Αθήνα
- Μπένετ Τ. (1989), Θεωρίες για τα Μέσα, θεωρίες για την κοινωνία, στο Κομνηνού Μ. και Λυριντζής Χ. (1989) Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Β΄ έκδοση. Αθήνα: Παπαζήσης. σ.89-146
- Μπραντλιντζερ Π.(1999) Άρτος και Θεάματα: θεωρίες για την μαζική κουλτούρα ως κοινωνική παρακμή, Νησίδες
- Παππάς Φ. (2017) Πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος (1974-1981): Επέλαση της τηλεόρασης, παγίωση της αμερικανικής τηλεοπτικής ψυχαγωγίας και προσπάθεια εγχώριου-ποιοτικού αντισταθμίσιματος, στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα.σ. 103-140
- Πασχαλίδης Γ.(2017). Τηλεοπτική ψυχαγωγία 1967-74: Τα αμερικανικά αφηγήματα συνέχειας στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα.σ.41-102
- Σεραφεινίδου Μ.(2003), «Εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία», Gutenberg, Αθήνα
- Τσαλίκη Λ. και Χρονάκη Δ. (2017). Διαβάζοντας κωμωδίες καταστάσεων: Η αμερικάνικη αφήγηση στη διάθεση των ελληνικών ακροατηρίων της δεκαετίας του '90 στο Βαμβακάς Β., Γαζή Α.(2017) Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση: δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δύναμη, Παπαζήση: Αθήνα σ. 473-502
- Φουκό Μ. (1991). Η μικροφυσική της εξουσίας, Αθήνα: Ύψιλον
- V. Price. (1996) Κοινή Γνώμη, Οδυσσέας:Αθήνα
- W. Lippmann.(χχ) Κοινή Γνώμη. Κάλβος:Αθήνα
- Χορκχάιμερ Μ, Αντόρνο Τ.(1984). Η βιομηχανία της κουλτούρας: Ο διαφωτισμός ως εξαπάτηση των μαζών, στο Αντόρνο Τ, Λόβενταλ Λ, Μαρκούζε Χ., Χορκχάιμερ Μ,(1984) Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα, ύψιλον/βιβλία: Αθήνα, 1984, 85-87

Διαδικτυακές πηγές

Ο Απόστολος Πόντας κάνει διάγγελμα αλά House of Cards http://www.athensvoice.gr/politics/378268_o-apostolos-pontas-kanei-diaggelma-ala-house-cards-video

- Washington, DC Is Officially OBSESSED With 'House Of Cards'.
<http://abcnewsradioonline.com/politics-news/dc-is-officially-obsessed-with-house-of-cards.html>
- Poniewozik J. (2017) The Trump Administration Shakes 'House of Cards' Hard
διαθέσιμο στο <https://www.nytimes.com/2017/06/06/arts/television/house-of-cards-season-5-trump.html>
- Cooper C., (2017), Should we be ashamed to watch a Kevin Spacey movie?. The Conversation, διαθέσιμο στο <https://theconversation.com/should-we-be-ashamed-to-watch-a-kevin-spacey-movie-87399>
- Democrat Runs "House Of Cards" Campaign
Ad <https://www.youtube.com/watch?v=pSizSu-sIV4>
- Twitter Barack Obama
<https://twitter.com/barackobama/status/434108103789793281?lang=el>

